

NAMAZ DİNİN DİREĞİ

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ :
أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ لَوَقْتِهَا...»

İbn Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre, bir adam Hz. Peygamber'e (sav), "Amellerin/İbadetlerin en faziletlisi hangisidir?" diye sordu. Peygamber Efendimiz, "Vaktinde kılınan namazdır..." buyurdu.

(B7534 Buhârî, Tevhîd, 48)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةُ...”

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”الصَّلَاةُ الْخَمْسُ، وَالْجُمُعَةُ إِلَى
الْجُمُعَةِ، كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ مَا لَمْ تَغْشَ الْكَبَائِرُ.“

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ الصَّلَاةُ...”

عَنْ حَنْظَلَةَ الْكَاتِبِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: ”مَنْ حَافَظَ عَلَى
الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ رُكُوعِهِنَّ وَسُجُودِهِنَّ وَوُضُوءِهِنَّ وَمَوَاقِيْتِهِنَّ وَعَلِمَ أَنَّهُنَّ حَقٌّ مِنْ
عِنْدِ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ.“

Abdullah (b. Mes'ûd) tarafından nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “(Kıyamet gününde) kulun ilk önce hesaba çekileceği şey, *namazdır...*”

(N3996 Nesâî, Muhârebe, 2)

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Büyük günah işlenmedikçe beş vakit namaz ve iki cuma, aralarındaki günahlara kefarettir.”

(M550 Müslim, Tahâret, 14)

Câbir b. Abdullah'ın (ra) naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Cennetin anahtarı, namazdır...”

(T4 Tirmizî, Tahâret, 1)

(Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapan) Hanzala (b. Rebî') Kâtib anlatıyor: Allah Resûlünü (sav) şöyle derken işittim: “Rükûları, secdeleri, abdestleri ve vakitlerine riayet ederek beş vakit namaz(ı kılmay)a devam eden ve bu beş vakit namazın Allah katından gelen bir emr-i hak olduğunu kabul eden kimse cennete girer.”

(HM18535 İbn Hanbel, IV, 266)

HC

İcretin beşinci yılıydı. Kureysliler, Hayber yahudileri, Gatafanlılar ve Fezâreliler gibi çok sayıda Arap kabilesi, on bin kişilik bir orduyla Müslümanlara hücum etmişlerdi.¹ Allah Resûlü ve ashâbı birkaç hafta boyunca büyük bir uğraşla kazdıkları hendeklerle düşmanı durdurarak Medine'yi müdafaa etmek istiyorlardı. Hendeklerden dolayı "Hendek" ya da düşman gruplarının ittifakından oluştuğu için "Ahzâb" (Gruplar) adı verilen bu savaş öyle şiddetli geçiyordu ki, bazı günler Müslümanlar vakit namazlarını bile kılmaya fırsat bulamıyorlardı.² Bu yüzden Allah Resûlü, "Bizi meşgul ederek ikinci namazını geçirmemize neden oldular. Allah kabirlerini (veya evlerini ya da karınlarını) ateşle doldursun!"³ demekten kendini alamamıştı.

Namaz, bütün peygamberlerin Allah'a yönelişinin en somut göstergesidir. Peygamber Efendimize, "Şüphesiz benim namazım da, kurbanım da, hayatım da ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir."⁴ demesi emredildiği gibi, Hz. İbrâhim de, "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle."⁵ diye dua etmişti. Hz. İsmâil, "Halkına namazı ve zekâtı emretmişti."⁶ Lokman, "Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl."⁷ diye tavsiyede bulunmuştu. Allah, Hz. Musa'ya, "Bana kulluk et; beni anmak için namaz kıl." diye emretmiş,⁸ İsrâiloğulları'ndan namaz kılma sözünü almıştı.⁹ Hz. Zekeriya mabette namaz kılmış,¹⁰ Hz. Meryem Rabbine ibadet etmek, secdeye kapanmak ve O'nun huzurunda eğilenlerle beraber eğilmek ile emrolunmuş,¹¹ Hz. İsa da, "Nerede olursam olayım yaşadığım sürece Allah bana namazı emretti."¹² demişti.

Rabbimiz, "Nihayet onların (Nuh, İbrâhim, Yakub) peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar, nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çecekler."¹³ buyurarak insanı hayâsızlık ve fenalıklardan koruyan¹⁴ namazı terk edenlerin hem dünyada nefsanî arzuların esiri olacaklarını ve ahlâkî değerleri yitireceklerini, hem de âhirette şiddetli bir azaba uğratılacaklarını bildirmiş, bizleri bu konuda uyarmıştır.

Nesiller boyu peygamberler tarafından emredilegelen namaz ibadeti, İslâm'ın gelişi öncesinde Mekkeliler tarafından da bilinmekteydi. Nitekim kaynakların naklettğine göre Ebû Zer el-Gıfârî¹⁵ ve Ebû Kays Sırme b. Ebû

¹ HS4/176 İbn Hişâm, *Sîret*, IV, 176.

² N663 Nesâî, *Ezân*, 22.

³ M1422 Müslim, *Mesâcid*, 203.

⁴ En'âm, 6/162.

⁵ İbrâhîm, 14/40.

⁶ Meryem, 19/55.

⁷ Lokmân, 31/17.

⁸ Tâ-Hâ, 20/14.

⁹ Bakara, 2/83.

¹⁰ Âl-i İmrân, 3/39.

¹¹ Âl-i İmrân, 3/43.

¹² Meryem, 19/31.

¹³ Meryem, 19/59.

¹⁴ Ankebût, 29/45.

¹⁵ M6359 Müslim, *Fedâilü's-sahâbe*, 132.

Enes¹⁶ gibi kimseler Müslüman olmadan önce de namaz kılmaktaydılar. Ancak uzun asırlar içerisinde ibadetlerin biçimi değiştirilmiş hatta amacından sapmıştı. Onların Beytullah yanındaki ibadetlerine şirk karışmış, ibadetleri de âyetle belirtildiği üzere ıslık çalmaya, el çırpmaya dönüşmüştü.¹⁷

İslâm, bozulmaya yüz tutmuş Allah-kul ilişkisini yeniden tesis etmek üzere vazolunmuştu. Bunu temin etmenin başında da O'na lâıyk bir şekilde ibadet etmek gelmekteydi. Peygamberlik görevinin başlarında dahi Resûl-i Ekrem namaz kılmakta, ancak müşrikler onu (sav) engellemeye çalışmaktaydı.¹⁸

Önceleri ikişer rekât olarak farz kılınan namazlar, hicretle birlikte (öğle, ikindi ve yatsı) dörder rekâta çıkarılmıştı.¹⁹ Bugün bilinen şekliyle beş vakit namazı ve kılınışı şeklini Efendimize, Cebrail öğretmişti.²⁰

Mekke döneminde henüz varlık mücadelesi veren Müslümanlar, ibadetlerini genellikle tek başlarına yapmak zorundaydı. Fakat Medine'ye hicret ile birlikte yeni bir dönem açılmış ve namaz cemaatle kılınmaya başlanmıştı.²¹ İlk muhacirler, Efendimiz daha Medine'ye gelmeden, Kubâ'da Amr b. Avfoğullarına ait bir hurma kurutma yerini mescit hâline getirmişlerdi. Kubâ Mescidi, Medine'deki Müslümanların güvenli bir ortamda özgürce ibadet ettikleri, herkese açık ilk mescit idi.²² Medine'ye hicreti takiben gerçekleştirilen en önemli faaliyetlerden bir diğeri de bizzat Hz. Peygamber tarafından yaptırılan Mescid-i Nebvî'nin inşa edilmesi olmuştu. Müslümanlar burada, kardeşlik, dayanışma ve yardımlaşma bilinciyle namaz kılmanın ayrıcalığını yaşamaya başlamışlardı.

Kur'ân-ı Kerîm, namazın belirlenen âdâb içerisinde, huşû ve sorumluluk bilinciyle ve aksatmadan eda edilmesi gereken bir ibadet olduğunu birçok yerde vurgulamaktadır. Âyetlerde namaz anlamındaki “*salât*” ile eksiksiz ve devamlı olarak yerine getirme mânâsındaki “*ikâme*” kelimeleri yan yana kullanılarak namazın, vaktinde, eksiksiz bir biçimde, şartlarına riayet edilerek, dosdoğru ve özenle kılınması gerektiğine dikkat çekilmektedir.²³

Kur'ân-ı Kerîm'de kendilerinden övgüyle bahsedilen müminlerin özellikleri sıralanırken, onların “*namazlarında huşû içinde olduklarının*”,²⁴ “*namazlarını muhafaza ettiklerinin*”²⁵ ve “*namazlarına devam ettiklerinin*”²⁶ altı ısrarla çizilir. Diğer taraftan namazı ciddiye almayıp ondan uzaklaşan, onu gösteriş için kılan²⁷ ve kılarken de tembellik yapan kimseler yerilir.²⁸

Namaz, sadece Allah ile kul arasındaki ilişki biçimi olmakla kalmaz, aynı zamanda insanı olumsuz davranışlardan ve her türlü kötülükten de

¹⁶ EÜ6/249 İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VI/249.

¹⁷ Enfâl, 8/35.

¹⁸ Alak, 96/9-10.

¹⁹ B3935 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 48.

²⁰ B3221 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; M1379 Müslim, Mesâcid, 166.

²¹ N703 Nesâî, Mesâcid, 12.

²² BN3/255 İbn Kesir, *Bidâye*, III, 255.

²³ Bakara, 2/110, 277; Mâide, 5/55; Enfâl, 8/3.

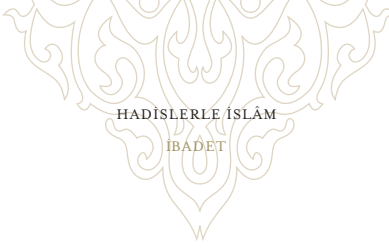
²⁴ Mü'minûn, 23/2.

²⁵ Mü'minûn, 23/9.

²⁶ Meâric, 70/23.

²⁷ Mâûn, 107/4-6.

²⁸ Nisâ, 4/142.

uzaklaştırır. Nitekim Kur'an'da Yüce Allah, “Gerçekten namaz, kişiyi hayâ-sızlıktan ve kötülükten alıkoyar.”²⁹ buyurarak bunu ifade etmektedir. Ayrıca kulun, günün belli vakitlerinde Allah'ın huzuruna çıktığını düşünmesi, kulu O'nun rızasına uygun davranışlar sergilemeye sevk etmekte, böylece namaz bu yönüyle kötülüklere engel olmaktadır.

Yine, “İnsan çok hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Kendisine kötülük dokunduğu zaman sızlanır, ona bir hayır dokunduğunda da eli sıkıdır, ancak namaz kılanlar müstesna.”³⁰ âyetleri de namazın insana kazandırdığı ahlâkî değerlere ve olgunluğa işaret etmektedir. Çünkü namaz, insanın ruhunu her türlü mânevî kirden arındırır. Nitekim bir gün Allah Resûlü (sav), “Birinin kapısı önünde günde beş defa yıkandığı bir nehir olsa, o kimsede kir namına bir şeyin kalabileceğini düşünebilir misiniz?” diye sorar. Sahâbe, “Hiç kir kalmaz.” şeklinde cevap verir. Bunun üzerine Peygamberimiz, “İşte beş vakit namaz da böyledir, Allah bu namazlarla günahları yok eder.” buyurur.³¹

Hız. Peygamber (sav), “Bir Müslüman, vakti geldiğinde güzelce abdest alıp, kendisini Allah'a vererek rükû (ve secdesiyle) farz namazı kıldığında, –büyük günah işlemedikçe– bu onun önceki günahlarına kefarettir olur. Bu, her zaman için böyledir.”³² ve “Büyük günah işlemedikçe beş vakit namaz ve iki cuma, aralarındaki günahlara kefarettir.”³³ hadisleriyle namazın, insanı arındırdığını belirtmektedir. Günahlarından arınan kul ise Allah'a karşı görevini yerine getirmenin vermiş olduğu mutluluk içerisinde huzurlu bir hayat yaşayacaktır.

Namaz, insanın ruhunu temizlediği gibi, abdest almayı gerektirmesi sebebiyle maddî temizlik için de bir vesiledir.³⁴ Namaz için abdest alan bir mümin, vücudunun en çok kirlenen azalarını günde birkaç defa yıkamakta, böylece maddî kirlilerden de arınmaktadır.

Namazın Müslüman üzerindeki bir etkisi de, günün beş ayrı vaktinde³⁵ yerine getirilmesi dolayısıyla insanın zamanı kollamasını sağlayarak hayatını belli bir programa sokmasıdır. Nitekim, “Gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın vakitlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Bu, öğüt alanlar için bir öğüttür.”³⁶

Daima namaz vaktini takip eden müminin, namazı cemaatle kılmak için fırsat buldukça camiye gitmesi ise Müslümanlar arasında tanışma, kaynaşma, kardeşlik, dostluk ve dayanışmayı sağlaması bakımından oldukça önemlidir.

Namaz; beden, zihin ve kalbin iştirakiyle eda edilen, kısacası insanı her yönüyle kuşatan bir ibadettir. Bu üç unsurun her biri, son derece dengeli ve

²⁹ Ankebût, 29/45.

³⁰ Meâric, 70/19-22.

³¹ B528 Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 6; M1522 Müslim, Mesâcid, 283.

³² M543 Müslim, Tahâret, 7.

³³ M550 Müslim, Tahâret, 14.

³⁴ Mâide, 5/6; B214 Buhârî, Vudû', 54.

³⁵ B3221 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.

³⁶ Hud, 11/114.

mükemmel bir şekilde namazda temsil edilirler. İnsan, bedeni ile kıyam, rükû, secde ve kıraati gerçekleştirirken, zihni ile okuduklarını düşünmeye ve anlamaya yönelir. Kalp ise huşû ve sükûnet ile bu ibadeti en iyi şekilde tamamlar.

Kibleye dönüldüğünde tek Allah'a yönelme demek olan namaz, kıyamda Allah'ın huzurunda durma, rükûda yalnızca O'nun önünde eğilme, secdeye ise Allah'a en yakın olma demektir.³⁷ Namaz; dua, yalvarma, sadece Rabbe yönelme, O'ndan yardım ve bağışlanma dileme, O'na iltica ve münâcât etmedir.³⁸ Namaz, ruhun derinliklerinden gelen bir hissiyatla Allah'ı anma/zikir, gönülden gelen bir içtenlikle Yaratana hamd ve senâda bulunma, bütün samimiyetiyle O'nun hükümlerini kabul ve itiraf etmedir.

Namaz, aynı zamanda Müslümanların dünyevî meşguliyetlerine kısa bir mola vererek Allah'a yönelme, psikolojik olarak rahatlama çabasıdır. Sahâbeden Ebû Huzeyfe'nin naklettiğine göre, "Peygamberimiz (sav) sıkıntılı bir işle karşılaşınca namaz kıları." ³⁹ Nitekim bir defasında Bilâl'e, "Kalk namaza (çağır da) bizi namazla rahatlat!"⁴⁰ diye seslenmişti. Gerçekten Efendimizin kıldığı namaza bakıldığında, onun Rabbine olan şükrünü eda ederken ne denli içten davrandığı, kendisini Rabbine nasıl verdiği açıkça görülür. Buna tanıklık eden sahâbenin, namaz kılariken ağlamasından dolayı onun göğsünden gelen, değirmen sesine benzer hırıltıyı duyabildiklerini söylemeleri⁴¹ Resûl-i Ekrem'in, Allah'ın huzurunda taşıdığı heyecanı ve ruh hâlini yeterince anlatmaktadır.

Rükünlerinin hakkıyla yerine getirilmesi kadar, namazın belirlenen beş vakitte kılınması da çok önemlidir. Nitekim bir gün Peygamber Efendimize, "Amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sorulunca, Allah Resûlü, "Vaktinde kılınan namazdır." cevabını vermiştir.⁴² Buna mukabil Efendimiz, "(Farz) namazını (bilerek) geçiren kimse, ailesini ve malını kaybetmiş gibidir."⁴³ hadisiyle, namaz kılmamanın kaybettirdiklerine dikkat çekmektedir.

Hiz. Peygamber'in, namazı, kul ile küfür ve şirk arasında bir engel/koruyucu olarak görmesi,⁴⁴ bu önemli ibadetin Müslüman'ı, Allah'ı inkâr etmekten koruduğuna işaret etmektedir. Hiz. Ömer'in valilerine yazdığı tavsiyesinde, "Bana göre en önemli vazifeniz namazdır. Onu vaktinde kılan, dinini korumuş olur. Namazlarını ihmal eden, diğer vazifelerini de ihmal eder."⁴⁵ demesi, namazın hem koruyucu, hem de disipline edici özelliğini ifade eder.

Birçok âyette namaz ile zekât kelimelerinin birlikte kullanılması,⁴⁶ namaz ibadetinin ruhu arındırma işleviyle zekât ibadetinin malı arındır-

³⁷ M1083 Müslim, Salât, 215.

³⁸ Bakara, 2/45.

³⁹ D1319 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 22.

⁴⁰ D4985 Ebû Dâvûd, Edeb, 78.

⁴¹ D904 Ebû Dâvûd, Salât, 156, 157.

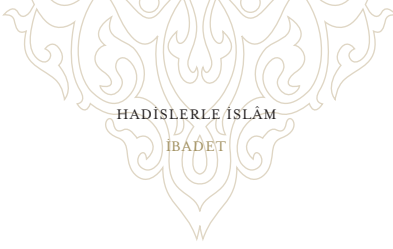
⁴² B7534 Buhârî, Tevhîd, 48.

⁴³ HM24042 İbn Hanbel, V, 429.

⁴⁴ HM15042 İbn Hanbel, III, 370; T2618 Tirmizî, İmân, 9.

⁴⁵ MU6; Muvatta', Vukût, 1.

⁴⁶ Bakara, 2/83; Tevbe, 9/18; Nûr, 24/56.

ma özelliği arasındaki paralellige vurgu anlamına gelmektedir. Hidayete adım atarken insanlara, namaz kılmanın ve zekât vermenin şart koşulması ve bunların Müslüman olmanın işaretleri olarak görülmesi de⁴⁷ namaz ibadetine yüklenen önemi göstermektedir.

Namaz, insanın, sadece dünyasını değil aynı zamanda âhiretini de kurtarmasının en önemli vesilelerindendir. Bu durum Hz. Peygamber'in hadislerinde farklı lafızlarla ifade edilmiştir:

*"Namaz, devam eden kimse için kıyamet gününde nur, delil ve kurtuluş sebebi olur. Namaza devam etmeyen ise kıyamet günü nuru, delili ve kurtuluşu olmayacaktır."*⁴⁸

*"(Kıyamet gününde) kulun ilk önce hesaba çekileceği şey, namazdır."*⁴⁹

*"Cennetin anahtarı namazdır."*⁵⁰

*"Rükûları, secdeleri, abdestleri ve vakitlerine riayet ederek beş vakit namaz(ı kılmay)a devam eden ve bu beş vakit namazın Allah katından gelen bir emr-i hak olduğunu kabul eden kimse cennete girer"*⁵¹

Hz. Peygamber'in bu hadisleri, aslında Kur'an'daki şu âyetlerin değişik ifade ve izahlarıdır:

*"İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya, onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler."*⁵²

*"Mümin erkeklerle mümin kadınlar... namazı dosdoğru kılarlar. İşte onlara Allah rahmet edecektir."*⁵³

*"... Namazı kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah için) gizli ve açık sarf edenler, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler."*⁵⁴

Namazın eda edilmesi için inşa edilmiş bir mabet olması gerekmez. Namaz, temiz olan her yerde kılınabilir. Hz. Peygamber, *"yeryüzünün kendisi için bir mescit kılındığını"*⁵⁵ ve namazın temiz olan her yerde kılınabileceğini belirtmiştir. Ancak elbette bazı mekânlarda kılınan namazlar, oraların farklı özellikleri sebebiyle daha faziletlidir. Nitekim, *"Sadece şu üç mescide yolculuk yapılır: (Mekke'deki) Mescid-i Harâm (Kâbe), Mescid-i Aksâ ve (Medine'deki benim) bu mescidim."*⁵⁶ hadisi, bu mekânların ayrıcalığına ve buralarda kılınan namazların faziletine işaret etmektedir.

Namazın nasıl kılınacağını Cebail vasıtasıyla öğrenen Hz. Peygamber,⁵⁷ onu ümmetine bütün detaylarıyla öğretmiş ve *"Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de öyle namaz kılın."*⁵⁸ buyurarak bizzat kendisini örnek göstermiştir. Müslümanlara düşen, Resûl-i Ekrem'in teşvik

⁴⁷ Tevbe, 9/11.

⁴⁸ HM6576 İbn Hanbel, II, 169.

⁴⁹ N3996 Nesâî, Muhârebe, 2; İM1425 İbn Mâce, İkâmet, 202.

⁵⁰ T4 Tirmizî, Tahâret, 1.

⁵¹ HM18535 İbn Hanbel, IV, 266.

⁵² Bakara, 2/277.

⁵³ Tevbe, 9/71.

⁵⁴ Fâtır, 35/29.

⁵⁵ B438 Buhârî, Salât, 56.

⁵⁶ N701 Nesâî, Mesâcid, 10; T326 Tirmizî, Salât, 126.

⁵⁷ B3221 Buhârî, Bed'ül-halk, 6.

⁵⁸ B631 Buhârî, Ezân, 18.

ve tavsiyelerine uyarak bu önemli ibadeti öğretildiği gibi yerine getirmek, namaz konusunda gerekli hassasiyeti göstermektir. Böylece insan, günlük hayatın yoğun meşguliyetleri arasında Yüce Yaratıcı'yı hatırlayacak, Allah'a duyduğu şükran duygularını dile getirecektir. Namazında bütün varlığıyla Rabbine yönelen kul, maddî ve mânevî kirlerden arınacak, kötülüklerden uzaklaşacak ve ebedî âlemde de mutluluğa erecektir.

NAMAZIN KILINIŞI KULUN RABBİYLE BULUŞMASI

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ.“

Hız. Ali'nin (ra) rivayet ettiğine göre,
Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
“Namazın anahtarı temizliktir. Başlangıcı tekbir, bitimi ise selâmdır.”
(D61 Ebû Dâvûd, Tahâret, 31)

حَدَّثَنَا مَالِكٌ أَتَيْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ، فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عَشْرِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَحِيمًا رَفِيقًا، فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدْ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا أَوْ قَدْ اشْتَقْنَا سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنَا فَأَخْبَرْنَاهُ قَالَ: ”ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ -وَذَكَرَ أَشْيَاءَ أَحْفَظُهَا أَوْ لَا أَحْفَظُهَا- وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَدِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيُؤَمِّكُمْ أَكْبَرُكُمْ.“

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ.“

عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: ”إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا صَلَّى يُنَاجِي رَبَّهُ...“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَاكْثِرُوا الدُّعَاءَ.“

Mâlik (b. Huveyris) anlatıyor: Biz yaşça birbirine yakın bir grup gençle Hz. Peygamber’e (sav) geldik ve onun yanında yirmi gün kaldık. Allah Resûlü (sav) çok merhametli ve şefkatli idi. Ailelerimizi özlediğimizi ya da –dönmeyi– arzuladığımızı anlayanca geride kimleri bıraktığımızı sordu, biz de anlattık. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *“Ailelerinizin yanına dönün. Onlarla ikamet edin. Onlara, (öğrendiklerinizi) öğretin ve onlardan (dinin gereklerini yapmalarını) isteyin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın. Namaz (vakti) geldiğinde içinizden biri sizin için ezan okusun. En büyüğünüz de size imam olsun.”*

(B631 Buhârî, Ezân, 18)

Muâviye b. Hakem es-Sülemî’den rivayet edildiğine göre, (Allah Resûlü (sav)) şöyle buyurmuştur: *“Bu namazda insan kelâmı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur’an okumaktır.”*

(M1199 Müslim, Mesâcid, 33)

Enes (b. Mâlik)’ten nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Muhakkak ki sizden biri namaz kılarken (aslında) Rabbiyle özel olarak konuşmaktadır...”*

(B413 Buhârî, Salât, 36)

Ebû Hüreyre’den rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kulun Rabbine en yakın olduğu (an) secde hâlidir. Öyleyse (secdede iken) çokça dua ediniz.”*

(M1083 Müslim, Salât, 215)

P

eygamber Efendimiz, bazı sahâbîleri ile birlikte mescitte otururken ensardan Hallâd b. Râfi' isimli sahâbî¹ içeri girdi ve alelacele namaz kıldıktan sonra Hz. Peygamber'e yaklaşarak selâm verdi. Hallâd'ın namaz kılışını göz ucuyla takip eden Resûlullah, onun selâmını aldıktan sonra, *"Dön ve namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* buyurdu. Bunun üzerine Hallâd namazını tekrar kıldı ve Hz. Peygamber'in yanına gelerek selâm verdi. Resûlullah, selâmını aldıktan sonra yine, *"Dön ve namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* buyurdu. Bu durum üçüncü defa tekrar ettikten sonra Hallâd, *"Seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsun ki, bundan daha güzel yapamıyorum. Bana (doğrusunu) öğretir misin?"* dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) usulüne uygun olarak kılınması gereken namazı şöyle tarif etti:

*"Namaz kılacağın zaman (önce) tekbir getir. Sonra Kur'an'dan kolayına gelen yerlerden oku. Ardından rükûa git ve yeterli olduğuna kanaat getirinceye kadar bekle. Sonra tam olarak doğrul. Peşinden secdeye git ve yeterli olduğuna kanaat getirinceye kadar bekle. (Secdeden) kalktığında (belini) iyice doğrult ve yeterli olduğuna kanaat getirinceye kadar bekle. Sonra (tekrar) secdeye var ve yeterli olduğuna kanaat getirinceye kadar bekle. Sonra namazın tamamını bu şekilde kıl."*²

Müslümanlar diğer ibadetleri olduğu gibi namaz kılmanın şeklini ve detaylarını da Hz. Peygamber'den öğreniyorlardı. Zaman zaman Medine'ye heyetler geliyor ve Hz. Peygamber'e sorular soruyorlardı. Peygamber Efendimiz onlara da aynı şekilde uygulamalı olarak nasıl ibadet edeceklerini anlatıyordu. Bu heyetler arasında Medine'ye gelen ve burada yirmi gün kalan bir gruba Peygamber Efendimiz, *"Ailelerinizin yanına dönün. Onlarla ikamet edin. Onlara (öğrendiklerinizi) öğretin ve onlardan (dinin gereklerini yapmalarını) isteyin. Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz siz de namazı öyle kılın. Namaz (vakti) geldiğinde içinizden biri sizin için ezan okusun. En büyüğünüz de size imam olsun (namaz kıldırın)."*³ buyurmuştu. Dolayısıyla namaz, sahâbenin Hz. Peygamber'den görerek öğrendikleri bir ibadet idi.

Sevgili Peygamberimiz, ashâbına namazın nasıl kılınacağını tarif ederken öncelikle temizliğin en iyi şekilde yapılması gerektiğine dikkat çekiyordu. Çünkü namazın tastamam olabilmesi, öncelikle abdestin gü-

¹ İF2/277 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, II, 277.

² B793 Buhârî, *Ezân*, 122; N1314 Nesâî, *Sehv*, 67; T302 Tirmizî, *Salât*, 110.

³ B631 Buhârî, *Ezân*, 18.

zel bir şekilde alınmasına bağlıydı. Bu hususu, “Abdesti bozulan kimsenin namazı, yeniden abdest almadıkça kabul olmaz.”⁴ ve “Allah, abdestsiz namazı kabul etmez.”⁵ hadisleriyle açık bir şekilde ifade eden Peygamberimiz, temizliğin namaz kılmak için bir ön şart olduğunu vurguluyordu.

Bu husus Kur’ân-ı Kerîm’de de dile getirilmişti: “Ey iman edenler! Siz sarhoş iken –ne söylediğinizi bilinceye kadar– cünüp iken de –yolcu olan müstesna– gusûl edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir yolculuk üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz abdest bozmaktan gelirse ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup da (bu durumlarda) su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin: Yüzlerinizi ve ellerinizi (onunla) meshedin. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.”⁶ âyeti cünüp olan veya abdesti bozulmuş olan kimselerin bu hâlleriyle namaz kılamayacaklarını ifade etmekteydi.

Peygamber Efendimiz abdesti âdeti namazın anahtarına benzetiyor ve şöyle diyordu: “Namazın anahtarı temizliktir. Başlangıcı tekbir, bitimi ise selâmdır.”⁷ Bundan dolayı namaz kılacak kişinin öncelikle abdestini güzel bir şekilde alması, namaz kılacağı ortamın ve elbiselerinin temizliğini sağlaması namazın sıhhati açısından en önemli hususlardandır. Abdestini her vakit için yenilemesi ise ayrıca ecir ve sevaba vesiledir.⁸

Namaz kılmak için maddî ve mânevî kirlerden arınan kişi, namazda Allah Teâlâ’nın huzuruna çıkacağını düşünerek, kılık kıyafetine çeki düzen verir ve kibleye doğru yönelir. Kible Kâbe’dir.⁹ Dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin göstergesi olan Kâbe, aslında sembolik bir anlam ifade etmektedir. Burada asıl kastedilen, mekândan münezzeh olan Rabbe yönelmedir. Yüzünü kibleye dönen kişi gönlünü de Rabbine çevirmiştir.

Yüzünü ve özünü Rabbine çeviren kişi hangi namazı kıldığının farkında olarak yani kılacağı namaz için niyet ederek tekbir alır ve ellerini kaldırır.¹⁰ “Allâhü ekber.” (Allah en büyüktür.)” diyerek¹¹ Allah’ın varlığı, birliği, en yüce olduğu, O’ndan başka ilâh olamayacağı ve O’na ortak koşulamayacağı şuuru ile namaza başlar. Tekbir alırken ellerini kaldırarak dünyalık her şeyi elinin tersiyle iter ve Rabbi ile baş başa kalır.

Tekbir ile birlikte, namaza özel, bazı yasaklar da başlar. Peygamber Efendimiz, tekbir ile başlayan yasakların selâm verinceye kadar devam ettiğini belirtir¹² ve “Allah’a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.”¹³ âyeti gereğince¹⁴ namazdaki huşû bozabilecek davranışları yasaklar. Bu bağlamda Peygam-

⁴ B135 Buhârî, Vudû’, 2.

⁵ N2525 Nesâî, Zekât, 48.

⁶ Nisâ, 4/43; Mâide, 5/6.

⁷ D61 Ebû Dâvûd, Tahâret, 31.

⁸ B214 Buhârî, Vudû’, 54.

⁹ Bakara, 2/144.

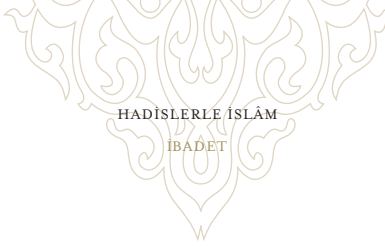
¹⁰ D744 Ebû Dâvûd, Salât, 115, 116.

¹¹ B757 Buhârî, Ezân, 95.

¹² İM275 İbn Mâce, Tahâret, 3.

¹³ Bakara, 2/238.

¹⁴ M1203 Müslim, Mesâcid, 35.

ber Efendimiz, namazda aksıran bir kimseye “yerhamükâllâh!” denilmesi üzerine, “*Bu namazda insan kelâmı konuşulmaz. Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur’an okumaktır.*” buyurarak¹⁵ namazda konuşulmasını, bazı sahâbîlerin namazda selâm vermeleri üzerine de selâmlaşmayı yasaklamıştır.¹⁶ Yine namazda, dikkati dağıtacak herhangi bir şey ile meşguliyeti, söz gelimi etrafındaki taşlarla oynamayı,¹⁷ etrafla ilgilenmeyi, meselâ, gökyüzüne bakınmayı,¹⁸ namaz bitiminde selâm verilirken, el ile selâm vermek gibi uygunsuz davranışlar sergilemeyi¹⁹ yasaklamıştır. Çünkü namaz, kulun yalnızca Rabbi ile meşgul olması gereken bir ibadettir.²⁰ Namazda bu gibi davranışlarla meşgul olmak, namazdaki huşûun yok olmasına sebebiyet verir. Huşû ve ihlâs namazın esasıdır. Nitekim Resûlullah, “*Kul, namazında etrafla ilgilenmediği sürece, Allah kuluna yönelir. Kul, namazında etrafla ilgilenmeye başladığında, Allah da ondan yüz çevirir.*”²¹ buyurmuştur.

Kurtuluşa ermek ancak namazı huşû ile kılarak mümkün olabilir.²² Allah’a duyulan derin bir saygıyla kılınmayan namazlar ise insana ağır gelir.²³ Bu sebeptir ki Resûl-i Ekrem (sav) namazdaki huşû bozacağı için resim gibi dikkati dağıtabilecek şeylere karşı namaz kılmak istememiştir.²⁴ Sofra kurulmuş iken aç karnına,²⁵ tuvalet ihtiyacı var iken,²⁶ uykulu hâlde²⁷ namaza durulmasını hoş görmemiştir. Ayrıca namaz kılanın önünden geçilmemesi için uyarıda bulunmuş²⁸ ve namaz kılanın da önüne bir engel (sütne) koymasını tavsiye etmiştir.²⁹

Aynı şekilde Resûlullah’ın cemaatle kılınan namazlarda safların düzgün olmasını istemesi,³⁰ imamın hareketlerine uyulmasını tavsiye etmesi,³¹ imamın yanılması durumunda dahi konuşmadan erkeklerin yalnızca “sübhânallâh” diyerek, hanımların ise el çırparak ona ikaz etmelerini söylemesi,³² Allah’a yöneliş ve yakarış hâli olan namazda arzu edilen ihlâs, dinginlik ve iç huzurunu yok edecek durumları engellemeye yöneliktir.

Namazda huşûun sağlanması için, kılınan namazların Rabbin rızasını kazanma dışındaki bütün düşünce ve arzulardan arınmış bir hâlde, sadece namaza odaklanarak, âdeti kılabilceği son namazmış gibi kılınması Peygamber Efendimiz tarafından ayrıca tavsiye edilmiştir.³³ Nitekim bir kimse, Azrail’in, arkasında beklediğini ve namazı bitirince canını alacağını bilse o namazı özene bezene ta’dîl-i erkâna riayet ederek kılacaktır. İşte Peygamber Efendimiz de her namazın bir veda namazı gibi kılınmasını tavsiye etmekle, namazların korku ile ümit arasında, saygı ve hassasiyet içerisinde kılınmasını öğütlemiştir. Resûlullah böyle temizliğe riayet edip

¹⁵ M1199 Müslim, Mesâcid, 33; D931 Ebû Dâvûd, Salât, 166, 167.

¹⁶ B1216 Buhârî, el-Amelü fi’s-salât, 15.

¹⁷ HM21656 İbn Hanbel, V, 150.

¹⁸ M966 Müslim, Salât, 117.

¹⁹ M971 Müslim, Salât, 121.

²⁰ B1199 Buhârî, el-Amelü fi’s-salât, 2.

²¹ D909 Ebû Dâvûd, Salât, 160, 161.

²² Mû’mînûn, 23/2.

²³ Bakara, 2/45.

²⁴ B5959 Buhârî, Libâs, 93.

²⁵ M1241 Müslim, Mesâcid, 64.

²⁶ D90 Ebû Dâvûd, Tahâret, 43.

²⁷ B212 Buhârî, Vudû’, 53.

²⁸ B510 Buhârî, Salât, 101.

²⁹ M1111 Müslim, Salât, 241.

³⁰ M968 Müslim, Salât, 119.

³¹ M932 Müslim, Salât, 87;

M935 Müslim, Salât, 89.

³² B1203 Buhârî, el-Amelü fi’s-salât, 5.

³³ İM4171 İbn Mâce, Zühd, 15; HM23894 İbn Hanbel, V, 413.

rükû ve secdelerinin hakkını vererek huşû içerisinde kılınmaya devam edilen farz namazların, büyük günahlar dışındaki günahların affına vesile olacağını müjdelemektedir.³⁴

Tekbir alıp namaza duran mümin ellerini bağlayarak³⁵ Allah'ın huzurunda bir süre kıyamda (ayakta) durur. Kıyam, Allah'a karşı olan saygının bir ifadesidir. Rabbinin karşısında el pençe divan duran kul, dünyalık her şeyi bir kenara bıraktıktan sonra Rabbine münâcâta başlar ve “Sübhâneke” olarak bilinen, “*Sen eksik sıfatlardan uzaksın Allah'ım! (Seni daima böyle tenzih eder) ve sana hamdederim. Senin adın mübarektir. İzzet ve celâlin ne yücedir. Senden başka tanrı yoktur.*” duası gibi³⁶ Peygamber Efendimiz tarafından okunan duaları³⁷ tercih eder. Duanın ardından istiâze ve besmele ile, Allah Teâlâ'ya dua ve münâcât mahiyetindeki Fâtiha sûresi ile kıraate başlar.

Kıraat, “*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun.*” âyeti³⁸ gereğince namazda Kur'an'dan bir bölüm okumaktır. Kıraatsiz namazın geçerli olmayacağını belirten³⁹ Peygamber Efendimiz, “*Muhakkak ki sizden biri namaz kılarken (aslında) Rabbiyle özel olarak konuşmaktadır...*”⁴⁰ buyurarak aslında namazın kul ile Allah arasında bir konuşma olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla namaz kılan kimsenin okuduğu dua ve sûrelerin anlamlarını öğrenmesi önemlidir. Anlamak, ancak sakın ve sade bir okuyuşla mümkün olacaktır. Nitekim Ümmü Seleme validemiz, Peygamber Efendimizin namazdaki kıraati kendisine sorulunca, onun, Kur'an-ı Kerim'i her âyetin sonunda durarak ve tane tane okuduğunu söylemiştir.⁴¹

Namazda kıraate Fâtiha sûresi ile başlanır. Nitekim Peygamber Efendimiz, “*Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur.*”⁴² buyurarak Fâtiha sûresinin namazda mutlaka okunması gerektiğini vurgulamıştır.

Hız. Peygamber Fâtiha sûresinin sonundaki, “*Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.*”⁴³ duasının ardından, “*Duada istediklerimizi kabul eyle.*” anlamındaki “*âmin*” kelimesinin söylenmesini de tavsiye etmiştir.⁴⁴ Kendisi de namazlarda Fâtiha'nın sonunda, ilk safta yer alan cemaatin duyacağı bir şekilde “*âmin*” demiştir.⁴⁵

Peygamber Efendimizin bildirdiğine göre, Allah Teâlâ, Fâtiha'yı kendi ile kulu arasında paylaştırmış, ilk bölümü kendisine ait kılmış, kulun isteklerini beyan ettiği ikinci bölümü ise kuluna tahsis etmiş ve buradaki dileklerinin ona verileceğini müjdelemiştir.

³⁴ M543 Müslim, Tahâret, 7.

³⁵ M896 Müslim, Salât, 54.

³⁶ D776 Ebû Dâvûd, Salât, 119-120; İM804 İbn Mâce, İkâmet, 1.

³⁷ B744 Buhârî, Ezân, 89; T3423 Tirmizî, Deavât, 32.

³⁸ Müzzemmil, 73/20.

³⁹ M882 Müslim, Salât, 42.

⁴⁰ B413 Buhârî, Salât, 36.

⁴¹ HM27118 İbn Hanbel, VI, 302; D1466 Ebû Dâvûd, Vitir, 20.

⁴² B756 Buhârî, Ezân, 95.

⁴³ Fâtiha, 1/6-7.

⁴⁴ B4475 Buhârî, Tefsîr, (Fâtiha) 2.

⁴⁵ İM853 İbn Mâce, İkâmet, 14.

Fâtiha sûresi, namazda kişi ile Rabbi arasında bir konuşma niteliğindedir. Fâtiha'yı okuyan kişi öncelikle hamd ve senâ ederek Rabbi ile konuşmasına başlar:

Kul, “*el-Hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn. (Hamd (övgü), âlemlerin Rabbine mahsustur.)*” dediğinde Allah Teâlâ, “*Bak, kulum bana hamd etti.*” buyurur.

Kul, “*er-Rahmâni'r-Rahîm. (O, Rahmân ve Rahîmdir.)*” dediğinde, Allah, “*Kulum bana senâ eyledi (beni övdü, yüceltti, methetti.)*” buyurur.

Kul, “*Mâliki yevmi'd-dîn. (Hesap ve ceza gününün (âhîret gününün) sahibidir.)*” dediğinde, “*Kulum beni yüceltti.*” buyurarak Fâtiha'nın bu ilk bölümünü okuyan kulunun kendisine hamd ü senâ eylemesi karşısındaki memnuniyetini ifade eder.

Fâtiha'nın ikinci bölümünde ise kul, isteklerini Rabbine arz eder:

Kul, “*İyyâke na'büdü ve iyyâke nestaîn. (Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.)*” dediğinde, Allah, “*Bu, kulum ile benim aramdadır. Kulum ne istiyorsa onundur.*” buyurarak ibadetlerini kabul edeceğini ve kuluna yardım edeceğini belirtir.

Kul, “*İhdina's-sırâta'l-müstakîm, sırâta'llezîne en'amte aleyhim ğayri'l-mağdûbi aleyhim ve le'd-dâllîn. (Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapmışlarınkine değil.)*” dediğinde, Allah Teâlâ, “*İşte bu, kuluma aittir. Kulum ne istiyorsa onundur.*” buyurarak kulunun kendisine yönelmesi karşısında onu taltif edeceğini bildirir.⁴⁶

Rabbine olan bu münâcâtının hemen bitmesini istemeyen Hz. Peygamber, “En faziletli namaz hangisidir?” sorusuna, “*Kıyamı uzun olan.*” şeklinde cevap vermiş,⁴⁷ kendisi de namazlarında kıyamı uzun tutmuştur.⁴⁸ Bununla birlikte cemaatle kılınan namazlarda cemaat içindeki yaşlı ve güçsüzleri dikkate alarak imamların namazı fazla uzatmamalarını istemiş ve⁴⁹ “*Ben, uzatmayı arzu ederek namaza durduğumda, (cemaat içerisinde) bir çocuğun ağlamasını işitir, onun annesini rahatsız etmesini istemediğim için namazı kısa tutarım.*”⁵⁰ buyurarak bu husustaki hassasiyetini dile getirmiştir.

Namaz kılan kişi, kıyamdan sonra tekbir getirerek rükûa gider. Rükû, Allah'ın azameti ve celâli karşısında kulun âcizliğini ifade eder. Aczini idrak eden kul, Yüce Yaraticısı huzurunda başka hiçbir varlığın önünde eğilmeyeceği şekilde eğilir. Allah Teâlâ, “*Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.*”⁵¹ buyurarak müminlerden rükû etmelerini istemekte ve “*Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.*”⁵² buyurarak kurtuluşun namazla ilişkisini hatırlatmaktadır.

⁴⁶ M878 Müslim, Salât, 38.

⁴⁷ İM1421 İbn Mâce, İkâmet, 200.

⁴⁸ M1815 Müslim, Müsâfirîn, 204.

⁴⁹ B90 Buhârî, İlim, 28; B704 Buhârî, Ezân, 63.

⁵⁰ B707 Buhârî, Ezân, 65.

⁵¹ Bakara, 2/43.

⁵² Hac, 22/77.

Rükûda Kur'an-ı Kerim'den âyetler okunmaz.⁵³ Peygamberimiz, “*Namaz ancak tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktır.*”⁵⁴ buyurarak namaz ibadetini üç bölüme ayırmıştır. Namaza tekbirle başlanır, kıyamda Kur'an okunur, rükû ve secde de ise Allah Teâlâ tesbih edilir. Nitekim Peygamberimiz, “*O hâlde, O Yüce Rabbinin adını tesbih et (yücelt).*”⁵⁵ âyeti gereğince rükûda, “*Sübhâne Rabbiye'l-azîm. (Ulu Rabbim, her türlü noksanlıklardan uzaktır.)*” denilmesini tavsiye etmiştir.⁵⁶

Namaz kılan kişi rükûdan sonra, “*Semi'allâhu limen hamideh.*” (Allah kendisine hamd edeni işitti.) diyerek doğrulur. Fâtîha'da ettiği hamdi Rabbinin duyduğunu hatırlar ve tekrar, “*Rabbenâ ve leke'l-hamd. ((Allah'ım! Sen) Rabbimiz(sin!) ve sana hamd olsun.)*” diyerek⁵⁷ Rabbini içten gelen bir saygı ve şükran duygusu ile över. Hamd, Rabbi kendisine ikram ve ihsanda bulunsa da bulunmasa da, kulun O'na büyük bir tazim ve hayranlıkla övgü ve şükranda bulunmasıdır. Bu övgü karşısında Allah Teâlâ kulunun hamdini duyar ve ona icabet eder.⁵⁸

Namaz boyunca defalarca hamd eden kişi, daha sonra tekbir alır ve secdeye kapanır. “*Hadi Allah'a secde edip O'na kulluk edin.*”⁵⁹ âyeti gereğince Allah'ın önünde hürmet ile secdeye kapanmak kulluğun en güzel ifadesidir. Secde, Allah'a gösterilen saygı, itaat ve teslimiyetin en mükemmel şeklidir. Yaratan'ın yüceliğini samimiyetle kabul eden kişi, Rabbi karşısındaki âcizliğini itiraf etmiş ve kulluk şuuruna ermiş demektir. Bu anlamda secde insan bedenini eğilirken, ruhen yücelir ve Rabbine yaklaşır.

Elleri, yüzü, dizleri ve ayakları yani yedi organıyla secde eden kul,⁶⁰ secdeye, “*Yüce Rabbinin adını tesbih et.*”⁶¹ âyeti gereğince, “*Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ. (Yüce Rabbim her türlü noksanlıklardan uzaktır.)*” diyerek Allah'ı tesbih eder.⁶² Çünkü secde, kişiyi Rabbine yakınlaştıran bir vesiledir.⁶³ Hz. Peygamber, “*Kulun Rabbine en yakın olduğu (an) secde hâlidir. Öyleyse (secdede iken) çokça dua ediniz.*”⁶⁴ tavsiyesinde bulunmuştur. Ayrıca Peygamberimiz, Allah'ın, secde eden kulunun derecesini yükselteceğini ve her secdeye karşılık işlediği bir hatayı da affedeceğini müjdelemektedir.⁶⁵

Secdeyi iki kez yapan kul, rekâtları tamamladıktan sonra namazın sonunda oturur. Ka'de-i ahîre denilen bu oturuş esnasında Peygamber Efendimizin yaptığı gibi sol ayağını yayıp sağ ayağını diker⁶⁶ ve “*Teşehhüd*” veya “*et-Tahiyyâtü*” olarak bilinen şu duayı okur:

“*Bütün yüceltmeler (tazim), övgüler ve dualar, bütün ibadetler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Sana selâm olsun Ey Peygamber! Allah'ın rahmeti ve bereketi üzeri-*

⁵³ N1046 Nesâî, Tatbîk, 8.

⁵⁴ M1199 Müslim, Mesâcid, 33.

⁵⁵ Vâkıa, 56/74.

⁵⁶ D869 Ebû Dâvûd, Salât, 146, 147; D871 Ebû Dâvûd, Salât, 146, 147.

⁵⁷ M868 Müslim, Salât, 28.

⁵⁸ M878 Müslim, Salât, 38.

⁵⁹ Necm, 53/62.

⁶⁰ M1100 Müslim, Salât, 231.

⁶¹ A'lâ, 87/1.

⁶² D869 Ebû Dâvûd, Salât, 146, 147.

⁶³ Alak, 96/19.

⁶⁴ M1083 Müslim, Salât, 215; D875 Ebû Dâvûd, Salât, 147, 148.

⁶⁵ T388 Tirmizî, Salât, 169.

⁶⁶ T292 Tirmizî, Salât, 102.

ne olsun. Selâm bize ve Allah'ın salih kulları üzerine olsun. Şahitlik ederim ki, Allah'tan başka tanrı yoktur ve şahitlik ederim ki, Muhammed, Allah'ın kulu ve Resûlüdür.”⁶⁷

Peygamber Efendimiz bu duayı ashâbına sanki Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi öğretmiş,⁶⁸ namazda bu duanın okunmasını istemiş⁶⁹ ve şehâdet getirirken de işaret parmağını kaldırmıştır.⁷⁰ İşaret parmağını kaldırması, Allah'ın varlığına, birliğine ve Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna kalbi ve dili ile şahitlik ettiği gibi hâl ve hareketleri ile de tüm bedeninin şahitliğini simgelemektedir.

Tahiyyât duasını okuduktan sonra “Salli” ve “Bârik” dualarını okur. Nitekim Hz. Peygamber, “Sizden biriniz namaz kılarken son oturuşa geldiğinde Allah'a hamd ve senâ (tahiyyât) ile başlasın. Ardından Peygamber'e salât ve selâm getirsin. Sonra da dilediği şekilde dua etsin.”⁷¹ buyurarak hamd ile başlanan namazın kendisine salavât getirilerek ve dua edilerek bitirilmesini tavsiye etmiştir. Peygamber Efendimizin bu tavsiyesi, Allah Teâlâ'nın, “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber'e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”⁷² emri gereğince, Peygamber Efendimiz, Allah Teâlâ'nın bu emri üzere namazda kendisine salât ü selâm edilmesini istemektedir.

“Salavât” olarak da bilinen salât ü selâm getirme, Hz. Peygamber'i övme ve ona dua etmeyi ifade etmektedir. Nitekim söz konusu âyet indiği zaman Peygamberimizin kumandanlarından Beşîr b. Sa'd Peygamber Efendimize,

“Yâ Resûlallah! Allah bize, sana salât ve selâm etmemizi emretti. Sana nasıl selâm vereceğimizi biliyoruz. Ancak sana nasıl salât getireceğiz?” demiştir.

Hadisi rivayet eden, ensardan Ukbe b. Amr Ebû Mes'ûd şöyle demiştir: “Resûlullah o kadar sustu ki, içimizden, ‘Keşke bu soruyu sormasaydı...’ dedik.” Uzun bir süre sessiz kaldıktan sonra Peygamber Efendimiz, oradakilere namazlarda okuduğumuz “Salli” ve “Bârik” dualarını öğretmiştir:

“Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine salât (rahmet) et. Tıpkı İbrâhim'in ailesine salât (rahmet) ettiğin gibi... Kuşkusuz sen övgüye en lâyık ve şanı en yüce olansın.”

“Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine bereket ihسان et. Tıpkı İbrâhim'in ailesine bereket ihسان ettiğin gibi... Kuşkusuz sen övgüye en lâyık ve şanı en yüce olansın.”⁷³

Namaz kılan kişi, Peygamber Efendimize salât ve selâm getirdikten sonra kendisi, ailesi ve ümmet-i Muhammed için dua eder. Burada belli bir

⁶⁷ B831 Buhârî, Ezân, 148.

⁶⁸ B6265 Buhârî, İsti'zân, 28.

⁶⁹ M897 Müslim, Salât, 55.

⁷⁰ İM911 İbn Mâce, İkâmet, 27; N1267 Nesâî, Sehv, 32.

⁷¹ T3477 Tirmizî, Deavât, 64.

⁷² Ahzâb, 33/56.

⁷³ M907, M908 Müslim, Salât, 65, 66; B6357 Buhârî, Deavât, 32.

duanın yapılması şart değildir. Farklı dualar olabilir.⁷⁴ Bilinen dualardan en yaygını Kur’ân-ı Kerîm’de de geçen ve “Rabbennâ” duası olarak adlandırılan şu iki duadır:

“Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru.”⁷⁵

“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana-babamı ve inananları bağışla.”⁷⁶

Bu dualar dışında Peygamber Efendimizin gerek otururken gerekse namazın diğer rükünlerinde farklı farklı dualar ettiğine ilişkin hadisler de nakledilmektedir. Özellikle nafîle namazlarda, Peygamberimizin içinde bulunduğu yer, zaman ve durumlara bağlı olarak çeşitli dua ve niyazlarda bulunduğu görülmektedir. Peygamber Efendimizin namaz içerisindeki dualarından bazıları şöyledir:

Peygamberimiz namaza başlarken tekbir aldıktan sonra şu duaları okumuştur:

“Yüzümü, hanîf (hakka yönelmiş) olarak gökleri ve yeri yaratan Allah’a döndürdüm. Ben müşriklerden (Allah’a ortak koşanlardan) değilim. Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir. O’nun hiçbir ortağı yoktur. Ben böyle (söylemek ve yaşamakla) emrolundum ve ben Müslümanlardanım. Allah’ım! Sen gerçek hükümdarsın. Senden başka ilâh yoktur. Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Sen benim Rabbimsin. Ben senin kulunum. Kendime zulmettim. Günahımı itiraf ediyorum. Günahlarımın tümünü bağışla, çünkü günahları ancak sen bağışlayabilirsin. Beni güzel ahlâka erıştır, senden başka güzel ahlâka yöneltecek yoktur. Kötü ahlâkı benden uzaklaştır, senden başka kötü ahlâkı uzaklaştıracak yoktur. Her türlü emrin başım gözüm üstüne. Varlığımı sana borçluyum, dönüşüm sanadır, sana güvenir, sana sığınırım. Senin azabından kurtuluş ve kaçış ancak senin rahmetine sığınmakla olur. Senden bağışlanmamı ister ve sana tevbe ederim.”⁷⁷

“Allah’ım! Doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi günahlarımınla aramı uzaklaştır. Allah’ım! Beyaz elbiseyi kirden arındırdığın gibi beni de günahlardan arındır!”⁷⁸

Rükûda ise şu duayı etmiştir:

“Allah’ım sadece senin önünde eğilir, yalnızca sana iman eder ve teslim olurum. Sen Rabbimsin. Kulağım, gözüm, iliklerim ve kemiklerim âlemlerin Rabbi Allah’a derin saygı duyarlar...”⁷⁹

Rükûdan doğrulduğunda şöyle dua etmiştir:

“Allah’ım, Rabbimiz! Gökler, yer ve dilediğin şeyler dolusu kadar hamd sanadır.”⁸⁰

⁷⁴ Bkz. M897, M899 Müslim, Salât, 55, 57; DM1377

Dârimî, Salât, 86.

⁷⁵ Bakara, 2/201.

⁷⁶ İbrâhîm, 14/41.

⁷⁷ T3423 Tirmizî, Deavât, 32; M1812 Müslim, Mûsâfirîn, 201.

⁷⁸ B744 Buhârî, Ezân, 89.

⁷⁹ T3423 Tirmizî, Deavât, 32.

⁸⁰ T3423 Tirmizî, Deavât, 32.

Secdede ise şu duayı etmiştir:

“Allah’ım! Sadece senin önünde eğilir, yalnızca sana iman eder ve sana teslim olurum. Sen Rabbimsin. Yüzüm, onu yaratan, ona göz ve kulak verene secde etti. Her şeyi en güzel şekliyle yaratan Allah ne mübarektir!”⁸¹

Peygamber Efendimiz namazı bitireceği zaman ise şu duayı etmiştir:

“Allah’ım! Önceden işlediğim, gelecekte işleyeceğim, gizli yaptığım, açıkça işlediğim tüm günahlarımı bağışla. Benim ilâhım sensin, senden başka ilâh yoktur.”⁸²

Allah Resûlü, nafîle namazlarda uzun uzun dua etmesine karşın özellikle cemaatle kılınan farz namazlarda cemaati sıkmamak için dualarını kısa tutmuştur.

Namaz kılan kişi, son oturuşta duaları okuduktan sonra “es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâh! (Allah’ın selâmı ve rahmeti üzerinize olsun!)” şeklinde selâm vererek namazı bitirir.⁸³ Selâm âdeta namaz ile bu dünyadan ayrılan kişinin tekrar dünyaya dönmesini simgeler. Topluluğun içine giren kimsenin etrafındakilere selâm verdiği gibi namazını bitiren kimse de sağına ve soluna selâm vererek Rabbi ile olan münâcâtını/konuşmasını bitirerek tekrar topluma karışır ve günlük işlerine devam eder. Namaz kılmanın kendisine verdiği huzuru ve Rabbine karşı görevini yerine getirmiş olmanın sevincini hisseder. Bunun tezahürleri olarak Rabbine karşı gösterdiği hürmet ve tevazu yüzüne yansır, çevresindekiler tarafından da görülür. Bu sebeple Yüce Allah, “Muhammed, Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rûkûa varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir...” buyurmuştur.⁸⁴

Namaz kılan kişi selâmdan sonra oturur, “Allâhümme ente’s-selâmü ve minke’s-selâm tebârekte yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm. (Allah’ım! Selâmete eriştiren sensin, selâm/selâmet senden gelir, sen ne kadar yücesin ey celâl ve ikram sahibi!)” der.⁸⁵ Daha sonra otuz üçer defa, “Sübânallâh. (Allah her türlü eksikten uzaktır.)”, “el-Hamdü lillâh. (Hamd Allah’a mahsustur.)” ve “Allâhü ekber. (Allah en büyüktür.)” der. Bu tesbihlerin ardından, “Lâ ilâhe illâllâhu vahdehü lâ şerîke leh. Lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr. (Tek olan Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. O’nun hiçbir ortağı da yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O her şeye kadirdir.)” der. Peygamberimiz, her namazın arkasından bu tesbihleri okumanın, deniz köpükleri kadar çok olsa da, kişinin günahlarının silinmesine vesile olacağını müjdelemektedir.⁸⁶

Bu tesbihlerin fazileti hakkında şu hâdise anlatılmaktadır: Bazı fakir sahâbiler Peygamber Efendimize gelip, “Zenginler en yüksek dereceleri ve

⁸¹ T3423 Tirmizî, Deavât, 32.

⁸² T3423 Tirmizî, Deavât, 32.

⁸³ N1320 Nesâî, Sehv, 70; D997 Ebû Dâvûd, Salât, 183, 184.

⁸⁴ Fetih, 48/29.

⁸⁵ M1335 Müslim, Mesâcid, 136; T298 Tirmizî, Salât, 108.

⁸⁶ M1352 Müslim, Mesâcid, 146.

kalıcı nimeti (âhiret saadetini) kazandılar. Çünkü onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Dahası onların malları da var. Bu sayede haccediyorlar, umre yapıyorlar, cihad ediyorlar ve tasadduk ediyorlar.” dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, “Size öyle bir şey öğreteceğim ki, siz onu yaptığınız takdirde hem sizi geçenlere yetişeceksiniz. Hem de arkanızdan size hiç kimse yetişemeyecek. Bu sayede, benzerini yapanlar dışında, içinde bulunduğunuz cemaatin en hayırlıları olacaksınız. (Tavsiyem şudur:) Her namazdan sonra otuz üçer defa ‘sübhânallâh’, ‘el-hamdü lillâh’ ve ‘Allâhü ekber’ deyiniz.” buyurmuştur.⁸⁷

Otuz üçer defa bu tesbihler yapıldıktan sonra Peygamber Efendimiz tarafından Âyetü'l-Kürsî olarak adlandırılan⁸⁸ Bakara sûresinin 255. âyeti okunur. Peygamber Efendimiz, “Farz namazın ardından Âyetü'l-Kürsî'yi okuyan kimse, sonraki namaza kadar Allah'ın himayesi altındadır.”⁸⁹ ve “Her farz namazın ardından Âyetü'l-Kürsî okuyan kimsenin cennete girmesine tek engel (henüz) olmemiş olmasıdır.”⁹⁰ buyurarak namazlardan sonra Âyetü'l-Kürsî'nin okunmasını tavsiye etmiştir.

Namaz kılınırken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri ta'dil-i erkâna riayet etmek yani namazdaki rükünlerin hakkını vermektir. Peygamber Efendimiz namazın tarifinde secde, kıyam ve rükû gibi her bölümün eda edilmesini anlatırken, “(azalar) mutmain oluncaya kadar”⁹¹ ifadesini kullanarak ta'dil-i erkâna vurgu yapmıştır. Mutmain olmak, hareketi net bir şekilde gerçekleştirip, her rükünde en az “sübhânallâh” diyecek kadar durmaktır. Peygamber Efendimiz, “En kötü hırsızlık namazdan çalmadır.”⁹² buyurarak rükû ve secdelerin hakkını vermeyerek acele etmenin ne derece yanlış olduğunu dile getirmiştir. Çünkü namaz, dinin direği,⁹³ Allah Teâlâ'yı anmanın,⁹⁴ O'na karşı şükran duygularını ifade etmenin, yakarış ve niyazın en mükemmel şeklidir. Allah'a yakınlaşma vesilesi⁹⁵ olan namaz, sahibini hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyan⁹⁶ en güzel ibadettir.

Huzurunda durulan Yüce Yaratıcı'nın büyüklüğüne yaraşır bir saygı, samimiyet ve kulluk bilinciyle devamlı eda edilen namaz, Peygamber Efendimizin ifadesiyle kıyamet günü sahibi için bir aydınlık, bir delil ve kurtuluş vesilesi olacak⁹⁷ ve namaz kılan âhirette cennet ile mükâfatlandırılacaktır.⁹⁸

⁸⁷ B843 Buhârî, Ezân, 155.

⁸⁸ T2878 Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'ân, 2.

⁸⁹ MK2733 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, III, 83.

⁹⁰ MK7532 Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, VIII, 114.

⁹¹ B793 Buhârî, Ezân, 122.

⁹² MU406 Muvatta', Kasru's-salât, 23.

⁹³ BŞ2807 Beyhâkî, Şuabü'l-îmân, 3, 39; HM22473 İbn Hanbel, V, 245.

⁹⁴ Tâ-Hâ, 20/14.

⁹⁵ Alak, 96/19.

⁹⁶ Ankebût, 29/45.

⁹⁷ HM6576 İbn Hanbel, II, 169.

⁹⁸ HM18535 İbn Hanbel, IV, 266.

BEŞ VAKİT FARZ NAMAZ MÜMİNİN MİRACI

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ... قَالَ:
”رَأْسُ الْأَمْرِ الْإِسْلَامُ وَعَمُودُهُ الصَّلَاةُ...”

Muâz b. Cebel anlatıyor: “Hz. Peygamber (sav) ile birlikte bir yolculukta idim... O şöyle buyurdu: ‘Dinin başı İslâm (kelime-i şehâdet getirerek Allah’a teslim olmak), direği ise namazdır.’”

(T2616 Tirmizî, İmân, 8; HM22366 İbn Hanbel, V, 231)

سَمِعْتُ جُنْدَبًا الْقَسْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ فَهُوَ فِي ذِمَّةِ اللَّهِ...”

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
”الَّذِي تَفَوُّتَهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ كَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلُهُ وَمَالُهُ.”

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ:
”أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بَبَابٍ أَحَدِكُمْ، يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا، مَا تَقُولُ ذَلِكَ
يُبْقَى مِنْ دَرْنِهِ؟“ قَالُوا: لَا يُبْقَى مِنْ دَرْنِهِ شَيْئًا. قَالَ: ”فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ
الْخَمْسِ، يَمْحُو اللَّهُ بِهَا الْخَطَايَا.“

قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: إِنَّ أَبَا قَتَادَةَ بْنَ رِبْعِيٍّ أَخْبَرَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنِّي فَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهَدْتُ عِنْدِي
عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ جَاءَ يُحَافِظُ عَلَيْهِنَّ لَوْ قَتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا
عَهْدَ لَهُ عِنْدِي.“

Cündeb el-Kasrî'den işitildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Her kim sabah namazını kılarsa, o kimse Allah’ın koruması altındadır.”*

(M1494 Müslim, Mesâcid, 262)

Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“İkindi namazını kaçıran kimse, sanki ailesini ve malını yitirmiş gibidir.”*

(B552 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 14; M1417 Müslim, Mesâcid, 200)

Ebû Hüreyre'nin işittiğine göre, Resûlullah (sav) bir defasında şöyle demiştir: *“Birinizin kapısının önünden bir nehir geçse ve onda her gün beş defa yıkansa, bu o kimsenin kirinden bir şey bırakır mı, ne dersiniz?”* Sahâbiler, *“Onun kirinden hiçbir şey bırakmaz.”* demişler, bunun üzerine Resûlullah, *“İşte beş vakit namaz da böyledir! Allah onlarla günahları yok eder.”* buyurmuştur.

(B528 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 6)

Saîd b. Müseyyeb'in Ebû Katâde b. Rib'i'den naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Yüce Allah şöyle buyurdu: ‘Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve onları, vaktinde ve hakkını vererek kılanları cennete koyacağımı kendi katımda vaad ettim. Namazları düzenli kılmayanlar için ise katımda böyle bir vaad yoktur.’”*

(D430 Ebû Dâvûd, Salât, 9)

Ė

fendiler Efendisi (sav), Mekke’de iken bir gece evinin tavanı açılır ve ‘Cibrîl’ iner. Göğsünü yarıp zemzem suyu ile yıkadıktan sonra hikmet ve iman ile doldurur. Sonra ellerinden tutup kendisini semaya doğru çıkarır. Sema katları arasında devam eden yolculukta Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. İbrâhim peygamberleri görüp onlarla sohbet eder Sevgili Peygamberimiz. Ve mucizevî bir şekilde Rahmân’a yapılan bu yolculuktan büyük hediyelerle döner. Cenâb-ı Allah’ın elli vakte bedel kabul ettiği beş vakit farz namaz, belki de en büyüğüdür bu hediyelerin.¹

Aslında Hz. Peygamber risâletin başlarından itibaren namaz kılmakta, hatta müşrikler tarafından zaman zaman engellenmektedir.² İlk başlarda ikişer rekât olarak farz kılınan namazlar, hicretle birlikte dörder rekâta çıkarılır.³ Nihayetinde Mir’ac’da, Peygamberimize ve ümmetine günde beş vakit namaz hediye edilir.

Namaz, önceki ümmetlere de farz kılınan bir ibadettir.⁴ “*Namaz, müminlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır.*”⁵ buyuran Yüce Mevlâ, inananların, ibadet vakitlerine göre günlük hayatlarını belli bir düzen içinde sürdürmelerini istemiştir. İslâm, aynı zamanda güçlülere karşı direnç göstermeyi ve sabretmeyi öğreten namazı⁶ Müslümanlara farz kılmakla, mensuplarını disipline etmeyi amaçlamış ve diri bir Allah şuuru-nun korunmasını sağlamıştır. Dolayısıyla vaktinde kılınan namaz, zamanı doğru değerlendirme, vakte riayet ve düzenli olma gibi meziyetler kazandırarak kişinin öz disiplinini destekler. Bu yönleriyle sistemli bir şekilde ibadet etme alışkanlığı aşılayan namaz, Hz. Peygamber’in, “*Dinin başı İslâm (kelime-i şehâdet getirerek Allah’a teslim olmak), direği ise namazdır.*”⁷ ifadesiyle İslâm’ın özü sayılmıştır.

Kulun, Yaratanına yaklaşmasını ve O’nun mağfiret ve merhametine erişmesini sağlayan en güzel vesile; sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde olmak üzere her gün beş vakit namaz kılmasıdır.

Müslüman yeni başlayan güne sabah ezanıyla uyanıp, sadece sabah ezanında yer alan, “*Namaz uykudan hayırlıdır.*” müjdesinin verdiği enerjiyle yatağından kalkar. Berrak bir zihinle Yüce Yaratıcı’nın huzuruna çıkmanın vereceği mânevî haz ve huzur, gün boyunca devam eder. Cenâb-ı Allah’ın,

¹ B349 Buhârî, Salât, 1; M415 Müslim, İmân, 263.

² Alak, 96/9-10.

³ B395 Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr, 48.

⁴ Bakara, 2/83; Yûnus, 10/87; Enbiyâ, 21/73.

⁵ Nisâ, 4/103.

⁶ Bakara, 2/153.

⁷ T2616 Tirmizî, İmân, 8; HM22366 İbn Hanbel, V, 231.

“Bir de sabah namazını kıl; çünkü sabah namazı şahitlidir.”⁸ buyurarak davet ettiği günün ilk buluşmasına katılamamak, büyük bir kayıp sayılmalıdır. Zira Peygamberimizin anlattığına göre, gece melekleri ile gündüz melekleri sabah namazı vaktinde toplanırlar⁹ ve yirmi dört saatin en bereketli ânında kılınan bu namaza şahitlik ederler. Peygamber Efendimiz, “Her kim sabah namazını kılsa, o kimse Allah’ın koruması altındadır.”¹⁰ buyurarak sabah namazıyla güneşin ilk ışıklarından önce Rabbine bağlanan bir kimsenin O’nun rahmetini kazanmaya başladığını ifade etmiştir. Bu namaz o kadar önemlidir ki, iki rekât farzından önce kılınması tavsiye edilen iki rekâtlık sünneti bile, Allah Resûlü tarafından, “dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlı” olarak nitelendirilmiştir.¹¹

Bazı rivayetlere göre Hudeybiye Seferi’nden,¹² bazılarına göre ise Hayber Seferi’nden¹³ dönüldüğü gece Allah Resûlü ile ashâbı bir yerde konaklarlar. Resûlullah, “Bizi kim bekleyecek?” diye sorunca, sevgili müezzinleri Bilâl-i Habeşî (ra) hemen atılarak, “Ben!” der. Efendimiz (sav), “Uyursan (ne olacak)?” deyince de, “Hayır, (uyumam).” diyerek kararlılığını gösterir. Bunun üzerine kafilâ gönül rahatlığıyla istirahatâ çekilip uyurlar. Ancak son derece yoğun geçen günler ve uzun bir yolculuk sonrası herkes gibi Bilâl de yorgunluğa yenik düşer. Bütün gayretine rağmen daha fazla direnemez ve uyuyakalır. Sabah namazının vakti geçer. Derken güneş doğar ve teker teker uyanırlar. Hz. Ömer de uyanır ve “Konuşun (ki, Resûlullah da uyan-sın).” der. Gelen sesler üzerine Sevgili Peygamberimiz uyanır ve ashâbıyla birlikte namazlarını kaza ederler. Sonra şöyle buyurur: “Sizden uyuyan ya da unutan (ve bu sebeple namazını geçiren) işte böyle yapsın!”¹⁴

Sevgili Peygamberimizin ifadesiyle: “Sabah namazının vakti girdikten sonra (nafile olarak) sadece iki rekât (sünnet) kılınır.”¹⁵ Peygamber Efendimiz, sabah namazının iki rekât sünnetinde Fâtiha sûresinden sonra genellikle Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu.¹⁶ Âişe annemizin anlattığına göre, Resûlullah, müezzin sabah ezanını okuduğunda, fecir aydınlığı iyice belirdikten sonra kalkar, iki rekât namaz kılar, sonra da sağ yanı üzerine hafif uzanarak¹⁷ veya eşiyle sohbet ederek¹⁸ müezzin namaz için kâmet getirene dek beklerdi.

Allah Resûlü (sav) sabah namazının farzını kıldırırken Fâtiha’dan sonra okuduğu Kur’an âyetlerini genellikle orta uzunlukta tutardı. Ebû Berze (ra), bazen onun, altmış ilâ yüz âyet kadar okuduğunu söylemiştir.¹⁹ Bununla birlikte Hz. Peygamber’in Felâk ve Nâs sûrelerini okuyarak da sabah namazını kıldırıldığı olmuştur.²⁰ Bunda gerek kendisinin gerekse cemaatin

⁸ İsrâ, 17/78.

⁹ B648 Buhârî, Ezân, 31; M1473 Müslim, Mesâcid, 246.

¹⁰ M1494 Müslim, Mesâcid, 262.

¹¹ M1688 Müslim, Mûsâfirîn, 96.

¹² HM3710 İbn Hanbel, I, 391.

¹³ M1560 Müslim, Mesâcid, 309; D435 Ebû Dâvûd, Salât, 11.

¹⁴ HM3657 İbn Hanbel, I, 386.

¹⁵ T419 Tirmizî, Salât, 193; D1278 Ebû Dâvûd, Tatavvû’, 10.

¹⁶ T417 Tirmizî, Salât, 191; İM1148 İbn Mâce, İkâmet, 102.

¹⁷ B626 Buhârî, Ezân, 15.

¹⁸ B1161 Buhârî, Teheccüd, 24; M1732 Müslim, Mûsâfirîn, 133.

¹⁹ B547 Buhârî, Mevâkitû’s-salât, 13.

²⁰ N5436 Nesâî, İstiâze, 1.

durumunu dikkate aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Rahmet Peygamberi, namaz esnasında annesiyle beraber namaza gelen bir çocuğun ağladığını duyduğunda namazı kısa sûrelerle kıldırdığını, böylece çocuğun annesini huzursuz etmesine engel olmak istediğini bizzat dile getirmiştir.²¹ Sabah namazının önemini gayet iyi kavramış olan hanım sahâbilerin de bu namazı Peygamber Efendimizin arkasında cemaatle kılmaya özen gösterdikleri dikkat çekmektedir.²²

Sabah namazı kılındıktan sonra artık güneş doğup yükselinceye kadar hiçbir namaz kılınmaz.²³ Yaklaşık 45-50 dakika süren bu zaman dilimini Sevgili Efendimiz, güneş doğup da iyice yükselinceye kadar namaz kıldığı yerde oturarak değerlendirir, ashâbıyla sohbet ederdi.²⁴ Ardından vakti girdiğinde kuşluk namazını kılardı ki Berâ b. Âzib (ra), birlikte bulundukları on sekiz yolculuk esnasında Allah Resûlü'nün (sav), öğleden önce kıldığı bu iki rekât namazı terk etmediğini söylemiştir.²⁵

Henüz güneş doğmadan uyanıp abdest alarak sabah namazını kılan ve böylece Rabbine kulluk etmenin huzuruyla güne başlayan mümin, güneş doğduktan sonra işinin gücünün başına geçip çalışır. Zaman ilerler, yorgunluk artar... Güneş tam tepeye çıktığında artık bir müddet dinlenmelidir. Güneş tepe noktadan biraz batıya kaydığında ise ilâhî huzura çıkmanın vakti gelmiştir... Saatlerdir yıpranan, hırpalanan ruhu tazelemenin vaktidir bu... İşte bu esnada öğle ezanı okunur. Ezanla başlar dünyadan ve dünyalıktan sıyrılış... Ruhu tatlı bir huzur sarar.

Öğle namazı, güneşin batıya doğru meyletmesinden hemen sonra kılınır.²⁶ Ancak, özellikle Hicaz yarımadası gibi yaz mevsiminin çok daha ağır yaşandığı ülkelerde, öğle namazının ilk vakitleri sıcaklığın kasıp kavurduğu saatlere rastlamaktadır. Bu sebeple Rahmet Peygamberi, “*Öğle namazını serin vakitte kılın, şüphesiz sıcaklığın şiddeti (âdeta) cehennemden kaynamasındandır.*”²⁷ buyurmuş, öğle namazını biraz geciktirerek kılmayı tavsiye etmiştir.

Güneşin etkisini kaybetmeye başladığı, her şeyin gölgesi bir veya iki katı olduğu dakikalarda öğle namazının vakti çıkar ve ikindi namazının vakti girer. Öğleden ikindiye kadar geçen süre, gün içinde sıcaklığın en şiddetli olduğu zaman dilimidir. Bugün de sıcak ülkelerde yapıldığı gibi ashâb bu vakti “kaylûle” denilen öğle uykusuyla, dinlenerek geçirir, sıcaklığın etkisini kaybetmeye başladığı ikindi vaktinde ise geçimlerini sağlamak üzere işlerinin başına dönerlerdi. İşte Peygamberimiz, “*Her kim ikindi namazını (kasten) terk ederse ameli ziyan olur.*”²⁸ ve “*İkindi namazını kaçıran*

²¹ B707 Buhârî, Ezân, 65.

²² B578 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 27; M1457 Müslim, Mesâcid, 230.

²³ B586 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 31.

²⁴ M1525 Müslim, Mesâcid, 286.

²⁵ D1222 Ebû Dâvûd, Sefer, 7; T550 Tirmizî, Cum'a, 41.

²⁶ M1404 Müslim, Mesâcid, 188; B771 Buhârî, Ezân, 104.

²⁷ B538 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 9; M1398 Müslim, Mesâcid, 182.

²⁸ B553 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 14.

kimse, sanki ailesini ve malını yitirmiş gibidir.”²⁹ buyurarak, ashâbını bu telaş ve koşuşturmada ikinci namazını kaçırmamaları için uyarmıştır.

“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah’a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.”³⁰ âyetinde söz konusu edilen ‘orta namaz’ ile hangi namazın kastedildiğine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Öğle namazının, zevalden hemen sonra yani takriben gün ortasında kılınmasından dolayı âyette kastedilenin öğle namazı olduğu yönünde görüş belirten âlimler olsa da,³¹ “Orta namaz, ikinci namazıdır.”³² hadisi, konuya açıklık kazandırmaktadır. Benzer şekilde, Hz. Peygamber’in amcasının oğlu olan âlim sahâbî Abdullah b. Abbâs’ın (ra) anlattığına göre, Allah Resûlü Hendek Savaşı günü savaşın şiddetinden dolayı ikinci namazını kılamadığında, şöyle beddua etmişti: “Allah’ım! Orta namazı kılmamızı engelleyenlerin evlerini ateşle doldur, kabirlerini ateşle doldur!”³³

Peygamber Efendimiz (sav), sabah namazı kılındıktan sonra güneş doğup yükselinceye kadar, güneş tam tepede iken ve ikinci namazı kılındıktan sonra da güneş batıncaya kadar başka bir namaz kılmayı yasaklamıştır ki, bu yasağın sebebi o vakitlerde bâtil dinlere mensup bazı kimselerin, putperestlerin güneşe secde etmeleridir.³⁴

Gün sona yaklaşp güneş batınca yeni bir namazın vakti de girmiş olur. Mümin, Yüce Rabbimizin akşam namazı çağrısına icabette elini çabuk tutmalıdır. Zira akşam namazının vakti diğer namazlara oranla en kısa olanıdır. Bunun için Sevgili Peygamberimiz (sav), “Ümmetim, akşam namazını kılmak için yıldızların (ortaya çıkıp) birbirine karıştığı zamanı beklemedikleri sürece hayırda olmaya devam edecektir.”³⁵ buyurmak suretiyle, akşam namazını mümkün olduğunca erken kılma hususuna dikkatlerimizi çekmektedir. Sahâbeden Seleme b. Ekvâ’ (ra) akşam namazını güneş kaybolur kaybolmaz kıldıklarını söylerken,³⁶ Râfi’ b. Hadîc (ra), “Biz akşam namazını Peygamber ile birlikte kılardık da namazdan çıktıktan sonra birimizin attığı okun düştüğü yeri rahatlıkla görebileceği kadar aydınlık olurdu.”³⁷ diyerek sahâbenin bu konudaki hassasiyetini ifade etmektedir.

İbadete olan düşkünlüğüyle tanınan büyük sahâbî Abdullah b. Ömer (ra), “Akşam namazı gündüz namazlarının vitridir.” derdi.³⁸ Allah Resûlü akşam namazının vaktinin kısalığına rağmen, muhtemelen kış mevsimine oranla daha uzun süren yaz akşamlarında bu namazı kıldırırken Kur’ân-ı Kerîm’deki uzun sûrelerden de okurdu. En uzun sûrelerden olan A’raf sûresi bunlardan biriydi. Bunu bilen sahâbîlerden Zeyd b. Sâbit (ra),

²⁹ B552 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 14; M1417 Müslim, Mesâcid, 200.

³⁰ Bakara, 2/238.

³¹ T182 Tirmizî, Salât, 19; MU317 Muvatta’, Salâtü’l-cum’a, 8.

³² T181 Tirmizî, Salât, 19; HM20417 İbn Hanbel, V, 14.

³³ HM2745 İbn Hanbel, I, 302; D409 Ebû Dâvûd, Salât, 5.

³⁴ B586 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 31; M1930 Müslim, Mûsâfirîn, 294.

³⁵ DM1240 Dârimî, Salât, 17; D418 Ebû Dâvûd, Salât, 6.

³⁶ B561 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 18.

³⁷ B559 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 18; M1441 Müslim, Mesâcid, 217.

³⁸ MU276 Muvatta’, Salâtü’l-leyl, 3.

akşam namazında kısa sûreler okumasını yadırgadığı Mervân'a, "Ey Ebû Abdülmelik! Akşam namazında İhlâs ve Kevser sûrelerini mi okuyorsun?" diye sorunca Mervân, "Evet." demiş; bunun üzerine Zeyd b. Sâbit (ra) onu şöyle uyarmıştı: "Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah'ın, akşam namazında iki uzun sûreden biri olan 'Elif lâm mîm sâd' (A'râf) sûresini okuduğunu bilirim."³⁹ Allah Resûlü'nün vefatı öncesinde kıldırıldığı son namaz da akşam namazı olmuştu ve bu namazda Mürselât sûresini okumuştur.⁴⁰

Yüce dinimizin temel unsurlarından olan günlük beş vakit namazın son halkası, yatsı namazıdır. Akşam namazının vakti çıktıktan sonra yatsı namazının vakti girer ve sabah namazı vaktine kadar devam eder. Yatsı namazı, uyumadan önce günün son demlerinde Rabbin huzuruna durmayı, günü O'na ibadet ile sonlandırmayı ifade eder. Bu sebeple bir günün bitiminde yapılacak en son iş olması ve mümkün olduğunca geç kılınması tavsiye edilmiştir.⁴¹ Bununla ilgili olarak Muâz b. Cebel (ra) bir hatırasını şöyle anlatır: "Yatsı namazı için Resûlullah'ı bekledik. O kadar gecikti ki, artık gelmeyeceğini zannettik. İçimizden biri, '(Herhalde) Resûlullah namazını kıldı (bize namaz kıldırılmaya) çıkmayacak.' dedi. Bir müddet sonra Resûlullah (sav) çıkageldi. Kendisine: 'Ey Allah'ın Resûlü! Senin gelmeyeceğini zannettik. Hatta içimizden biri, '(Herhalde) Resûlullah namazını kıldı (bize namaz kıldırılmaya) çıkmayacak.' bile dedi.' deyince, Resûlullah şöyle buyurdu: 'Bu namazı gece karanlığında kılın (geciktirin)! Bu namaz nedeniyle diğer ümmetlere üstün kılındınız, çünkü sizden önce bunu hiçbir ümmet kılmadı.'⁴²

Bedevîlerin gece karanlığına kadar develeriyle meşgul olmalarından ötürü yatsı namazını "ateme (karanlık)" diye isimlendirmelerine karşı çıkan Yüce Peygamber (sav), bu namaza Allah'ın Kitabı'nda anıldığı üzere "ışâ"⁴³ yani "ortalık kararınca kılınan namaz" denilmesini istemiştir.⁴⁴ Münafık tabiatlı insanlara son derece zor gelen iki namazdan biri yatsı namazı, diğeri de sabah namazıdır.⁴⁵ Böyle olunca da bu iki namaza devam etmek, kişinin Allah'a teslimiyetinin ve inancındaki samimiyetin bir göstergesi kabul edilebilir. Hatta yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılan kişinin, o gecenin tamamını namaz kılarak geçirmiş gibi ecir kazanacağı Peygamberimiz tarafından müjdelendiği.⁴⁶ Bu kadar önemine ve faziletine rağmen yine de insanların değerlendiremedikleri bu nadide vakitler, Hz. Peygamber tarafından, aslında yerlerde sürünerek de olsa gidilip kaçırılmaması gereken namazlar olarak tanımlanmıştır.⁴⁷

³⁹ N990 Nesâî, İftitâh, 67; B764 Buhârî, Ezân, 98.

⁴⁰ B4429 Buhârî, Meğâzî, 84.

⁴¹ D46 Ebû Dâvûd, Tahâret, 25; N535 Nesâî, Mevâkî, 20.

⁴² HM22416 İbn Hanbel, V, 237; D421 Ebû Dâvûd, Salât, 7.

⁴³ Nûr, 24/58.

⁴⁴ M1456 Müslim, Mesâcid, 229.

⁴⁵ M1482 Müslim, Mesâcid, 252.

⁴⁶ D555 Ebû Dâvûd, Salât, 47; T221 Tirmizî, Salât, 51.

⁴⁷ B615 Buhârî, Ezân, 9; M981 Müslim, Salât, 129.

Rivayetlerde rekât sayısı beş, üç ve bir olarak geçen⁴⁸ vitir namazı ise, yatsı namazından sonra kılınan müstakil bir namazdır. Ramazan ayında teravih sonunda cemaatle kılınsa da yılın diğer aylarında tek başına kılınan vitir namazı, hem vaktinde hem de kazaya kalması hâlinde kılınabilen bir namazdır. Allah Resûlü (sav), “Allah size bir namaz ihsan etti. O namaz, sizin için kızıl develerden daha hayırlıdır. O, vitirdir. Onu sizin için yatsı ile fecrin doğuşu (sabah namazı vaktinin girişi) arasına koydu.”⁴⁹ ve “Vitir haktır (sabittir), vitir kılmayan bizden değildir.”⁵⁰ buyurarak bu namazın önemine dikkatlerimizi çekmiştir.

Gündüz olduğu gibi geceleyin de Rabbine ibadet etmeyi hiçbir zaman ihmal etmeyen Hz. Peygamber (sav), teheccüd namazını kıldıktan sonra o gecenin en son namazı olarak vitir namazını kıları. ⁵¹ Muhterem annemiz Hz. Âişe’den nakledildiğine göre, kendisi Peygamberimizin yanında uyurken, Resûl-i Ekrem Efendimiz gece namazı kılar, sonra vitri kılmak isteyince onu uyandırır, o da vitir namazını kıları. ⁵² Buna göre Sevgili Efendimiz vitir namazını gecenin oldukça ilerleyen bir vaktinde kılmış olmaktadır. Nitekim o, vitir namazının, sabah namazının vaktinin girmesinden önce mutlaka kılınmasını istemiş, ⁵³ Hz. Âişe de, “Sabah namazına kadar uyuyup kalacağından endişe eden kimse vitir namazını uyumadan önce kılsın, gecenin sonunda uyanabileceğini düşünen de vitir namazını ertelesin.”⁵⁴ demiştir.

Peygamberimizin ev hâlini, hâne-i saadet içinde herkesten uzakta iken nasıl ibadet ettiğini bize aktaran Âişe validemiz, kendisine sorulan bir soru üzerine Allah Resûlü’nün farz namazlarla birlikte kıldığı sünnet namazları şöyle anlatmıştır: “Resûlullah benim evimde öğleden evvel dört rekât (nafile namaz) kılar, sonra (mescide) çıkarak cemaate namaz kıldırır, ardından (tekrar benim evime) gelir ve iki rekât (nafile daha) kılar. Cemaate akşam namazını kıldırır; sonra (benim evime) gelir, iki rekât nafile kılar. Cemaate, yatsıyı kıldırır ve (yine benim evime) gelir, iki rekât (nafile) kılar. Geceleyin vitirle beraber olmak üzere dokuz rekât namaz kılar. Bazı geceler, namazı ayakta, uzun kılar; bazı geceler de oturarak uzun kılar. Ayakta kılarırken okursa, ayakta olduğu hâlde rükû ve secde ederdi; otururken okursa, oturduğu hâlde rükû ve secde ederdi. Fecir doğunca, iki rekât (nafile namaz) kılar.”⁵⁵ Hadisin başka bir rivayetinde, “İkindi namazından önce iki rekât namaz kılar, sonra (cemaatle farz) namazı kılmaya çıkardı.” ilâvesi de yer almaktadır. ⁵⁶

⁴⁸ D1422 Ebû Dâvûd, Vitr, 3; N1713 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 40.

⁴⁹ D1418 Ebû Dâvûd, Vitr, 1.

⁵⁰ D1419 Ebû Dâvûd, Vitr, 2.

⁵¹ M1729 Müslim, Mûsâfirîn, 130.

⁵² B997 Buhârî, Vitr, 3; M1141 Müslim, Salât, 268.

⁵³ T469 Tirmizî, Vitr, 12.

⁵⁴ MU272 Muvatta', Salâtü'l-leyl, 3.

⁵⁵ M1699 Müslim, Mûsâfirîn, 105.

⁵⁶ HM26339 İbn Hanbel, VI, 216.

Müslüman için kulluğun en güzel göstergesi olan namazın çeşitli hikmetleri vardır. Beş vakit namaz, Allah ile kul arasında kurulan düzenli bir bağ ve iletişimidir. Namazda Rabbi ile buluşan kulun, Allah'ı her anışında kalbi huzurla dolar.⁵⁷ Sürekli Allah ile beraber ve O'nun gözetiminde olduğunu bilir. Bu bilinçle dosdoğru kılınan namaz, kişiyi her türlü hayâsızlıktan ve kötü davranıştan korur⁵⁸ ve arada işlenen günahlara kefarete olur.⁵⁹ Ayrıca beş vakit namaz, günü planlama ve zamanı değerlendirme bilinci kazandırır. Müslüman'ın günü, sabah namazıyla başlar, diğer vakit namazlarıyla anlamlı dilimlere bölünür ve yatsı namazıyla sona erer. Beş vakit namazın cemaatle kılınması ise müminlerin dayanışması, kaynaşması anlamına gelir.

Namaz Mi'rac'da farz kılınmıştır; Yücelerden alınıp getirilen bir hediyedir... Namaz kılan kişi, işte bu kutlu yolculuğu kendi içinde yaşar... Anlamına uygun, gereği gibi kılınırsa eğer, namaz müminin "mi'rac"ı olur! O, arınma ve korunmanın mümin tarafından her gün beş defa tekrar yaşanmasını sağlar... Nitekim Hz. Peygamber, bu arınmayı şöyle örneklendirir: *"Birinizin kapısının önünden bir nehir geçse ve onda her gün beş defa yıkansa, bu o kimsenin kirinden bir şey bırakır mı, ne dersiniz? Sahâbîler, "Onun kirinden hiçbir şey bırakmaz." dediklerinde Peygamber Efendimiz, "İşte beş vakit namaz da böyledir! Allah onlarla günahları yok eder."* buyurur.⁶⁰ Ayrıca Allah (cc) namazı lâıkiyla eda eden kulları hakkında Peygamberine şunu müjdeler: *"Senin ümmetine beş vakit namazı farz kıldım ve onları, vaktinde ve hakkını vererek kılanları cennete koyacağımı kendi katımda vaad ettim. Namazları düzenli kılmayanlar için ise katımda böyle bir vaad yoktur."*⁶¹

Rabbinin ezanla gelen davetine icabet etmeyen, kulluğunu kıyamlar, rükûlar ve secdelerle kemale erdirmeyen, kısacası namazlarına gereken hassasiyeti göstermeyen kimselerin Kur'an'da, *"Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar!"*⁶² şeklinde kınandığı unutulmamalıdır. Namazla alay edenlerin akıllarının ermediği,⁶³ Allah'ı anmaktan ve namaz kılmaktan insanı alıkoyanın ise şeytan olduğu⁶⁴ Kur'an âyetlerinde anlatılmaktadır. Diğer yandan, huşû içerisinde kılınan namazın⁶⁵ insanı kötülüklerden alıkoyacağı⁶⁶ inananlar için ne güzel bir müjdedir! Mümin, Yüce Allah'tan namaz vasıtasıyla yardım ister,⁶⁷ cennetin anahtarı⁶⁸ ve dinin direği olan namaz sayesinde arınır, tazelenir, güçlenir. Ve o hep şöyle dua eder: *"Rabbim! Beni ve neslimi namaz kılanlardan eyle. Rabbimiz! Duamı kabul buyur."*⁶⁹

⁵⁷ Ra'd, 13/28.

⁵⁸ Ankebût, 29/45.

⁵⁹ M551 Müslim, Tahâret, 15.

⁶⁰ B528 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 6; M1522 Müslim, Mesâcid, 283.

⁶¹ D430 Ebû Dâvûd, Salât, 9; İM1403 İbn Mâce İkâmetü's-salavât, 194.

⁶² Mâün, 107/4-5.

⁶³ Mâide, 5/58.

⁶⁴ Mâide 5/91.

⁶⁵ Mü'minûn, 23/2.

⁶⁶ Ankebût, 29/45.

⁶⁷ Bakara, 2/153.

⁶⁸ T4 Tirmizî, Tahâret, 1; HM14717 İbn Hanbel, III, 341.

⁶⁹ İbrâhîm, 14/40.

CEMAATLE NAMAZ ALLAH'A BİRLİKTE YÖNELİŞ

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ
الْمَسْجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ“ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ
اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ﴾ الْآيَةَ

Ebû Saîd (el-Hudrî) tarafından rivayet edildiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Bir kişinin sürekli mescide gittiğini görürseniz onun imanına şahit olun!
Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: ‘Allah’ın mescitlerini, ancak Allah’a ve âhiret
gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından
korkmayan kimseler imar eder...”

(Tevbe, 9/18; T2617 Tirmizî, İmân, 8; İM802 İbn Mâce, Mesâcid, 19)

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "حِينَ يَخْرُجُ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى مَسْجِدِهِ، فَرَجُلٌ تُكْتَبُ حَسَنَةٌ وَرَجُلٌ تَمْحُو سَيِّئَةٌ."

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ مَنَاكِبَنَا فِي الصَّلَاةِ وَيَقُولُ: "اسْتَوْوُوا وَلَا تَخْتَلِفُوا، فَتَخْتَلِفَ قُلُوبُكُمْ..."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُ نُزْلَهُ مِنَ الْجَنَّةِ كُلَّمَا غَدَا أَوْ رَاحَ."

Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletlidir.”*

(B645 Buhârî, Ezân, 30; M1477 Müslim, Mesâcid, 249)

Ebû Hüreyre'nin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Bir kimse camiye gitme niyetiyle evinden çıktığında, attığı bir adımla kendisine bir sevap yazılır, diğer adımıyla bir günahı silinir.”*

(N706 Nesâî, Mesâcid, 14; HM8240 İbn Hanbel, II, 320)

Ebû Mes'ûd anlatıyor: “Resûlullah (sav) namazda omuzlarımıza dokunur ve şöyle derdi: *‘Düzgün durun, karışık durmayın ki kalpleriniz de karmakarışık olmasın!..’*”

(M972 Müslim, Salât, 122)

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Her kim sabah akşam mescide giderse, her sabah ve akşam gidişinde Allah ona cennette bir yer hazırlar.”*

(B662 Buhârî, Ezân, 37; M1524 Müslim, Mesâcid, 285)

Veda haccındaki hutbesinde Kutlu Nebî, âdeta ümmetiyle veda-
laşarak bu dünyadan ayrılma vaktinin yaklaştığının işaretlerini vermişti.
Nitekim Veda haccından döndükten kısa bir süre sonra da rahatsızlan-
mıştı. Artık Hz. Resûl'ün son günleriydi. Ancak hastalığına rağmen mes-
cide çıkıp cemaatle namaz kılmaya büyük önem veriyor, ashâbına namaz
kıldırma devâm ediyordu. Ta ki perşembe günü¹ yatsı vakti ezan okun-
muş, cemaat toplanmış ama Rasul-i Ekrem mescide gelmemişti. Herkes
onu bekliyordu. O ise bu esnada, “*Cemaat namazı kıldı mı?*” diye sordu.
Daha kılmamışlardı. O gelmeden de başlamayı düşünmüyorlardı. Hz.
Peygamber rahatlamak için vücudunu yıkadı ve kalkmaya çalıştı ama kal-
kamadı. Bayılmıştı. Ayılınca tekrar namazın kılınıp kılınmadığını sordu,
cemaat hâlâ onu bekliyordu. O, yeniden yıkanıp kalkmaya davrandı ama
yine bayıldı. Böylece üç kere yıkanıp hazırlanmış her defasında da ba-
yılmıştı. Artık mescide çıkabilecek takatinin kalmadığını anladı. Ancak
birinin mescide gidip cemaate namaz kıldırması gerekiyordu. Bunun üze-
rine namazı kıldırması için Hz. Ebû Bekir'e haber gönderdi. Sonra kendi-
sini iyi hissettiği bir öğle vakti, Hz. Abbâs ve Hz. Ali'nin kolları arasında
son derece zorlanarak geldiği mescitte Hz. Ebû Bekir'in namaz kıldır-
dığı cemaate oturarak iştirak etmişti.² Fakat o vakitten sonra odasından bir
daha çıkamayacaktı. An be an takatten düşüyordu. Pazartesi günü sabaha
karşı, biraz kendini iyi hisseder gibi olunca hemen odanın mescide çıkan
kapısındaki perdeyi aralayıp namazın cemaatle kılınışını seyretti. Ashâb-ı
kirâm, saf saf olmuş yine Hz. Ebû Bekir'in imametinde sabah namazını
kılıyorlardı. Onların bu hâlini görünce sevindi, tebessüm ederek şükretti.
Ashâb da göz ucuyla Hz. Resûl'ünü görünce yine aralarına geleceği umu-
duyla ne kadar sevinmişler ve heyecanlanmışlardı. Fakat o ancak namaz-
larını tamamlamalarını işaret buyurabildi ve perdeyi kapattı. O gün öğle-
ye doğru vefat eden Hz. Peygamber'i,³ ashâbın son görüşleriydi bu.⁴

Hz. Peygamber, henüz bir mescidin inşa edilmediği İslâm'ın ilk yıllarında, müşriklerin bütün engellemelerine rağmen Dârülerkam diye bilinen Erkam b. Ebu'l-Erkam'ın evinde, namazlarını gizli de olsa ilk Müslüman-

¹ Ş11235 Süyûtî, *Şerhu Süneni İbn Mâce*, s. 87.

² B687 Buhârî, *Ezân*, 51; M936 Müslim, *Salât*, 90.

³ HS6/72 İbn Hişâm, *Stret*, VI, 72.

⁴ B680 Buhârî, *Ezân*, 46; M944 Müslim, *Salât*, 98.

larla birlikte kılmıştı.⁵ Hz. Ömer'in İslâm'ı kabul etmesiyle birlikte ashâb, o güne kadar namaz kılma imkânı bulamadıkları Kâbe'de ilk kez topluca namaz kılabilmişlerdi.⁶ İlerleyen süreçte Medineliler İslâm'la tanışmış ve Medine'de ilk Müslümanlardan Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre, hicretten önce bir mescit inşa ederek Hz. Peygamber'in gelişine kadar orada cemaatle namaz kıldırmıştı.⁷ Hicret yolculuğu esnasında Resûlullah Kubâ'da kaldığı sırada vakit namazlarını orada,⁸ Rânûnâ vadisindeki Benî Sâlim mescidinde de ilk cuma namazını kıldırmıştı.⁹ Mescid-i Nebevî'nin inşa edilmesinin ardından vefatına kadar ise bütün farz namazları cemaatle kıldırmış ve her fırsatta ashâbına cemaate katılmayı tavsiye etmişti. Çünkü mescide gitmeyi alışkanlık hâline getirmek, namazı cemaatle kılmak ve mescitlerin bakımı ile uğraşmak İslâm'ın şiarlarından biriydi. Bu nedenle Hz. Peygamber, *"Bir kişinin sürekli mescide gittiğini görürseniz onun imanına şahit olun! Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurur: 'Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder...'"*¹⁰ buyurmuştu.

Toplu olarak Medine'ye hicret, ensar ile muhacirlerin kardeşleştirilmesi, bir arada ibadet edilecek mescidin inşası, insanları ilâhî huzurda hep birlikte toplanmaya davet edecek kutsal bir çağrı arayışı ve İslâm'ın temel ibadetlerinin hepsinde toplumsal bir yönün bulunması gibi bütün uygulamaların aslında bir tek amacı vardı. O da, İslâm kimliğiyle yoğrulmuş bir toplum meydana getirmek ve bu topluma aynı inancı paylaşan bir ümmet olma şuuru kazandırmaktı. Belli ki İslâm, sadece yığınlardan oluşan kuru bir kalabalık istemiyordu. Bilinçli ve aynı hedefleri paylaşan inançlı insanların oluşturduğu nitelikli bir toplum kurmayı amaçlıyordu. Bu sebeple, imandan sonra belki de en önemli ibadet olan namaza, bu şuurun yerleşeceği ve gelişeceği bir unsur olarak "cemaatle kılınma" özelliği getirilmişti. Böylece, aslında ferdî bir ibadet olan namazın, toplumsal mahiyet kazanan bir yönü ortaya konulmuş oluyordu.

Namaz için cami ve mescitlerde bir araya gelen Müslümanların oluşturduğu cemaat, bireylerinin içinde benliğini erittiği ve yüce gayeler uğruna ferdî düşüncelerini ikinci plana attığı, mânevî bir topluluğun adıdır. O, ortak his, ruh ve şuurun ictimai bir bedene büründüğü özel bir topluluktur. Bu sebeple, maddî ve nefsanî hiçbir menfaatin söz konusu olmadığı namaz için oluşturulan cemaat, sırf Allah rızasını amaç edinmiş ulvî bir topluluktur. İnanmış fertlerin oluşturduğu bu topluluk, aynı zamanda bireylerini

⁵ BH1/457 Halebî, *es-Siretü'l-Halebiyye*, 1/457.

⁶ HS2/186 İbn Hişâm, *Siret*, II, 186.

⁷ ST1/239 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 239.

⁸ ST4/311 İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 311.

⁹ HS3/22 İbn Hişâm, *Siret*, III, 22.

¹⁰ Tevbe, 9/18; T2617 Tirmizî, *İmân*, 8; İM802 İbn Mâce, *Mesâcid*, 19.

mânevî yönden olgunlaştırma ve eğitime görevini de yerine getirmekte; mümin, camiden dirilmiş ve yenilenmiş olarak ayrılmaktadır. Nitekim Resûl-i Ekrem, cemaatle kılınan namazın kişiye kazandırdığı güzellikleri şöyle zikreder: “Her kim namaz için güzelce abdest alır, sonra farz namazı kılmak için gider de onu insanlarla veya cemaatle ya da mescitte kılsa Allah o kimsenin günahlarını affeder.”¹¹ Enes b. Mâlik de şöyle demiştir: “Kim Allah için kırk gün süreyle cemaatle namaz kılar, ilk tekbire yetişirse o kimseye (Allah tarafından) iki kurtuluş yazılır; birisi ateşten, diğeri münafıklıktan kurtuluş.”¹²

Allah Resûlü, namazın ne kadar kalabalık bir cemaat ile kılınırsa Allah’a o kadar sevimli olacağını ve o kadar çok sevap kazandıracağını bildirmişti.¹³ Bu rahmet kaynağından belli ölçülere riayet ettikleri takdirde kadınların da mahrum bırakılmamasını ümmetine tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştu: “Allah’ın kadın kullarının Allah’ın mescitlerine gelmelerine engel olmayın. Ancak onlar da camiye koku sürünmeden gelsinler.”¹⁴ Peygamber Efendimiz bu cami ve cemaat ortamından kadınlar kadar çocukların da istifade etmelerine özen göstermişti.¹⁵ Hatta annelerin çocuklarıyla beraber mescide gelmelerine engel olmamış, aksine cemaat içinde bir çocuk ağlaması işittiğinde annesini huzursuz etmesine engel olmak için namazı hafif kıldırarak anneye kolaylık sağladığını bizzat dile getirmişti.¹⁶ Cemaat ile namazın bereketini kavramış olan hanım sahâbilerin de sabah namazında bile Peygamber Efendimizin arkasında saf tutmuş olmaları¹⁷ dikkat çekiciydi.

Müslüman, cemaatle namaza devam ederek rahmet ve ilâhî himmete talip olmaktadır. Cemaatle edilen duaların da Allah yanında daha makbul olacağı umulur. Peygamber Efendimizin buyurduğu üzere, “Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletlidir.”¹⁸

Bunun yanı sıra cemaatle namazın kişiyi faydasız işlerin ve günahların işlendiği ortam ya da topluluklardan uzaklaştırarak her türlü sapma ve kaymadan korumak gibi bir rolü de bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber’in, Ebu’d-Derdâ’ya, bir yerde üç kişi olup da cemaatle namaz kılınmazsa, şeytanın onları kuşatıp yeneceğini söyledikten sonra, “Cemaate devam et, çünkü kurt, sürüden ayrılanı yer!”¹⁹ şeklindeki ikazı, ümmet şuurunun cemaat ruhuna bağlı olduğunun, aksi takdirde tek başına kalan kişinin kaybolup gideceğinin, cemaatten mahrum fertlerin oluşturduğu toplumların da çökeceğinin en güzel ifadesidir.

Korku ve her türlü olumsuz şartın hüküm sürdüğü savaş meydanlarında bile namazın cemaatle kılınmasından vazgeçilmemesi gerektiği-

¹¹ M549 Müslim, Tahâret, 13.

¹² T241 Tirmizî, Salât, 64.

¹³ D554 Ebû Dâvûd, Salât, 47; HM21588 İbn Hanbel, V, 141.

¹⁴ D565 Ebû Dâvûd, Salât, 52; DM1309 Dârimî, Salât, 57.

¹⁵ HM23299 İbn Hanbel, V, 344.

¹⁶ B707 Buhârî, Ezân, 65; M1056 Müslim, Salât, 192.

¹⁷ B578 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 27; M1457 Müslim, Mesâcid, 230.

¹⁸ B645 Buhârî, Ezân, 30; M1477 Müslim, Mesâcid, 249.

¹⁹ D547 Ebû Dâvûd, Salât, 46; N848 Nesâî, İmâmet, 48.

ne dair Kur'ân-ı Kerîm'de özel bir vurgu yapılmaktadır.²⁰ Nitekim Allah Resûlü ve ashâbı Zâtü'r-Rikâ' Gazvesi'nde namazlarını cemaatle kılmaktan geri durmamışlardır.²¹ Allah Resûlü cemaatle namaz kılma hususunda en ufak bir gevşekliğe dahi müsamaha göstermemiştir. Nitekim bir keresinde, yatsı namazına gelenlerin sayısının az olduğunu görünce çok kızmıştır. Hatta bu kızgınlığını, içinden cemaate gelmeyenlerin gidip evlerini yakmak geldiğini söyleyecek kadar açığa vurmuş ve “*Şayet bunlardan biri yağlı bir kemik (dünyevî bir menfaat) bulacağını bilse ona (yatsı namazına) mutlaka gelirdi.*” demiştir.²² Onun bu sözü cemaatle namaza verdiği önemin çarpıcı bir ifadesi olarak algılanmıştır.

Hz. Peygamber, pek çok hayır ve sevap içeren cemaatle namazdan, ümmetinin mahrum kalmasına razı değildi. Bu nedenle her fırsatta cemaatle namazın faziletlerinden bahsederek ashâbını buna teşvik etmişti. Resûlullah, “*Bir kimse camiye gitme niyetiyle evinden çıktığında, attığı bir adımla kendisine bir sevap yazılır, diğer adımıyla bir günahı silinir.*” buyurmuş,²³ dolayısıyla evi camiye en uzak olanın, en büyük sevabı alacağını²⁴ söylemişti. O, yatsı namazını cemaatle kılan kimsenin gecenin yarısını; hem yatsı hem de sabah namazını cemaatle kılanın ise gecenin tamamını namaz kılarak geçirmiş gibi sevap kazanacağını²⁵ zikretmişti. Buna karşılık cemaatle kılınması farz olan cuma namazını önemsemediği için camiye gelmeyen kalbinin mühürleneceğini,²⁶ yatsı ve sabah namazlarında cemaate gelmemenin de münafıkların âdeti olduğunu²⁷ ifade etmişti. Zira o dönemde görünüşte Müslüman ama aslında kâfir olan münafıkların, sabah ve yatsı namazlarına gelmedikleri bilinmekteydi. Resûlullah bu iki vakit hususunda, “*Eğer (insanlar) yatsı ve sabah namazlarındaki fazileti bilselerdi, sürünerek de olsa o ikisini cemaatle kılmaya gelirlerdi.*”²⁸ buyurmuştur. Buna göre, cemaatle kılınması zaten farz olan cuma namazı²⁹ bir yana bırakılırsa, hadislerde cemaate devam edilmesi hususunda ısrarla üzerinde durulan vakit namazları, sabah ve yatsı namazlarıdır.

Hz. Peygamber'den sonra ashâbı da aynı titizliği sürdürmüştür. Nitekim Hz. Ömer, bir sabah namazında cemaatten Süleyman b. Ebû Hasme adlı bir kişiyi göremeyince merak etmiş, çarşıya giderken evine uğrayıp ne olduğunu öğrenmek istemişti. Yolda o şahsın annesi Şifâ Ümmü Süleyman'a rastlayan Hz. Ömer, “Süleyman'ı sabah namazında göremedim.” deyince kadın, oğlunun gece namaz kıldığı için uyuyakaldığını ve sabah namazına gidemediğini söylemişti. Bunun üzerine Hz. Ömer, “Sabah namazına

²⁰ Nisâ, 4/102.

²¹ M1949 Müslim, Müsâfirîn, 311.

²² M1481 Müslim, Mesâcid, 251; B644 Buhârî, Ezân, 29.

²³ N706 Nesâî, Mesâcid, 14; HM8240 İbn Hanbel, II, 320.

²⁴ D556 Ebû Dâvûd, Salât, 48; İM782 İbn Mâce, Mesâcid, 15.

²⁵ D555 Ebû Dâvûd, Salât, 47; T221 Tirmizî, Salât, 51.

²⁶ M2002 Müslim, Cum'a, 40; İM1125 İbn Mâce, İkâmet, 93.

²⁷ B657 Buhârî, Ezân, 34; MU292 Muvatta', Salâtü'l-cum'a, 2.

²⁸ B615 Buhârî, Ezân, 9; M981 Müslim, Salât, 129.

²⁹ Cum'a, 62/9.

cemaate gitmem, bütün gece namaz kılmamdan daha hayırlıdır.” diyerek, bu durumu tasvip etmediğini ifade etmişti.³⁰

Peygamberimizin teşvik ve sakındırmalarından, cemaatle kılınan namazların esasen farz namazlar olduğu anlaşılmaktadır. Bunların dışında, özellikleri gereği daha çok katılımın gerekli olduğu bayram, cenaze, terâvih, küsuf (güneş tutulması), yağmur duası (namazı) gibi namazlar da Hz. Peygamber zamanından beri cemaatle kılınmaktadır. Bunların yanı sıra, evde kıldığı nafile namazları bile bazen cemaatle kılan³¹ Resûl-i Ekrem, kazaya kalan namazları da cemaatle kılmıştır. Meselâ, Hendek Savaşı’nın gerçekleştiği günlerden birinde kılınamayan öğle, ikindi ve akşam namazlarını birleştirerek daha sonra;³² yine ashâbıyla bir sefer esnasında uyuyakaldıkları için kılamadıkları sabah namazını ise güneş doğduktan sonra cemaatle kılmıştır.³³ Böylece o, imkân nispetinde ve şartlara göre, vaktinde kılınamamış namazların dahi cemaatle kılınmasının örneklerini vermiştir.

Evinde birtakım işlerle meşgulken namaz vakti girince elindeki işi bırakıp namaza giden³⁴ Hz. Peygamber, geçerli bir mazereti olmayan ve vakti olan her Müslüman’ın cemaate iştirak etmesinin önemini ve gereğini hep vurgulamıştır. Nitekim bir defasında görme engelli sahâbî İbn Ümmü Mektûm, kendisini mescide getirecek bir kimsesinin olmadığını söyleyerek, namazı evde kılmak için izin istemişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona, ezanı duyup duymadığını sormuş, “Evet.” cevabını alınca da, “Öyleyse (*davete*) *icabet et.*” buyurarak³⁵ cemaatle namazın sevabından mahrum kalmamasını tavsiye etmişti. Hz. Peygamber, korku ve hastalık³⁶ gibi özür durumu ile yolculukta iken, soğuk ve yağmurlu geceler³⁷ gibi kötü hava şartlarının olduğu vakitlerde ise cemaate gitmemeye ruhsat vermiştir. İslâm Dini’nin kolaylık prensibinden hareketle kar, sel, çamur, hareket imkânı olmayan bedensel engellilik, can güvenliğinin bulunmaması, bakılan hastanın başından ayrılamama, kayıp arama, cenaze işleri gibi hususlar da mazeret kabul edilmiştir.³⁸

Allah Resûlü, iki kişi bir araya geldiklerinde içlerinden büyük olanın imam olmasını ve ezan okuyarak namazlarını cemaatle kılmalarını,³⁹ eğer üç kişi bir aradaysa içlerinden Kur’an’ı en iyi okuyanın imam olmasını tavsiye etmiş,⁴⁰ bunun usulünü öğretmişti. Meselâ, İbn Abbâs’ın anlattığına göre, küçük bir çocuk iken Resûl-i Ekrem’e misafir olduğu bir gece, Peygamber Efendimiz namaza durduğunda o da sol tarafına durmuştu. Bunu fark eden Hz. Peygamber, onu tutarak arkasından sağ tarafına çekmiş ve namazı bu şekilde kıldırması.⁴¹

³⁰ MU296 *Muvatta’*, Salâtü’l-cum’a, 2.

³¹ M1499 Müslim, Mesâcid, 266; B117 Buhârî, İlim, 41.

³² N623 Nesâî, Mevâkî, 55; HM3555 İbn Hanbel, I, 375.

³³ M1560 Müslim, Mesâcid, 309.

³⁴ B676 Buhârî, Ezân, 44.

³⁵ M1486 Müslim, Mesâcid, 255; D552 Ebû Dâvûd, Salât, 46.

³⁶ D551 Ebû Dâvûd, Salât, 46.

³⁷ B666 Buhârî, Ezân, 40; M1601 Müslim, Mûsâfirîn, 23.

³⁸ “Cemaat”, *DLA*, VII, 289.

³⁹ B630 Buhârî, Ezân, 18.

⁴⁰ M1529 Müslim, Mesâcid, 289.

⁴¹ B859 Buhârî, Ezân, 161; M1791 Müslim, Mûsâfirîn, 184.

Cemaatle namazın ilk ve en önemli şartı saf tutmaktır. Hz. Peygamber, safları düzgün tutmanın, namazı güzelleştiren⁴² hatta onu tamamlayan ve mükemmelleştiren bir unsur olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Nitekim bir defasında meleklerin Allah katında saf tutmalarını örnek vererek ashâbının da onlar gibi olmalarını istemiş ve şöyle buyurmuştur: “(Melekler) ilk safları tamamlarlar ve safta sık dururlar.”⁴⁴ Allah Resûlü, safların düzgünlüğüne öyle önem verirdi ki namaza durmadan önce bizzat cemaatin saflarını düzeltir⁴⁵ ve omuzlarına dokunarak, “Düzgün durun, karışık durmayın ki kalpleriniz de karmakarışık olmasın!..”⁴⁶ uyarısında bulunurdu.

İmanın, ilk safın önüne ve orta yerine durması ve daha sonra sırasıyla saflardaki boş yerlerin doldurulması⁴⁷ talimatını veren Resûlullah, imamın arkasına öncelikle ilim sahibi ve âkil kimselerin sıralanmasını istemiştir.⁴⁸ O, “İlk saftakilere Allah merhamet eder, melekler de dua ederler.”⁴⁹ buyururken ilk safta durmanın önemine işaret etmekten ziyade namazın önemine ve ağırlığına uygun bir biçimde, düzenli ve disiplinli bir şekilde saf tutulmasını önemsemiştir. Bu disipline uymayıp önünde boşluk bulunan safa katılmakta tereddüt gösterenleri ise şöyle uyarmıştır: “Allah da onları (rahmetinden) geri bırakır.”⁵⁰ Hz. Peygamber, erkekler için ilk safın, kadınlar için ise son safın en faziletli saflar olduğunu beyan etmiş,⁵¹ çocukları da bu iki grubun arasında saf tutturmuştur.⁵²

Safların düzgün tutulması, Müslümanları hem şeklen hem de ruhen birlikte tutma amacına mâtuftur. Nitekim hiçbir sınıf, makam ve mevki farkı gözetilmeksizin omuz omuza dizilerek oluşturulan bu düzen, toplumun birlik ve dirliğinin en güzel yansımasıdır. Saflar bu şekilde sık tutulmadığı takdirde Hz. Peygamber, şeytanların gevşek tutulan saflar arasında küçük kara koyunlar gibi dolaştığını ifade etmiştir.⁵³ Bu sebeple o, cemaatle imama uyan ama safa katılmadan tek başına namaz kılan bir adam gördüğünde, ona namazı tekrar kılması gerektiğini söylemiştir.⁵⁴ Sanki toplumsal dokunun ilk ilmeği, namaz kılariken oluşturulan bu düzgün ve sık saflardı. Safta oluşacak bir boşluk ve gevşeklik, dalga dalga bütün safları etkileyecek ve toplumsal bütünlük yara alacaktı. Aynı zamanda safların düzgünlüğü, cemaatle namazda rahmet talebinin ilk basamağıydı. Bu sebeple Resûl-i Ekrem, Allah Teâlâ'nın saftaki boşluğu doldurana rahmetiyle yaklaşacağını, safta boşluk bırakandan ise rahmetini keseceğini söylemişti.⁵⁵

Allah Resûlü, ashâbına cemaat âdâbını da öğretmiş, mescide giderken vakarlı ve rahat bir şekilde, zamanında gidilmesini, aceleci davra-

⁴² M977 Müslim, Salât, 126; B722 Buhârî, Ezân, 74.

⁴³ M975 Müslim, Salât, 124.

⁴⁴ M968 Müslim, Salât, 119; D661 Ebû Dâvûd, Salât, 93.

⁴⁵ M979 Müslim, Salât, 128.

⁴⁶ M972 Müslim, Salât, 122.

⁴⁷ D681 Ebû Dâvûd, Salât, 98.

⁴⁸ M974 Müslim, Salât, 123.

⁴⁹ D664 Ebû Dâvûd, Salât, 93; N812 Nesâî, İmâmet, 25.

⁵⁰ M982 Müslim, Salât, 130.

⁵¹ M985 Müslim, Salât, 132; T224 Tirmizî, Salât, 52.

⁵² HM23299 İbn Hanbel, V, 344.

⁵³ D667 Ebû Dâvûd, Salât, 93; N816 Nesâî, İmâmet, 28.

⁵⁴ D682 Ebû Dâvûd, Salât, 99; DM1317 Dârimî, Salât, 61.

⁵⁵ D666 Ebû Dâvûd, Salât, 93; N820 Nesâî, İmâmet, 31.

nılmamasını, cemaate sonradan yetişenin de imama uymasını ve kalan rekâtları tamamlamasını tavsiye etmiştir.⁵⁶ Zira kişinin camide bulunduğu süre boyunca namazdaymış gibi sevap kazandığı ve meleklerin duasına mazhar olduğu Peygamberimizin müjdelerindendir.⁵⁷ Hz. Peygamber, namaz esnasında imamdan önce rükû ve secde yapılmaması,⁵⁸ imama uyan kimsenin namaz boyunca imamın her hareketini eş zamanlı olarak takip etmesi,⁵⁹ imam Kur'an okurken cemaatin susup dinlemesi⁶⁰ gibi hususlara da dikkat edilmesini istemiştir. Cemaatin birlikte rahatça ibadet edebilmesi için kadınların erkeklerin arkasında saf bağlamalarını uygun görmüştür. O kültürün giyim tarzı gereği, entarili ya da izar kuşanmış olan erkekler secdeden kalkmadıkça kadınların doğrulmamalarını istemiştir.⁶¹ Ayrıca Allah Resûlü, cemaatle namaz kılındığı zaman namazın bitmesinin ardından bir müddet oturduğu yerde bekleyerek, mescitten çıkış esnasında hanımlara öncelik vermiştir.⁶² Böylece onların kalabalıktan rahatsız olmadan çıkmaları sağlanmıştır.

Resûlullah'ın cemaate gelenlerin dikkat etmesini istediği diğer hususlar, asgarî sosyal ilişki kurallarına riayet ve temizliktir. Camiye gelirken imkân nispetinde güzel ve temiz elbiselerin giyilmesi, genel vücut temizliğine özen gösterilmesi,⁶³ haftada bir defa düzenli temizliğin sağlanması açısından cuma günleri guslederek cemaate gelmesi,⁶⁴ dişlerin temizlenmesi⁶⁵ gibi hususlara dikkat edilmelidir. Bunların yanı sıra Hz. Peygamber, soğan, sarımsak gibi ağızda koku bırakacak yiyeceklerin yenilmesi hâlinde camiye gelinmemesini istemiştir.⁶⁶ Allah Resûlü'nün bütün bu uyarıları cemaatle namazda oluşan mânevî ortamı bozacak, cemaati rahatsız edebilecek ve onlara zarar verecek hiçbir duruma mahal verilmemesi amacına yöneliktir. Bunlardan hareketle günümüzde de cemaatle namaza katılanların sigara kokusu ve çorap temizliği gibi hususlara dikkat etmeleri yerinde olacaktır.

Cemaatle namaz, dünyevî ve uhrevî kazanımlarıyla Peygamberimizden ümmetine miras kalan en kuvvetli sünnetlerden birisidir. Nitekim İbn Mes'ûd'un şu sözleri de bunu ortaya koymaktadır: "Kim yarın Allah'a Müslüman olarak kavuşmak isterse şu namazlara ezan okunan yerde devam etsin! Çünkü Allah, Peygamberinize hidayet yollarını meşru kılmıştır ve namazlar da hidayet yollarındandır. Eğer siz, şu evinde kalan kimse gibi evlerinizde namaz kıalarsanız, Peygamberinizin sünnetini terk edersiniz. Eğer Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz, şaşırırsınız..."⁶⁷

⁵⁶ B908 Buhârî, Cum'a, 18; M1359 Müslim, Mesâcid, 151.

⁵⁷ B477 Buhârî, Salât, 87.

⁵⁸ DM1350 Dârimî, Salât, 72.

⁵⁹ M930 Müslim, Salât, 86.

⁶⁰ M905 Müslim, Salât, 63.

⁶¹ B362 Buhârî, Salât, 6.

⁶² B837 Buhârî, Ezân, 152.

⁶³ D343 Ebû Dâvûd, Tahâret, 127; İM1097 İbn Mâce, İkâmet, 83.

⁶⁴ M1963 Müslim, Cum'a, 9.

⁶⁵ M589 Müslim, Tahâret, 42.

⁶⁶ M1252 Müslim, Mesâcid, 72.

⁶⁷ M1488 Müslim, Mesâcid, 257.

Allah Resûlü, hayatının son ânına kadar namazın cemaatle kılınmasına büyük önem vermiş, ashâbına bunu tavsiye etmiş ve karşılığında büyük sevapların verileceğini müjdelemiştir. Çünkü kuru kalabalığı nitelikli bir topluluk yapacak, insanların eşit olduğunu ve iman kardeşliğinin her şeyden üstün olduğunu gösterecek ilk yer cemaatle namazdır.

Cemaatle namaz, bireyler arasında sevgi ve dayanışma sağlamasının yanı sıra, bilenlerin bilmeyenleri eğittiği, sosyal iletişimin her türünün en güzel şekilde yaşandığı bir imkândır. Gündelik hayatın meşgaleleri nedeniyle giderek yalnızlaşan insanın sosyalleşmesi için en güzel vesiledir. Ayrıca cemaatle namaz, Müslümanların birbirlerinin sıkıntılarından, sevinçlerinden ve gündemden haberdar olmaları açısından oldukça önemlidir. Cami ve cemaat gibi değerlere sahip olan bir toplumda, bunlar yaşatıldığı müddetçe herhangi bir iletişimsizliğin ve huzursuzluğun olmaması beklenir.

Cemaatle namaz, evden, işten, dünyevîlikten; Hakk'ın evine, O'nun katına sığınılan bir hicrettir âdeti. Mükâfatı, Resûl-i Ekrem tarafından şöyle dile getirilir; *“Her kim sabah akşam mescide giderse, her sabah ve akşam gidişinde Allah ona cennette bir yer hazırlar.”*⁶⁸

⁶⁸ B662 Buhârî, Ezân, 37;
M1524 Müslim, Mesâcid,
285.

İMAMLİK CEMAATE KILAVUZ OLMAK

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”لِيُؤَدَّنَ لَكُمْ خِيَارُكُمْ وَلِيُؤَمَّكُمْ
قُرَّاءُكُمْ.“

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
“En hayırlılarınız, size müezzinlik yapsın,
Kur'an'ı en iyi bilenleriniz de size imamlık yapsın.”

(D590 Ebû Dâvûd, Salât, 60)

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "يَوْمُ الْقَوْمِ أَقْرُوهُمْ لِكِتَابِ اللَّهِ، فَإِنْ كَانُوا فِي الْقِرَاءَةِ سَوَاءً، فَأَعْلَمُهُمْ بِالسُّنَّةِ... وَلَا يُؤْمِنَنَّ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَى تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ بِالنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ، فَإِنَّ فِيهِمُ السَّقِيمَ وَالضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ، فَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "الْإِمَامُ ضَامِنٌ وَالْمُؤَدِّنُ مُؤْتَمَنٌ، اللَّهُمَّ ارْشِدِ الْأَئِمَّةَ وَاغْفِرْ لِلْمُؤَدِّنِينَ."

حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "وَسُطُوا الْإِمَامَ وَسُدُّوا الْخَلَلَ."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: "إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ، وَأَقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّ إِقَامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصَّلَاةِ."

Ebû Mes'ûd el-Ensârî'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Bir topluluğa Allah'ın Kitabı'nı en iyi okuyup bilen imam olsun. Kur'an'ı okuma (ve anlama) konusunda eşit iseler sünneti en iyi bilen imam olsun... Bir kimse, izin vermedikçe bir başkasının yetkili olduğu yerde imamlık yapmasın ve kişinin evindeki özel mekânına oturmasın.”*

(M1532 Müslim, Mesâcid, 290)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Sizden biriniz insanlara namaz kıldırıldığında (namazı) kısa tutsun. Çünkü cemaat içerisinde hasta, zayıf ve yaşlı kimseler olabilir. Ama biriniz tek başına namaz kıldığında, dilediği kadar uzatsın.”*

(N824 Nesâî, İmâmet, 35)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“İmam (kendisine uyanların namazlarına) kefil, müezzin ise (namaz vakitleri konusunda) kendisine güvenilen kimsedir. Allah'ım! İmamlara (kefil oldukları konuda) muvaffakiyet ver, müezzinleri de (olası taksirlerinden dolayı) bağışla!”*

(T207 Tirmizî, Salât, 39)

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“İmam safın ortasında kalacak şekilde safa durun ve (saflarınızdaki) boşlukları doldurun.”*

(D681 Ebû Dâvûd, Salât, 98)

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“İmam ancak kendisine uyulmak için vardır. Öyleyse (namazda) ondan farklı davranmayın. O rûkûa varınca siz de rûkûa varın. ‘Semiallâhü limen hamideh.’ dediği zaman ‘Rabbenâ leke'l-hamd.’ deyin. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidin. Oturarak namaz kıldığı vakit siz de hep birlikte oturarak kılın. Namazda safı düzgün tutun. Çünkü safı düzgün tutmak namazın güzelliğindendir.”*

(B722 Buhârî, Ezân, 74)

HC

azrec ve Evs, ensarın iki büyük kabilesiydi. Evs kabilesinin birçok boyundan birisi olan Amr b. Avfoğulları, Medine'ye yaklaşık üç mil uzaklıktaki Kubâ'da oturuyorlardı.¹ Mekke'den hicret edilirken ilk mescit orada inşa edilmiş² ve ilk cuma namazı burada kılınmıştı.³ Hicreti esnasında Hz. Peygamber (sav) de on dört gün kadar burada ikamet etmiş,⁴ Amr b. Avfoğullarının aralarında bulunarak onlara imamlik yapmıştı. Derken bir gün bu boyun kendi aralarında kavga ettikleri ve birbirlerini yaraladıkları haberi gelmişti Medine'ye.⁵ Hz. Peygamber (sav), durumu araştırdı. İşin ciddi olduğu anlaşılıyordu. Öğle namazını kıldırır kıldırılmaz yanına ashâbından bazılarını alarak, kardeş kavgasına son vermek üzere yola koyuldu. Kubâ'daki duruma göre ikindi namazını kıldırarak için geç kalabilirdi. Müezzini Bilâl'i çağırdı ve *"Bilâl, ikindi namazı vakti gelir de ben gelemesem Ebû Bekir'e söyle namazı kıldırın."* dedi. Bilâl de öyle yaptı. İkinci vakti girdiğinde Hz. Peygamber (sav) henüz dönmemişti. Bilâl, Hz. Ebû Bekir'e durumu anlattı ve *"Namazı kıldırır mısın?"* diye sordu. Hz. Ebû Bekir kabul etti ve öne geçip imam oldu. Namaz kıldıkları sırada Resûl-i Ekrem geldi. Cemaatin arasından ön safa doğru ilerledi. Hz. Ebû Bekir'in arkasında bir yere durdu. Kendini tam anlamıyla namaza veren ve etrafıyla ilgilenmeyen Hz. Ebû Bekir bunu fark etmedi. Bunun üzerine ashâb-ı kirâm Resûlullah'ın geldiğini ona haber vermek için sağ ellerinin içiyle sol ellerinin üzerine vurmaya başladılar. Cemaatin ellerini vurma sesleri artınca, Hz. Ebû Bekir (ra) olağanüstü bir şey olduğunu anladı ve dönüp baktı ve Resûlullah'ı gördü. Derhâl makamı sahibine teslim etmek üzere geri çekilmeye yeltendi, ancak Resûlullah namaza devam etmesini işaret etti. Hz. Ebû Bekir ellerini şükürle semaya kaldırdı, hamdetti ve geri çekildi. Peygamber Efendimiz de onun yerine ilerledi ve namazın geri kalanını tamamladı. Namazdan sonra Hz. Peygamber ashâbına dönerek, cemaatin bir uyarıda bulunması gerektiğinde erkeklerin *"sübhânallâh"* demelerini, kadınların ise el çırparak (tasfih veya tasfık) ikazda bulunabileceklerini öğretti. Daha sonra Hz. Ebû Bekir'e döndü ve *"Ey Ebû Bekir! Sana namaza devam et diye işaret ettiğim zaman, neden yerinde kalmadın?"* diye sordu. Hz.

¹ FK4/322 Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, IV, 322.

² İF7/245 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 245.

³ ST3/118 İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 118.

⁴ İF7/244 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 244.

⁵ N794 Nesâî, *İmâmet*, 15.

Ebû Bekir'in verdiği cevap, hem onun Allah Resûlü'ne olan saygısını hem de imamet makamında liyakatin ve ehliyetin önemini vurgular nitelikteydi: "Çünkü Ebû Kuhâfe'nin oğlunun Resûlullah'ın önünde durup namaz kıldırması uygun olmazdı."⁶

İşte imamlık böyle bir şeydi. Namazda cemaatin önünde, dışarıda toplumun önderi olmaktı. Onların dertleriyle ilgilenmek, sevinçlerini paylaşmaktı. Ve imamlık, Peygamber Efendimizin (sav) Hz. Ebû Bekir'e vekâlet verdiği son hastalığındaki günden itibaren⁷ ümmetinin bazı fertlerine yüklenmiş bir nebevî vazife ve bir peygamber emaneti olmuştu.

İslâm toplumunda önceleri imamet veya imamlık denilince, toplumun idarî, askerî, hukukî, dinî işleri başta olmak üzere bütün sorumluluğunu üstlenen makam; imam denilince de bu sorumlulukları üstlenen kimse anlaşıldı. Bu anlayış, imamın namazda Müslümanların önünde bulunmasına, her hususta ona tâbi olunmasına ve itaat edilmesine dayanmaktadır. Zira İslâm'da namaz kıldırmak, esasında idarecilerin vazifelerinden olduğundan,⁸ "imam" ismi, hem namaz kıldıran hem de idareci kimse mânâsına ortak kullanılmaktadır. Bütün bu vasıflar, gücünü ve ilk örneğini Hz. Peygamber'in (sav) imamet sıfatından almıştır. Ancak zamanla Müslüman toplumun büyümesi, coğrafyanın ve idarî yapının genişleyip farklı şekil alması gibi hususlar, bu işlerin de farklı kurum ve kişilerce yürütülmesini zorunlu kılmıştır. Artık bugün toplumumuzda imamet veya imamlık denilince, namazda cemaate namaz kıldıran ve topluma dinî konularda hizmet veren kişi akla gelmektedir.

İslâm'da ilk imam, Hz. Peygamber'dir. O da bu görevi Cebrail'den öğrenmiştir.⁹ Kaynaklarımızda Mi'rac'a çıkarken Hz. Peygamber'in (sav), bütün peygamberlere imamlık yaptığı da zikredilmektedir.¹⁰ Hayatta kaldığı müddetçe imamlık yapmaya devam eden Sevgili Peygamberimiz, zaman zaman çevre kabilelere bazı sahâbilerini imam olarak görevlendirmiş¹¹ ve Medine'de olmadığı zamanlarda yerine imamlık edecek kimseleri vekil tayin etmiştir.¹² Resûl-i Ekrem, istisnâ olsa da bazı sahâbilerin imamlığında namaz da kılmıştır.¹³ Vefatından hemen önceki hastalık evresinde namazda imamet görevini Hz. Ebû Bekir'e vermiş, sağlığı elverdiğince ona uyarak namaz kılmıştır.¹⁴

Resûlullah'tan sonraki süreçte dört halife de namaz kıldırma işini bizzat kendileri devam ettirmişler, bu nebevî emaneti zorunlu olmadıkça başka birine devretmemişlerdir. Nitekim Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin imam-

⁶N794 Nesâî, İmâmet, 15; B1218 Buhârî, el-Amelü fi's-salât, 16; M949 Müslim, Salât, 102; MU395 Muvatta', Kasru's-salât, 20.

⁷M943 Müslim, Salât, 97.

⁸"İmam", DİA, XXII, 178.

⁹HM3081 İbn Hanbel, I, 333.

¹⁰ST1/214 İbn Sa'd, Tabakât, I, 214.

¹¹D531 Ebû Dâvûd, Salât, 39; ST3/118 İbn Sa'd, Tabakât, III, 118.

¹²D2931 Ebû Dâvûd, Harâc, 3.

¹³D152 Ebû Dâvûd, Tahâret, 5.

¹⁴M936 Müslim, Salât, 90.

lık yaparken şehit edildikleri mâlumdur. Ancak ilk devirlerde bir yerin en yetkili mülkî amirinin görevlerinden birisinin namaz kıldırarak olduğu görülse de, yine bu dönemlerde valilerle birlikte namaz kıldırarak imamların da tayin edildiği görülmektedir.¹⁵

İmamlık, nebevî bir hizmettir. İmamlığın mukaddes bir görev olması da Peygamber Efendimizin vazifesini ve emanetini devam ettirmek ve bir nevi onu temsil etmekten kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bütün din hizmetlerinde olduğu gibi imamlıkta da asıl olan, herhangi bir maddî menfaat ve gelir elde etmek için değil, sırf Allah rızası için bu görevi yapmaktır. Bunun en güzel misalini Hz. Peygamber (sav) ve daha sonra bu emaneti üstlenmiş olanlar bize göstermiştir. Ancak, zamanla sosyal hayatın karmaşık bir hâle gelmesi ve toplumsal iş bölümüne gerek duyulması gibi sosyolojik ve tarihî gerçekler, diğer dinî görevler yanında imamlığın da bir meslek hâline gelmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İslâm âlimleri de imamların namaz kıldıkları için değil, camilerle ilgili işleri yürüttükleri ve toplumun dinî hizmetlerini gördükleri için ücret aldıklarına hükmetmişlerdir. Her Müslüman, dininin adamı ve görevlisidir aslında. Ancak pratikte dinî hizmetlerin görülebilmesi için gereken bilgi, tecrübe ve imkân, herkes için mümkün olamayabilmektedir. Bu bakımdan imamlık, dinî hususlardaki rehberlik ve yardımın karşılığında kurumsallaşmıştır. Sonuçta imamlık, dini öğrenmek ve usulünce öğretmenin, toplumun dinî ihtiyaçlarını ve uygulamalarını gereğince ifa etmesine yardımcı olmanın dışında, kişiye dinî bakımdan herhangi bir ayrıcalık kazandırmamaktadır.

Hız. Peygamber, imamlık yapacak kişilerde aradığı en önemli özellikleri zaman zaman ashâbına anlatıyordu. Sıklıkla vurguladığı husus imamın, “*Kur’an’ı en iyi okuyan ve bilen bir kimse*” olmasıydı.¹⁶ İlk dönemlerde, Müslümanların sayısı az olduğu için namazları Kur’an’ı en çok ezberleyenler kıldırıyordu. Bu özelliğinden dolayı Ebû Huzeyfe’nin azatlı kölesi Sâlim, içlerinde Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer, Ebû Seleme, Zeyd ve Âmir b. Rabîa’nın da bulunduğu ilk muhacirler Kubâ’da imamlık yapmıştır.¹⁷ Ancak sonraki dönemlerde Kur’ân-ı Kerîm ezberinin yanında dinî meseleleri en iyi anlayıp değerlendirebilen, dinî hükümlerle en çok amel eden, vakar ve saygınlık bakımından toplum içinde kabul görenlerin öncelikle imam olarak seçildikleri görülmektedir. Birçok hafızın bulunduğu ortamda Peygamber Efendimizin Hız. Ebû Bekir’i imam olarak tercih etmesinin nedeni de bu olsa gerektir.¹⁸

¹⁵ “İmam”, *DİA*, XXII, 188.

¹⁶ M1529 Müslim, Mesâcid, 289.

¹⁷ B7175 Buhârî, Ahkâm, 25.

¹⁸ İŞ2/299 İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, II, 299; İR4/120 İbn Receb, *Fethu'l-bârî*, IV, 120.

Çevre kabilelere imam olarak gönderilenlerde de Kur'an bilgisi ile birlikte ilmî düzeyi, üstleneceği bu önemli göreve liyakatli olup olmadığı, imamlık yapacağı yerde kabul görüp görmeyeceği hususlarının dikkate alındığı görülmektedir. “*En hayırlılarınız, size müezzinlik yapsın, Kur'an'ı en iyi bilenleriniz de size imamlık yapsın.*”¹⁹ hadisinde geçen “kurra” ifadesiyle topluluk içinde bulunan “en âlim” kişi kastedilmektedir.²⁰ Nitekim daha sonraki dönemlerde imamlık yapacak kişinin en önemli özelliğinin, düzgün Kur'an kıraati yanında, dinî ilimleri en iyi şekilde bilen olması gerektiği söylenmiştir.²¹

Âlimler/imamlar peygamberlerin vârisleri olduklarına göre, bilgi/ilim yönünden, namaz kıldıracakları topluluğun en yetkini olmaya gayret edecekleri gibi amel bakımından da güzel bir örneklik sergilemeye çalışacaklardır. Çünkü imam namazda önder olduğu gibi ilim ve vakarıyla da topluma öncülük etmelidir. Lâîk olmadığı hâlde bu makamı işgal edenler, insanlar tarafından kabul görmeyecekleri için istenilen şekilde verimli de olamayacaklardır. Kutlu Nebî'nin zaman zaman Allah katında mükâfatlandırılacaklar arasında “*kendisinden razı olunan imamları*”²² da zikretmesi, insanlar nezdinde makbul olanların imam olarak seçilmelerinin daha isabetli olacağına işaret etmektedir.

Allah Resûlü, ashâbına şu tavsiyelerde bulunmuştu: “*Bir topluluğa Allah'ın Kitabı'nı en iyi okuyup bilen imam olsun. Kur'an'ı okuma (ve anlama) konusunda eşit iseler sünneti en iyi bilen imam olsun... Bir kimse, izin vermedikçe bir başkasının yetkili olduğu yerde imamlık yapmasın ve kişinin evindeki özel mekânına oturmasın.*”²³ Bütün bu hususların, imamın, bulunduğu toplulukta en yetkin ve etkin kişilerden olmasını işaret ettiğinde kuşku yoktur. Yetkin olması, ilim ve bilgi bakımından yetişmiş olmasına bağlıdır. Hz. Peygamber'in (sav) imamlıkta öncelik taşıyan özelliklerden Kur'an ve sünnet bilgisine vurgu yapması, imamın dinî bilgileri özümsemiş ve bu konuda yeterli konuma gelmiş olmasına işaret etmektedir. İmamın etkin olması ise onun kişilik, fazilet, saygınlık ve toplumsal kabulüyle ilgili vasıfların hepsini kapsamaktadır. Bu bakımdan Allah Resûlü, ilimde denk olduğu takdirde yaşlı ve saygın kimselerin imam olmasını veya imamın arkasında durmasını istemiştir. Öte yandan onun, toplum tarafından seilmeyen bir kimsenin imamlık yapmasını hoş görmemesi²⁴ ile “*günahkâr da olsa her Müslüman'ın arkasında namaz kılınmasını*” söylemesi²⁵ arasında bir çelişki yoktur. Birincisi ideal olanı gösterirken, ikincisi şartlar gerektirdiğinde

¹⁹ D590 Ebû Dâvûd, Salât, 60.

²⁰ MT2/337 Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, II, 337.

²¹ AU5/297 Aynî, *Umdetü'l-kârî*, V, 297.

²² T1986 Tirmizî, Birr, 54.

²³ M1532 Müslim, Mesâcid, 290.

²⁴ T358 Nesâî, Salât, 149.

²⁵ D2533 Ebû Dâvûd, Cihâd, 33.

fâcir/günahkâr da olsa neticede namaz kıldırmak üzere öne geçmiş birinin arkasında namaz kılınabileceğini ifade etmektedir ki bu da İslâm kardeşliğine en uygun olanıdır.

Hadis şârihleri, Hz. Ömer'in bazen Übey b. Kâ'b bazen de Temîm ed-Dârî'yi imam yaptıktan sonra bu şekilde değişikliğin güzel olduğunu söylemesinden hareketle, imamlık yapacak kişilerde aranacak özelliklerin şartlara bağlı olarak düzenlenebileceğini belirtmişlerdir.²⁶

Günümüzde görevlendirmelerin tayin usulüyle belirlendiği göz önüne alındığında imamların kendilerini iyi yetiştirerek, gerek ilmî birikim gerekse kişilik bakımından toplumda söz sahibi ve saygıdeğer bir konumda olmaları gerekmektedir. Görevlisi bulunmayan camilerde veya cami dışında cemaate imam olacaklarda yukarıda Hz. Peygamber'den (sav) nakledilen hususların dikkate alınması, sünnete ittiba' açısından önemlidir.

Bu noktada işaret edilmesi gereken temel husus ise imamın akıllı, erkek ve ergenlik çağına gelmiş olmasıdır. Bazı kaynaklarda geçtiği üzere, Ümmü Varaka isimli yaşlı hanım sahâbiye Resûlullah'ın yaşlı bir erkek köle ile cariyesinden müteşekkil ev halkına imamlık yapması için izin vermesi,²⁷ istisnâ ve ev halkıyla sınırlı bir durumdur. Kaldı ki bir şekilde kaynaklarda yer almış olan bu rivayetin sıhhati de tartışmalıdır. Dolayısıyla kendisiyle amel edilmeye uygun değildir. Nitekim bu hususta yine zayıf olmakla birlikte bazı rivayetlerde kadınların erkeklere namaz kıldıramayacağı²⁸ ifade edilmiştir. Ayrıca, gerek Hz. Peygamber (sav) zamanında gerekse sonraki dönemlerde karşılaştığımız uygulama imamlık görevini erkeğin yerine getirmesi şeklinde olmuştur. İslâm âlimleri de bu hususta görüş birliği içerisinde.²⁹ Diğer yandan Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'nin kadınlara imamlık yaptıkları esas alınarak kadının kadınlara imamlık yapabileceği söylenmiştir.³⁰ Çocukların imamlığı hususunda örnek olarak zikredilen, henüz sekiz yaşında olmasına rağmen Amr b. Selime'nin Cermoğulları kabilesine imam yapılması da³¹ ilk dönemlerde kendi kabilesi içinde Kur'an bilgisi yeterli kimse bulunmadığı içindir.

Resûlullah (sav) namaza durmadan önce cemaatin saflarını omuzlarına dokunarak bizzat düzeltirdi.³² Daha sonra imamlık yapmak üzere cemaatin en önüne geçer ve arkasında, derecelerine göre ilim ve hikmet sahibi ve yaşça büyük kimselerin durmasını isterdi.³³ Namazda vaki olacak unutmaya ya da yanılmaların da kendisine hatırlatılmasını söylerdi.³⁴

²⁶ İŞ4/147 İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IV, 147.

²⁷ D592 Ebû Dâvûd, *Salât*, 61; HM27826 İbn Hanbel, VI, 404.

²⁸ İM1081 İbn Mâce, *İkâmetu's-salavât*, 78.

²⁹ "İmam", *DİA*, XXII, 188.

³⁰ BS1961 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 542; MA5080 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 140; "İmam", *DİA*, XXII, 189.

³¹ D585 Ebû Dâvûd, *Salât*, 60; N790 Nesâî, *İmâmet*, 11.

³² M972 Müslim, *Salât*, 122.

³³ M972 Müslim, *Salât*, 122; N813 Nesâî, *İmâmet*, 26.

³⁴ HM16812 İbn Hanbel, IV, 74.

Hız. Peygamber (sav) namaz kıldırırken ne kadar uzun okuyacağına da dikkat ederdi. Bu konuda bilgi veren sahâbîler, onun öğle namazının farzının ilk iki rekâtını uzattığını, son iki rekâtını kısa kıldırıldığını; ikinci namazını da kısa kıldırıp akşam namazının ilk iki rekâtında kısa mufassal (Leyl sûresinden Nâs sûresine kadar olan) sûrelerden okuduğunu; yatsının ilk iki rekâtında orta mufassal (Bürûc sûresinden Leyl sûresine kadar olan) sûrelerden ve sabah namazında da uzun mufassal (Hucurât sûresinden Bürûc sûresine kadar olan) sûrelerden okuduğunu nakletmişlerdir.³⁵ Bazen de geç kalanlar yetişebilsin diye, “*ayak sesi kesilinceye kadar namazının ilk rekâtını uzattığı*”³⁶ rivayet edilmiştir.

Hız. Peygamber (sav) imamlık yapan sahâbîlerine, cemaati nefret ettirecek şekilde uzun namaz kıldırmamaları hususunda şiddetli uyarılarda bulunarak, imamlardan cemaatteki yaşlı, hasta, zayıf ve iş gücü sahibi insanları düşünmelerini istemiştir.³⁷ Peygamber Efendimiz, bu husustaki ölçüyü, genç yaşında Tâif’ten Medine’ye gelen, zeka ve dine ilgisinden dolayı kendisinin dikkatini çeken Osman b. Ebu’l-Âs’ı Tâif’e vali olarak gönderirken yaptığı nasihatinde, şu şekilde koymuştu: “*Yâ Osman! Namazı kısa kıldır ve halkın hepsini, içlerindeki en zayıf adama göre hesapla. Çünkü onların içinde büyük, küçük, hasta, evi uzak ve iş, güç sahibi olanlar vardır.*”³⁸

Kendisi de bu konuya önem veren Allah Resûlü, meselâ, bir keresinde ağlayan bir çocuk sesi duyunca, kıldırıldığı namazını kısa tutmuş ve daha sonra onun annesini rahatsız etmesinden endişe ettiği için böyle yaptığını açıklamıştı.³⁹ O, birisinin imamın uzatması sebebiyle sabah namazına gelmediğini şikâyet etmesi üzerine oldukça öfkelenmiş⁴⁰ ve imamları, buna sebebiyet vermemeleri için şu şekilde uyarmıştı: “*Sizden biriniz insanlara namaz kıldırıldığında (namazı) kısa tutsun. Çünkü cemaat içerisinde hasta, zayıf ve yaşlı kimseler olabilir. Ama biriniz tek başına namaz kıldığında, dilediği kadar uzatsın.*”⁴¹ Bu şekilde uyarılanlardan birisi de Muâz b. Cebel’di. Muâz, oturduğu mahallede Müslümanlara namaz kıldırırdı. Bir gece yine mahallede mescidine gelerek cemaate imam oldu. Bakara veya Nisâ sûrelerinden birini okumaya başladı. Namazın uzayacağını gören biri selâm vererek namazdan ayrıldı ve tek başına namaz kıldıktan sonra çekip gitti. Daha sonra ona, “Sen münafık mı oldun?” denilince adam hiddetle, “Hayır, valahi ben münafık değilim. Sabah olsun da durumu Allah Resûlü’ne bildireceğim.” dedi. Ertesi gün Hız. Peygamber’e gelerek “Yâ Resûlallah, biz develerle su taşıyan insanlarız, gündüzleri çalışırız. Muâz bize imamlık

³⁵ HM8348 İbn Hanbel, II, 330.

³⁶ HM19359 İbn Hanbel, IV, 356.

³⁷ B90 Buhârî, İlim, 28; T236 Tirmizî, Salât, 61.

³⁸ İM987 İbn Mâce, İkâmet, 48; N673 Nesâî, Ezân, 32.

³⁹ B708 Buhârî, Ezân, 65;

B868 Buhârî, Ezân, 163.

⁴⁰ B704 Buhârî, Ezân, 63.

⁴¹ N824 Nesâî, İmâmet, 35.

yapmak üzere geldi, Bakara veya Nisâ sûrelerinden birini okudu. Ben de namazdan ayrılp tek başıma namaz kıldığımdan dolayı beni münafıklıkla itham ettiler.” şeklinde şikâyetle bulundu. Bunun üzerine Hz. Nebî, Muâz’a döndü ve “*Sen insanların sabrını mı deniyorsun? Ve’s-şemsi ve duhâhâ, sebbihi’sme Rabbike’l-a’lâ ve benzeri sûreleri oku!*”⁴² diyerek onu cemaati dikkate alması konusunda uyardı.

Cemaatin namazı, imamın namazına bağlıdır. Eğer onun namazı tam ise cemaatinki de tam olur. Nitekim Resûlullah (sav), “*İmam (kendisine uyanların namazlarına) kefil, müezzin ise (namaz vakitleri konusunda) kendisine güvenilen kimsedir. Allah’ım! İmamlara (kefil oldukları konuda) muvaffakiyet ver, müezzinleri de (olası taksirlerinden dolayı) bağışla!*”⁴³ buyurmuştur. Bu sebeple, namazda önden geçenleri engellemek üzere kullanılan sûtire, sadece imamın önünde bile olsa bütün cemaat için yeterli olur.⁴⁴ Ancak imam namazda bir eksiklik yaparsa veya bir kusur ederse, cemaatin namazı tam olur ve vebali ise ona ait olur.⁴⁵

Namazı kıldırdıktan sonra Resûl-i Ekrem (sav), çoğunlukla sağ tarafından⁴⁶ cemaate doğru yüzünü döner ve bazen onlarla konuşurdu.⁴⁷ Binâenaleyh, imam cemaatiyle her bakımdan azami derecede ilgilenmek durumundadır. Ayrıca Resûlullah (sav), “*sadece kendisine dua edip, cemaatini duasına katmayan bir kimsenin başkalarına imamlık yapmamasını*” istemiş ve böyle yapanın da “*cemaatine ihanet etmiş olacağını*” bildirmiştir.⁴⁸

Cemaatin de imamlarla ilgili birtakım yükümlülükleri vardır. Meselâ, cemaatin, imam görünüp kâmet getirildiğinde ayağa kalkması ve ona uyarak namaza başlaması,⁴⁹ namazda Kur’an okuduğunda onu dinlemesi,⁵⁰ herhangi bir yanlışlık ânında erkeklerin “sübhânallâh” diyerek ve kadınların da el çırparak onu uyarması,⁵¹ o Fâtiha’yı bitirince cemaatin de âmîn demesi,⁵² o tekbir alınca tekbir alması ve ondan önce rükû veya secde etmemesi ya da başını ondan önce secdeden kaldırmaması⁵³ gibi hususlar, bu yükümlülüğün başlıcalarıdır. Nitekim Resûlullah (sav) bir defasında cemaatini şöyle uyarmıştır: “*İmam ancak kendisine uyulmak için vardır. Öyleyse (namazda) ondan farklı davranmayın. O rükûa varınca siz de rükûa varın. ‘Semiallâhü limen hamideh.’ dediği zaman ‘Rabbenâ leke’l-hamd.’ deyin. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidin. Oturarak namaz kıldığı vakit siz de hep birlikte oturarak kılın. Namazda safı düzgün tutun. Çünkü safı düzgün tutmak namazın güzelliğindedir.*”⁵⁴

Sonuç olarak, mihrap Peygamber Efendimizin makamıdır. Onun bu rayı Hz. Ebû Bekir’e devretmesiyle de artık imamlık yapan kişi onun bir

⁴² M1040 Müslim, Salât, 178; B705 Buhârî, Ezân, 63; B6106 Buhârî, Edeb, 74.

⁴³ T207 Tirmizî, Salât, 39.

⁴⁴ T335 Tirmizî, Salât, 133; N137 Nesâî, Tahâret, 103.

⁴⁵ İM983 İbn Mâce, İkâmet, 47.

⁴⁶ HM12384 İbn Hanbel, III, 133.

⁴⁷ M5937 Müslim, Rû’yâ, 23; T2294 Tirmizî, Rû’yâ, 10.

⁴⁸ D90 Ebû Dâvûd, Tahâret, 43; HM22596 İbn Hanbel, V, 259.

⁴⁹ M1365 Müslim, Mesâcid, 156.

⁵⁰ N920 Nesâî, İftitâh, 28; T312 Tirmizî, Salât, 116; HM23310 İbn Hanbel, V, 345.

⁵¹ B1204 Buhârî, el-Amelü fi’s-salât, 5; M954 Müslim, Salât, 106.

⁵² N930 Nesâî, İftitâh, 34; T250 Tirmizî, Salât, 71.

⁵³ İM960 İbn Mâce, İkâmet, 41.

⁵⁴ B722 Buhârî, Ezân, 74; M930 Müslim, Salât, 86; N833 Nesâî, İmâmet, 40.

vekili ve temsilcisi olmuş gibidir. Bu bakımdan imamlık, gerek bilgi ve tecrübeyle, gerekse kişilik ve ciddiyetle yapılacak bir hizmettir. İmamlık, kelime olarak önderlik demektir. Dolayısıyla imam, namazda önde olduğu gibi, toplumsal hayatta da önder olmalıdır. Zira o, sadece camiye namaza gelenlerin değil, camiye gelmeyenlerin de öncüsü, hayırdan örneği ve huzur kaynağı olmak durumundadır. Kendisini bu sorumluluk şuurunda gören ve bunun için gerekli yetkinliğe ve etkinliğe sahip olan kimselerin imamete de en ehil kimseler olacağından kuşku yoktur.

Nitekim imamlar, insanların dinini öğrenmesinde, namazında, doğumunda, ölümünde, mevlidinde, evliliğinde, kısacası bütün önemli, sevinçli ve hüzünlü günlerinde onlarla birlikte dir. Topluma iyiliği öğretmede, çocuğumuza güzel ahlâkı aşılama da, komşuluk hukukumuzu hatırlama da, birbirimizi sevmeye, toplumsal dayanışma da imamların o kadar büyük katkısı vardır ki... Vatanımızın düşman işgalinden kurtulup bugünkü istiklâlimizi kazanmamızda, “Hürriyetin olmadığı yerde cuma namazı kılınmaz.” diyerek dedelerimizdeki özgürlük ateşini tutuşturanlar da yine imamlar olmamış mıydı?

CUMA NAMAZI HAFTALIK BULUŞMA

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: ”خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ
فِيهِ خُلِقَ آدَمُ وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا فِي يَوْمِ
الْجُمُعَةِ.“

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle
buyurmuştur: “Güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. Âdem o gün
yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak
cuma günü kopacaktır.”

(M1977 Müslim, Cum'a, 18)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ اغْتَسَلَ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَصَلَّى مَا قُدِّرَ لَهُ ثُمَّ أَنْصَتَ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْ خُطْبَتِهِ ثُمَّ يُصَلِّيَ مَعَهُ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الْآخَرَى وَفُضِّلَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ."

عَنْ حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "رَوْحُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ."

عَنْ أَبِي الْجَعْدِ الضَّمَّرِيِّ وَكَانَ لَهُ صُحْبَةٌ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ تَرَكَ الْجُمُعَةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ تَهَاوَنَّا بِهَا طُبِعَ عَلَى قَلْبِهِ."

حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "إِنَّ فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يَسْأَلُ اللَّهُ الْعَبْدَ فِيهَا شَيْئًا إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ إِيَّاهُ."

Ebû Hûreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Her kim gusleder, sonra cumaya gelip belirlenen namazı kılar, sonra hutbesini bitirinceye kadar sessizce (imamı) dinler, sonra onunla beraber namazını kılar, o cuma ile sonraki cuma arasındaki günahları ayrıca üç günlük günahları daha bağışlanır.”*

(M1987 Müslim, Cum'a, 26)

Peygamberimizin (sav) eşi Hz. Hafsa'nın naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Cuma namazına gitmek, bulûğa ermiş olan herkese farzdır.”*

(N1372 Nesâî, Cum'a, 2)

Ebû'l-Ca'd ed-Damrî –ki kendisi sahâbîdir– Hz. Peygamber'in (sav) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *“Her kim önemsemediğinden dolayı cuma namazını üç defa terk ederse kalbi mühürlenir.”*

(İM1125 İbn Mâce, İkâmet, 93)

Kesîr b. Abdullah b. Amr b. Avf el-Müzenî'nin, babası aracılığıyla dedesinden (Amr b. Avf'tan) naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Cuma günü öyle bir an vardır ki kul o anda Allah'tan bir şey dilerse Allah mutlaka ona o isteğini verir.”*

(T490 Tirmizî, Cum'a, 2)

B

irinci Akabe Biati sonrasında Müslüman olan on iki kişi sayesinde Medine İslâm'la tanışmıştı. Hz. Peygamber'in çağrısına kulak verip Müslüman olan bu Medineliler yurtlarına dönüp İslâm'ı anlatmışlar, ertesi yıl ise daha kalabalık bir grup Mekke'ye gidip Hz. Peygamber'e biat etmiş ve Medine'ye gelmek istedikleri takdirde kendisine ve Mekkeli Müslümanlara sahip çıkacaklarına dair söz vermişlerdi. Mekke'de müşriklerin baskısı çekilmez hâle geldiğinde Hz. Peygamber Medine'ye hicrete izin vermişti. Mekkeli Müslümanlar da gruplar hâlinde Medine'ye hicret etmişlerdi. Medine henüz Hz. Peygamber'in hicretiyle şereflenmemişti. Ancak Medine'deki yerli ve muhacir Müslümanlar, kaynaşmalarına vesile olacak, toplanıp bir araya gelebilecekleri özel bir günleri olmasını, haftanın bir gününün kendilerine ait bayram günü olmasını istiyorlardı. Nitekim Medine'de yaşayan hristiyanlar pazar, yahudiler de cumartesi gününü bayram olarak benimsemişlerdi.¹ Yahudiler cumartesi gününe hazırlık yapmak için bir gün öncesinde Medine'de sabahtan öğleye kadar pazar kurarlardı.²

Medine'de İslâm'ı öğretmek ve imamlık yapmak için bulunan Mus'ab b. Umeyr (ra), sayıları gün geçtikçe artan Müslümanların bu isteklerini Hz. Peygamber'e mektupla bildirmişti. Hz. Peygamber de Müslümanların, yahudi ve hristiyanların bayram günlerinden farklı bir günü, yahudilerin cumartesiye hazırlıkla geçirdikleri ve Arûbe yani arefe olarak adlandırdıkları günü bayram edinmelerine izin vermişti. Bu arada bir de öğle vakti iki rekâtlık bir namaz kıldırılmasını ve beraberinde hutbe okunmasını istemişti. Mus'ab (ra) buna uyarak on iki kişiyi toplayıp namaz kıldırmıştı. Bir de koyun keserek o günü kutlamışlardı. İşte bu namaz Medine'de, hatta İslâm tarihinde kılınan ilk "cuma namazı" olarak tarihe geçmişti.³

Hız. Peygamber ise cuma namazını onlardan daha sonra kılabilmişti. Allah Resûlü hicret sırasında Medine'nin hemen yakınındaki Sâlim b. Avf kabilesinin yaşadığı "Rânûnâ" denen yere ulaştığında cuma vakti girmişti. Cuma namazını ilk defa, sonraları "Cuma Mescidi" olarak anılacak bu mübarek mekânda kıldırılmış ve ilk hutbesini burada okumuştur.⁴ Bu olayla birlikte "toplamak, bir araya getirmek ve toplanılan gün" anlamındaki

¹ MA5144 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 159; İF2/355 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, II, 355.

² "Cuma", *DİA*, VIII, 85.

³ ST3/118, İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 118.

⁴ AV3/283 Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, III, 283; SU4/154 Süheylî, *er-Ravdu'l-Unuf*, IV, 154.

cuma günü Müslümanların bir araya geldikleri haftalık bayram günü olarak belirlenmiş oldu.

Artık cumanın Müslümanlar nazarında ayrı bir önemi vardı. Bir araya gelmeleri ve kendilerini ilgilendiren meseleler hakkında istişare yapmaları, Müslümanların bu vesileyle birbirlerinden haberdar olmaları, böylece kaynaşarak birliktelik ruhu kazanmaları, hep birlikte Allah'ı anmak ve ibadet etmek için cuma namazının eda edilmesi, cumayı Müslümanlar için diğer günlerden farklı ve anlamlı kılan faaliyetlerdi. Hz. Peygamber'in cuma günü için, "Güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cennete konuldu ve o gün cennetten çıkarıldı. Kıyamet de ancak cuma günü kopacaktır."⁵ ve "Cuma sizin en faziletli günlerinizdendir."⁶ buyurması aslında cuma gününün ne şekilde algılandığına işaret etmekteydi.

Cumayı bu kadar faziletli yapan en önemli unsurlar, şüphesiz cuma namazı ile namaz öncesindeki hutbedir. Peygamber Efendimiz Müslümanların cuma namazına mümkün olduğunca erken gelmelerini isterdi. Bununla ilgili olarak o şöyle buyurmuştur: "Cuma günü olduğu zaman melekler mescidin kapısında durur, gelenleri öncelik sırasına göre yazarlar. En erken gelen (Allah için) bir deve bağışlayan kimse gibidir. (Ondan) sonraki bir sığır bağışlayan gibidir; sonraki bir koç, daha sonraki bir tavuk, en son gelen ise bir yumurta bağışlayan gibidir. İmam hutbeye çıkınca melekler (sevapları yazmayı bırakarak) sahifelerini dürüp zikri (hutbeyi) dinlemeye başlarlar."⁷

Resûlullah (sav), cuma günü temizlenip cuma namazı için camiye erkenden giden ve susup hutbeyi dinleyen kişiye, bu yolda attığı her bir adıma karşılık gündüzü oruç, gecesi ibadetle geçirilen bir yıllık sevap verileceğini söylemiş,⁸ bu günde kendisi için çokça salavât getirilmesini tavsiye etmiş ve bu salavâtların kendisine ulaştırılacağını haber vermiştir.⁹ Ayrıca, "Her kim gusleder, sonra cumaya gelip belirlenen namazı kılar, sonra hutbesini bitirinceye kadar sessizce (imamı) dinler, sonra onunla beraber namazını kıalarsa, o cuma ile sonraki cuma arasındaki günahları ayrıca üç günlük günahları daha bağışlanır."¹⁰

Hz. Peygamber Müslümanlardan, bu kıymetli günde cuma namazı için özel hazırlık yapmalarını istemiş ve şöyle buyurmuştur: "Bulûğa ermiş olan herkesin cuma günü gusletmesi, misvak kullanması ve mümkün olduğu kadar koku sürünmesi gerekir."¹¹ Resûlullah'ın cuma guslüyle ilgili talebi, bazı sahâbiler tarafından kesin bir emir olarak algılanıp uygulanmıştır. Bununla birlikte onun söz ve fiillerini en güzel şekilde anlayıp, illetlerini kavrayarak yorumlayan fakih sahâbilerden İbn Abbâs (ra) ve Hz. Âişe (ra) bunun bir

⁵ M1977 Müslim, Cum'a, 18.

⁶ D1047 Ebû Dâvûd, Salât, 200, 201; N1375 Nesâî, Cum'a, 5.

⁷ B929 Buhârî, Cum'a, 31; M1984 Müslim, Cum'a, 24.

⁸ T496 Tirmizî, Cum'a, 4; D345 Ebû Dâvûd, Tahâret, 127.

⁹ D1531 Ebû Dâvûd, Vitr, 26; İM1085 İbn Mâce, İkâmet, 79.

¹⁰ M1987 Müslim, Cum'a, 26.

¹¹ M1960 Müslim, Cum'a, 7; MU144 Muvatta', Tahâret, 32.

emir olmadığını, o günün şartlarıyla ilgili olarak gerçekleşen bir talep olduğunu düşünmüşler ve buna yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Kendisine cuma guslünün farz olup olmadığını soran kişilere İbn Abbâs, temiz olmak için yıkanmanın daha iyi olduğunu ama bunun zorunlu olmadığını söylemiş ve Resûlullah'ın insanlardan o gün neden yıkanmalarını istediğini şöyle anlatmıştır: “İnsanlar (malî açıdan) sıkıntılı zamanlar yaşıyorlardı. Kendileri çalışıyor, yün elbise giyiyor ve sırtlarında yük taşıyorlardı. Mescit dar, tavanı basık ve bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde, Resûlullah (sav) mescide geldi. Yün elbiseler içerisindeki insanlar terlemiş ve kendilerinden birbirlerine rahatsızlık veren kokular yayılmıştı. Resûlullah (sav) bu kokuyu hissedince, ‘Ey insanlar! Bu gün geldiğinde yıkanın ve her biriniz bulabildiği kokuların en güzellerini sürsün.’ buyurdu.” İbn Abbâs sözlerine şöyle devam etmiştir: “Sonra Allah zenginlik verdi ve yün olmayan elbiseler giydiler, bizzat (bedenen) çalışmaz oldular ve mescitleri de genişletildi. Böylece birbirlerini rahatsız eden ter kokuları da azaldı.”¹²

Hiz. Âişe de Resûl-i Ekrem'in cuma guslüyle ilgili talebini benzer bir gerekçeyle açıklamış ve insanların çalışma sonrası temizlenmeden cuma namazına gelmelerinden dolayı yıkanmalarının tavsiye edildiğini bildirmiştir.¹³ Hiz. Peygamber'in ashâbına biri cuma günleri, diğeri de sair günler (iş için) giymek üzere iki elbise edinmelerinin iyi olacağını söylemesi¹⁴ de aynı bağlamda değerlendirilecek bir tavsiyedir. Ayrıca Müslümanlardan haftada bir gün yıkanmalarını isteyen¹⁵ Allah Resûlünün, “Her Müslüman'ın haftada bir gün yıkanması gerekir. O da cuma günüdür.”¹⁶ buyurması da yine aynı hassasiyetle ilişkili bir tavsiyedir.

Cuma günü yerine getirilmesi gereken bir başka sorumluluk, cuma namazına katılmaktır. Gerek, “Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.”¹⁷ mealindeki âyet, gerekse Hiz. Peygamber'in, “Cuma namazına gitmek, bulûğa ermiş olan herkese farzdır.” buyruğu¹⁸ yetişkinlere bu sorumluluğu yüklemiştir. Bundan dolayı Resûlullah, cuma namazını mazeret olmaksızın terk eden kişiye gücü yettiği ölçüde sadaka vermesini tavsiye etmiştir.¹⁹ Başka hadislerde ise zaruret olmaksızın²⁰ yahut önemsemediğinden dolayı üç sefer cuma namazına katılmayanın kalbinin mühürleneceği uyarısı yapılmıştır.²¹ Zira dinimizce bu derece önemsenen bir günü ve namazı ihmal edip ona katılmayan kişi, böyle yapmakla evvelden açık olan kalbini o mânevî atmosfere kapatmış ve cuma günü-

¹² D353 Ebû Dâvûd, Tahâret, 128; HM2419 İbn Hanbel, I, 269.

¹³ B903 Buhârî, Cum'a, 16; M1959 Müslim, Cum'a, 6.

¹⁴ MU241 Muvatta', Cum'a, 8; İM1096 İbn Mâce, İkâmet, 83.

¹⁵ B3487 Buhârî, Enbiyâ, 54; M1963 Müslim, Cum'a, 9.

¹⁶ N1379 Nesâî, Cum'a, 8.

¹⁷ Cum'a, 62/9.

¹⁸ N1372 Nesâî, Cum'a, 2.

¹⁹ D1053 Ebû Dâvûd, Salât, 204, 205; N1373 Nesâî, Cum'a, 3.

²⁰ İM1126 İbn Mâce, İkâmet, 93; HM22925 İbn Hanbel, V, 300.

²¹ İM1125 İbn Mâce, İkâmet, 93.

nün hayır ve bereketinden mahrum olmuştur. Ama mazeret durumunda cuma namazına katılma zorunluluğu kalkmaktadır. Örneğin Huneyn Savaşı, yağmurlu bir cuma gününde gerçekleşmişti. Peygamber Efendimiz (sav) de insanların namazlarını bulundukları yerde kılmalarını istemişti.²² Bir cuma günü İbn Ömer, cennetle müjdelenen sahâbilerden olan Saîd b. Zeyd'in (ağır) hasta olduğunu öğrenmişti. İbn Ömer, cuma saati yaklaştığı hâlde, hemen bineğine binip Saîd'in ziyaretine gitti ve cumaya katılmadı.²³ Diğer taraftan Resûlullah (sav), köle, kadın, çocuk ve hastaları cuma namazına katılmakla sorumlu tutmamıştı.²⁴ Ancak, saadet asrında kadınların Hz. Peygamber ile cumaya gittikleri de bilinmektedir. O, kadınların cumaya gelirken koku kullanmamalarını tavsiye ederdi.²⁵

Peygamber Efendimizin amcasının oğlu olan İbn Abbâs'ın anlattığına göre, Resûlullah (sav), cuma namazının farzından önce dört rekât nafîle namaz kılardı.²⁶ Namaza geç gelenlerin de hutbeden önce en azından iki rekât namaz kılmalarını hatırlatırdı²⁷ ki bu namaza "tahiyyetü'l-mescid" ismi verilmektedir.

Bu namazın ardından Hz. Peygamber cuma hutbesi ile devam ederdi. Minbere çıktığında cemaate selâm verir,²⁸ Peygamber müezzini Bilâl (ra) de ezan okurdu. Uygulama, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanlarında böyle devam etmişti.²⁹ Ancak Hz. Osman, halifeliği zamanında insanlar çoğaldığından ikinci bir ezan okunmasını emretti.³⁰ Günümüzde cuma vaktinden önce okunan salâ, dış ezan ve iç ezan bu uygulamaya dayanmaktadır.³¹

Allah Resûlü, bunun ardından ayakta iki hutbe sunar, iki hutbe arasında bir süre otururdu.³² Genelde Kur'an âyetlerinden oluşan hutbeler, haftalık toplantı mantığına uygun olarak gündelik hayatla da iç içe olurdu.³³

Cuma'nın en önemli unsuru olan hutbenin ciddiye alınması ve sükûnetle dinlenmesi gerekiyordu. Hz. Peygamber'in huzurunda yaşanan şu ilginç hâdise, bu konuda nasıl davranılması gerektiğinin de öğrenilmesine vesile olmuştu. Câbir b. Abdullah'ın anlattığına göre, Peygamber Efendimiz bir cuma günü hutbe okuyordu. Bu sırada Şam'dan bir kervan gelmişti. Bu kervandan yapılacak alışveriş sahâbe için önem arz etmekteydi. Dikkatleri dağılan ashâb, Hz. Peygamber'in konuşuyor olduğunu unutarak mescidi boşaltmışlardı. Hz. Peygamber ayakta hutbesine devam ederken mescitte sadece on iki kişi kalmıştı.³⁴ Bunun üzerine Resûlullah, "Varlığım kendi elinde olan (Yüce Allah)a yemin olsun ki, şayet onların peşinden tümünüz gitseydiniz de burada hiç kimse kalmamış olsaydı, sizin için şu vadi ateş

²² D1057 Ebû Dâvûd, Salât, 206, 207; MK498 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 1/189.

²³ B3990 Buhârî, Meğâzî, 10.

²⁴ D1067 Ebû Dâvûd, Salât, 208, 209.

²⁵ MŞ5157 İbn Ebû Şeybe, *Musannef*, Salavât, 340.

²⁶ İM1129 İbn Mâce, İkâmet, 94.

²⁷ M2024 Müslim, Cum'a, 59.

²⁸ İM1109 İbn Mâce, İkâmet, 85.

²⁹ N1395 Nesâî, Cum'a, 15.

³⁰ B915 Buhârî, Cum'a, 24.

³¹ AV3/302 Azîmâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, III, 302.

³² M1995 Müslim, Cum'a, 34; B920 Buhârî, Cum'a, 27.

³³ N1519 Nesâî, İstiskâ, 10.

³⁴ M1997 Müslim, Cum'a, 36.

olup akardı.” diyerek³⁵ öfkesini ve üzüntüsünü belirtmiş; Cenâb-ı Allah da, “Onlar bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koşular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah’ın yanında bulunan (şey), eğlenceden ve ticaretten daha yararlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”³⁶ buyurarak Müslümanları uyarmıştı. Bundan sonra Resûlullah (sav) mescitte alışveriş yapılmasını, şiirlerin okunmasını, kayıp ilânı yapılmasını ve cuma günü namazdan önce çeşitli halkalar kurulmasını yasaklamıştı.³⁷ Ayrıca cuma namazıyla birlikte cuma hutbesi de “Allah’ı zikir”³⁸ kapsamına girdiğinden, Allah Resûlü hutbenin sessizce dinlenmesini istemiş ve hutbe esnasında yanında konuşan arkadaşını ikaz etmeyi bile hoş karşılamamıştı.³⁹

Hutbeden sonra iki rekât cuma namazı kılınırdı.⁴⁰ Namaz, güneş tam tepeden batıya meylettiği zamanda kılınır,⁴¹ henüz insanların sığınacakları bir gölge oluşmadan biterdi.⁴² Bununla birlikte Hz. Peygamber’in (sav) soğuk zamanlarda cuma namazını erken kıldırıp, sıcak şiddetli olduğu zamanlarda da namazı serin vakte kadar ertelediği de olmuştu.⁴³ Peygamber Efendimiz namazda bazen Cum’a süresi ile Münâfikûn’u⁴⁴ bazen de A’lâ ve Gâşiye sûrelerini okurdu.⁴⁵

Resûlullah cuma günü ile ilgili olarak o gün, cuma namazı için kâmet getirilmesiyle başlayıp, namazın bittiği süre içerisinde yer alan⁴⁶ çok mübarek bir andan bahsetmiştir ki, “...o anda Allah’tan bir şey dilerse Allah mutlaka ona o isteğini verir.”⁴⁷ Söz konusu mübarek ânın ne zaman olduğuna dair farklı hadis rivayetleri bulunmaktadır. Bu rivayetlere cuma namazına önceden gelinmesini ve namazın beklenmesini de dâhil edersek, icabet ânının cuma namazı tamamlanıncaya kadarki sürede olması ihtimali daha fazladır, diyebiliriz. Bundan dolayı, hem namaz öncesinde ve sonrasında yapılacak dualarla, hem de namazda imamın okuyacağı dua âyetleri ve tahiiyyatta okunacak dua âyetleriyle söz konusu âni yakalama gayreti içinde olunmalıdır. Hatta gerek, “*Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütfundan (rızık) isteyin. Allah’ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.*” âyeti,⁴⁸ gerekse cumanın bu değerli ânının ikindiden sonra olduğunu ifade eden hadisler⁴⁹ dikkate alındığında, dil ve gönül –iş yaparken de olsa– Allah’ı zikretmeye, dua ve niyazda bulunmaya akşama kadar devam etmelidir.

İki rekâtlık cuma namazı bittiğinde Resûlullah (sav) evine gider ve yine iki rekât nafile namaz kılardı.⁵⁰ Hz. Peygamber (sav) cumadan sonra nafile namaz kılmak isteyenlere ise dört rekât kılmalarını tavsiye ederdi.⁵¹ Dolayısıyla cumadan sonra iki ya da dört rekât nafile namaz kılınması Hz.

³⁵ Sİ6877, İbn Hıbbân, *Sahîh*, XV, 299.

³⁶ Cum’a, 62/11.

³⁷ HM6676 İbn Hanbel, II, 180.

³⁸ B881 Buhârî, Cum’a, 4; M1964 Müslim, Cum’a, 10.

³⁹ B934 Buhârî, Cum’a, 36; M1965 Müslim, Cum’a, 11.

⁴⁰ N1421 Nesâî, Cum’a, 37; İM1064 İbn Mâce, İkâmet, 73.

⁴¹ B904 Buhârî, Cum’a, 16.

⁴² B4168 Buhârî, Meğâzî, 36; M1993 Müslim, Cum’a, 32.

⁴³ B906 Buhârî, Cum’a, 17.

⁴⁴ M2031 Müslim, Cum’a, 64.

⁴⁵ M2028 Müslim, Cum’a, 62; D1125 Ebû Dâvûd, Salât, 234, 236.

⁴⁶ T490 Tirmizî, Cum’a, 2; İM1138 İbn Mâce, İkâmet, 99.

⁴⁷ T490 Tirmizî, Cum’a, 2; M1969 Müslim, Cum’a, 13.

⁴⁸ Cum’a, 62/10.

⁴⁹ T491 Tirmizî, Cum’a, 2; HM7674 İbn Hanbel, II, 273.

⁵⁰ M2040 Müslim, Cum’a, 71.

⁵¹ M2037 Müslim, Cum’a, 68.

Peygamber'in sünnetiydi. Araplar arasında yaygın olan "kaylûle", yani öğle istirahatını da ashâbıyla birlikte cuma namazının ardından yapardı.⁵²

Hız. Peygamber cuma gününü haftalık bayram olarak belirleyince o gün yapılması ve yapılmaması gereken işleri de düzenlemiştir. "Sizden herhangi biriniz cumadan bir gün önce veya bir gün sonra da oruç tutmadıkça (sadece) cuma günü oruç tutmasın!" buyurarak, yapılmaması gerekeni açıklamıştı.⁵³ Bir cuma günü muhterem eşi Cüveyriye'nin (ra) yanına girmişti. Cüveyriye oruçlu idi. Ona, "Dün oruç tuttun mu?" diye sormuş, Cüveyriye, "Hayır (tutmadım)." demişti. Resûlullah bu defa, "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" diye sormuş, Cüveyriye, "Hayır, (tutmayacağım)." deyince Resûlullah ona orucunu açtırmıştı⁵⁴

Hız. Peygamber'in ifadelerinden anlaşıldığına göre, Yüce Allah'ın mübarek ve üstün gördüğü gün konusunda yahudiler ve hristiyanlar görüş ayrılığına düşmüşlerdir. "Cuma" olarak belirlendiği anlaşılan o faziletli gün, yahudilerce cumartesiye çekilmiş, hristiyanlarca ise pazar günü olarak değiştirilmiştir. Son din İslâm ise, cuma gününü değiştirmeden aynen kabul etmek suretiyle önceki dinlerin önüne geçmiştir.⁵⁵ Nitekim Allah Resûlü bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: "Biz, (dünyada) son (gelen ümmet) olmamıza rağmen, kıyamet günü en öne geçeceğiz. Ne var ki onlara bizden önce, (bize ise onlardan sonra) kitap verilmiştir. İşte Allah, kendilerine farz kılıp da, ihtilâfa düştükleri o (mübarek) güne (cumaya) bizi yönlendirdi. Neticede bu konuda onlar bizim ardımızdan gelirler. Yahudilerin (ibadet günü) yarın (cumartesi), hristiyanlarınki ise öbür gündür (yani pazar)."⁵⁶

Âyet ve hadislerden anlaşıldığı üzere, dinimizde cuma günü haftanın en faziletli ve bereketli günü olarak kabul edilmiştir. Müslümanlar tarafından da toplumu oluşturan bireylerin bir araya gelip haftalık görüşmelerini gerçekleştirdiği özel bir toplanma ve bayram günü olarak algılanmış ve İslâm dünyasında bu şekilde bir anlam kazanmıştır. Ancak Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi bu özel ibadet gününün bayram olması, onun tatil olarak geçirilmesi, işten ve çalışmadan uzak kalınması gibi bir sonuç getirmemiştir. İlgili âyet-i kerimede de ifade edildiği üzere namaz kılmak için alışveriş kısa süreli olarak yasaklanmışsa da, namaz sonrası çalışma hayatı devam ettirilecektir. "Namaz kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki kurtuluşa erersiniz."⁵⁷ âyetinin tavsiyesi üzere inananlar namaz sonrasında hem gündelik hayatı hem de Allah'ı anmayı sürdürmüşlerdir.

⁵² B941 Buhârî, Cum'a, 41; M1991 Müslim, Cum'a, 30.

⁵³ B1985 Buhârî, Savm, 63.

⁵⁴ B1986 Buhârî, Savm, 63.

⁵⁵ M1982 Müslim, Cum'a, 22.

⁵⁶ B876 Buhârî, Cum'a 1;

M1978 Müslim, Cum'a, 19.

⁵⁷ Cum'a, 62/10.

HUTBE

MİNBERDEN MİLLETE SESLENİŞ

عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَصْدًا وَخُطْبَتُهُ قَصْدًا،
يَقْرَأُ آيَاتٍ مِنَ الْقُرْآنِ وَيَذَكِّرُ النَّاسَ.

Câbir b. Semüre şöyle demiştir:

“Resûlullah’ın (sav) namazı da hutbesi de orta uzunluktaydı. (Hutbede)
Kur’an’dan âyetler okur ve halka nasihat ederdi.”

(D1101 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223)

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ..."

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ أَتَى النِّسَاءَ فَوَعظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ وَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ، غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ، وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، وَمَنْ مَسَّ الْحَصَى فَقَدْ لَغَا."

İbn Abbâs'ın naklettiğine göre, Hz. Peygamber (sav) (hutbeye başlarken) şöyle buyurmuştur: *“Hamd, Allah’a mahsustur. Biz O’na hamdeder, O’ndan yardım diler, nefislerimizin şerrinden ve yapıp ettiklerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur. Şahitlik ederim ki tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir...”*

(İM1893 İbn Mâce, Nikâh, 19; M2007 Müslim, Cum’a, 45)

Abdurrahman'ın işittiğine göre, İbn Abbâs şöyle demiştir: “Ben, bir Ramazan yahut Kurban Bayramı günü Peygamber (sav) ile birlikte (namazgâha) çıktım. Hz. Peygamber önce (bayram) namazını kıldırdı, sonra hutbe irad etti. Ardından da kadınların yanına gitti. Ve onlara nasihat etti, bazı hususları hatırlattı ve sadaka vermelerini emretti.”

(B975 Buhârî, İdeyn, 16)

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kim abdest alır ve abdesti güzelce almaya özen gösterir sonra cumaya gelir ve (hutbeye) kulak verip sessizce dinlerse o cuma ile gelecek cuma arasındaki günahları ve üç günlük (günahı) daha affolunur. Kim de (hutbeyi dinlemeyip yerdeki) çakıl taşlarıyla meşgul olursa boş bir şey yapmıştır.”*

(M1988 Müslim, Cum’a, 27)

Hz.

Peygamber, Mekke’de müşriklerin zulüm ve baskıları karşısında, hicrete karar verdi ve Hz. Ebû Bekir ile birlikte Medine’ye doğru yola çıktı. Rahmet Elçisi bir cuma günü Medine yakınlarında Sâlim b. Avfoğulları’nın ikamet ettiği Rânûnâ vadisine ulaştı. Orada insanlar, “Namaza toplanın.” nidalarıyla namaza çağırıldılar. Bugün, Medine’de “Cuma Mescidi” adıyla anılan mescidin bulunduğu bu mübarek mekânda Hz. Peygamber, ilk cuma namazını kıldırdı. Ardından toplanan kalabalığa hitap etti. Allah’a hamd ve senâdan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Ey İnsanlar, (âhirete gitmeden) önceden, kendiniz için bir şeyler gönderin. Çok iyi biliyorsunuz ki, Allah’a yemin olsun, sizden biriniz muhakkak (sonunda) düşüp (ölecek) ve hayvanlarını çobansız bırakacak. Muhakkak ki, sonra Rabbi ona arada, bir tercüman ve onu kendisinden ayıran bir perde olmaksızın ‘Resûl(üm) sana gelip tebliğde bulunmadı mı? Sana mal vermedim mi, ihsanda bulunmadım mı? Önceden kendin için ne hazırladın?’ buyuracak. O da sağına, soluna bakacak ve bir şey göremeyecek. Sonra da önüne bakacak orada da yalnız cehennemi görecek. Öyleyse herkes gücü nispetinde yüzünü (kendini) cehennem ateşinden korusun. Yarım hurma ile dahi olsa bunu yapsın. Bunu da bulamıyorsa, güzel bir sözle de olsa (kendisini cehennem ateşinden korusun). Zira muhakkak her iyiliğin karşılığı on katından yüz katına kadar verilir. Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerinize olsun.”¹

Hz. Peygamber’in ilk kez kıldırdığı cuma namazı ve irad ettiği cuma hutbesi ile birlikte Cuma günü Müslümanların haftalık toplanma ve görüşme vakti olmuştur. Hutbe denilince de akla öncelikle cuma namazından önce irad edilen hutbe gelmektedir.

Hz. Peygamber, hutbe için minbere çıktığında önce cemaate selâm verirdi.² Kısa ve güzel ifadelerle Allah’a hamd ve övgü sunarak hutbesine başlayan Resûl-i Ekrem’in³ hamd ve senâsı şu şekildeydi: “el-Hamdü lillâhi nahmedühû ve nesteînüh, ve neüzû billâhi min şûrûri enfûsinâ ve min seyyiâtî a’mâlinâ, men yehdihî’llâhü felâ muzille leh ve men yuzlil felâ hâdiye leh.” (Hamd, Allah’a mahsustur. Biz O’na hamdeder, O’ndan yardım diler, nefislerimizin kötülüklerinden ve yapıp ettiklerimizin çirkinliklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa ona hidayet edecek yoktur.)⁴ Ardından şehâdet kelimelerini şöyle dile getirirdi:

¹ HS3/30 İbn Hişâm, *Stret*, III, 30; KU16101 Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-ummâl*, VI, 367-368.

² İM1109 İbn Mâce, *İkâmet*, 85; MA5282 Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 193.

³ D1096 Ebû Dâvûd, *Salât*, 221, 223; M2007 Müslim, *Cum’a*, 45.

⁴ İM1893 İbn Mâce, *Nikâh*, 19; M2007 Müslim, *Cum’a*, 45.

“Eşhedü en lâ ilâhe illâllâhü vahdehü lâ şerike leh ve enne Muhammeden abdühü ve Resûlüh.” (Şahitlik ederim ki tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur, O’nun hiçbir ortağı yoktur. Muhammed de O’nun kulu ve elçisidir.)”⁵Bazı rivayetlere göre, şehâdet kelimelerinin ardından, “(Allah) onu kıyametten önce müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak (dîn) ile göndermiştir. Kim Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de onlara isyan ederse, ancak kendisine zarar verir. Allah’a hiçbir zarar veremez.” ifadelerini ilâve ederdi.⁶

“İçinde kelime-i şehâdet olmayan hutbe, kesik el gibidir.”⁷ buyuran Allah Resûlü; hamd, senâ ve şehâdetten sonra, “Kim Allah’a ve Resûlü’ne isyan ederse o doğru yoldan sapmıştır. Allah’ım, Rabbimiz! Bizi sana ve Resûlü’ne itaat eden, rızanın peşinden giden, gazabından kaçınan kullarından eylemeni isteriz. Biz ancak seninle varız, sana tâbiyiz.” şeklinde dua eder⁸ ve hutbenin asıl konusuna girerdi.⁹ Resûlullah hutbede konuya uygun birkaç âyet okur ve nasihat ederdi.¹⁰ Hutbelerde genellikle Kur’an’dan sûreler ve âyetler okuduğu içindir ki on yıl boyunca Medine’de kıldırıldığı cuma namazlarında Hz. Peygamber beş yüzden fazla hutbe irad ettiği hâlde onlardan ancak bir kısmı nakledilmiştir. Onun hutbe esnasında kıyamet sahnelerini tasvir eden İnşikâk,¹¹ cehennemdeki azaptan bahseden Zuhrûf¹² ve Kâf sûrelerinden¹³ âyetler okuduğu rivayetlerde zikredilmektedir.

Cuma hutbelerinin konusu, Müslümanların haftalık olarak bir araya gelişlerini sağlama hedefine uygun bir biçimde gündelik hayat ve sorunlarla iç içe olurdu. Enes b. Mâlik’in (ra) anlattığına göre, Resûlullah (sav) hutbe okurken bir adam gelmiş ve aralarında şöyle bir konuşma geçmişti: “Ey Allah’ın Resûlü! (Kuraklık nedeniyle) hayvanlar helâk oldu, yola çıkacak hâlleri kalmadı. Yağmur yağdırması için Allah’a dua et.” Resûlullah (sav) ellerini kaldırarak, “Allah’ım! Bize hayırlı yağmurlar ver! Allah’ım! Bize hayırlı yağmurlar ver (bize yardım et)!” diye orada dua etmişti. Kısa sürede yağmur başlamış, hafta boyu da yağmıştı. Ertesi cuma yine Resûlullah (sav) hutbe okurken bir adam mescide girerek, “Ey Allah’ın Resûlü! Mallarımız helâk oldu, yollar sulardan yürünmez oldu, yağmuru kesmesi için Allah’a dua et.” demişti. Resûlullah (sav) yine ellerini kaldırıp, “Allah’ım! Bize değil çevremize ver. Allah’ım! (Bu yağmuru) küçük dağlara, tepelere, vadi içlerine ve ağaçlık alanlara ver.” buyurdu. Hz. Enes’in anlattığına göre, bu lutlar dağılmıştı ve dışarı çıkıp güneşte yürümüşlerdi.¹⁴

Cumanın yanı sıra Ramazan ve Kurban Bayramı namazları da kadın, erkek ve çocukların katılımıyla kılınırdı. Hz. Peygamber önce nama-

⁵İM1893 İbn Mâce, Nikâh, 19.

⁶D1097 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

⁷D4841 Ebû Dâvûd, Edeb, 19; HM8499 İbn Hanbel, II, 343.

⁸D1098 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

⁹B926 Buhârî, Cum’a, 29.

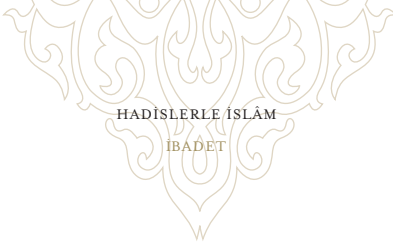
¹⁰D1101 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

¹¹MA5286 Abdürrezzâk, Musannef, III, 194.

¹²HM18125 İbn Hanbel, IV, 223.

¹³D1100 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

¹⁴B1014 Buhârî, İstiskâ, 7; N1519 Nesâî, İstiskâ, 10.

zı kıldırır, ardından da hutbe okurdu.¹⁵ İbn Abbâs şöyle anlatmaktadır: “Ben, bir Ramazan yahut Kurban Bayramı günü Peygamber (sav) ile birlikte (namazgâha) çıktım. Hz. Peygamber önce (bayram) namazını kıldırıldı, sonra hutbe irad etti. Ardından da kadınların yanına gitti. Ve onlara nasihat etti, bazı hususları hatırlattı ve sadaka vermelerini emretti.”¹⁶ Hz. Peygamber’in bayram namazında ikinci hutbeyi irad ettiğini bilen tâbiîn âlimlerinden Atâ b. Ebû Rebâh, kendi dönemindeki imamların hanımlara gelip nasihatle bulunmadıklarından şikâyetle, Hz. Peygamber’in bu uygulamasına devam edilmediğini ifade etmiştir.¹⁷ Hz. Peygamber, “Birinizin eşi mescide gitmek için kendisinden izin istediğinde ona engel olmasın.”¹⁸ diyerek hanımların mescide gelmelerini ve hutbeyi dinlemelerini istemişti. Allah Resûlü’nün emri ile yaşlı genç, evli bekâr bütün hanımlar bayram namazına katılır, hatta âdetli hanımlar bile bayramlarda namazgâha gelerek namaz kılanların arkasında durup onlarla birlikte tekbir getirip dua ederler ve bayram hutbesini dinlerlerdi.¹⁹

Hz. Peygamber Ramazan ve Kurban Bayramı’nda hutbeyi binek üzerinde veya kendisine verilen bir yaya ya da asâya yaslanarak irad ederdi.²⁰ Allah’a hamd ve O’na övgünün ardından, kelime-i şehâdet getirir, sonra da genellikle Kur’an’dan bir sûre okur ve dua ederdi.²¹ Hz. Peygamber bayram günü irad ettiği hutbelerde tekbir de getirirdi.²²

Hz. Peygamber cuma ve bayram namazlarının yanı sıra değişik vesilelerle de hutbe irad ederdi.²³ O, insanları herhangi bir konuda uyarma ya da bilgilendirme ihtiyacı hissettiğinde²⁴ cuma ve bayram hutbesine benzer konuşmalar yapardı.²⁵ Hz. Peygamber’in oğlu İbrâhim’in vefat ettiği gün güneş tutulmuş, halk da, “İbrâhim öldüğü için güneş tutuldu.” şeklinde konuşmaya başlamıştı. Resûlullah, insanlara kıyâmı ve rûkûsu uzun bir namaz kıldırıldı. Namaz bittiğinde güneş eski hâline dönmüş, açılmıştı. Allah’ın Elçisi insanlara bir hutbe irad ederek hamd ve senâdan sonra şunları söyledi: “*Muhakkak ki güneş ve ay Allah’ın âyetlerindendir. Birinin ölümünden veya yaşamasından dolayı tutulmazlar. Bu ikisini(n tutulduğunu) gördüğünüz zaman Allah’ı yüceltin (tekbir getirin), Allah’a dua edin, namaz kılın ve sadaka verin. Ey Muhammed ümmeti! Vallahi erkek-kadın bütün kullarının iffetsizlik etmesini Allah’tan daha çok meneden kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti, vallahi benim bildiğimi bilerseniz, mutlaka çok ağlar ve az gülerdiniz. Söyleyin! Tebliğ ettim mi?*”²⁶ Farklı rivayetlere göre, Peygamber Efendimiz bu konuşmasında namazdayken kendisine cennet ve cehennem ile içinde-

¹⁵ B957 Buhârî, İdeyn, 7; HM1902 İbn Hanbel, I, 220.

¹⁶ B975 Buhârî, İdeyn, 16.

¹⁷ M2047 Müslim, İdeyn, 3.

¹⁸ M988 Müslim, Salât, 134.

¹⁹ B971 Buhârî, İdeyn, 12; DM1643 Dârimî, Salât, 223.

²⁰ HM16064 İbn Hanbel, III, 485; HM18682 İbn Hanbel, IV, 283.

²¹ MA5655 Abdürrezzâk, Musannef, III, 287.

²² BS6306 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 428.

²³ HM4583 İbn Hanbel, II, 11.

²⁴ HM12309 İbn Hanbel, III, 127.

²⁵ M2353 Müslim, Zekât, 70.

²⁶ M2089 Müslim, Kûsûf, 1; M2102 Müslim, Kûsûf, 10.

ki bazı kimselerin hâllerinin de gösterildiğini anlatmıştır.²⁷ Onun burada olduğu gibi bazen toplumdaki yanlış bir anlayışı düzeltmek, bazen de yaşanan gerginlikleri, ileri sürülen hatalı yorum ve değerlendirmeleri izale etmek için değişik zamanlarda hutbe irad ettiği bilinmektedir.²⁸

Hiz. Peygamber, nikâh ve benzeri durumlarda yapılacak konuşmalar için “dünürlük hutbesi” diyebileceğimiz şu hacet hutbesini öğretmiştir: “Hamd, Allah’a mahsustur. O’ndan yardım diler, affımızı O’ndan isteriz. Nefislerimizin şerlerinden ve yapıp ettiklerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız. Allah kime hidayet ederse onu saptıracak yoktur, kimi saptırırsa da ona hidayet edecek yoktur. Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilâh yoktur. Ve yine şahitlik ederim ki Muhammed O’nun kulu ve elçisidir.”

Efendimiz (sav) bu girişten sonra şu üç âyeti okurdu: “Ey iman edenler! Allah’tan, O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin.”²⁹ “Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir.”³⁰ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki, Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Resûlü’ne itaat ederse, muhakkak büyük bir kurtuluşa ermiştir.”³¹

Hiz. Peygamber iyi bir hatipti ve anlaşılır, akıcı ve düzgün bir konuşma üslûbu vardı. Kendisini en iyi tanıyanlardan biri olan eşi Hiz. Âişe’nin anlattığına göre, Resûl-i Ekrem hızlı konuşmaz, sözlerini muhatabı ezberleyecek derecede tane tane sarf ederdi.³² Az söz ile çok mânâ ifade edecek şekilde konuşur, sözlerinde ne bir fazlalık, ne de bir eksiklik olurdu. Konuşurken muhatabına ne kaba davranır, ne de onu aşağılardı.³³ O dönemde Araplar, hatipliği ciddiye alır, başarılı hatiplere değer verirdi. Allah Resûlü’nün hatiplikteki başarısı da bu açıdan çok önemliydi. Ve o, bu imkânını her fırsatta değerlendirirdi. Çünkü insanlara o günün şartlarında İslâm’ı anlatmanın en etkili yollarından biri buydu. Nitekim son derece güzel konuşan Sevgili Peygamberimiz, okuduğu Kur’an âyetleriyle Arapları derinden etkilemişti.

Câbir b. Semüre (ra) der ki: “Resûlullah’ın (sav) namazı da hutbesi de orta uzunlukta idi. (Hutbede) Kur’an’dan birkaç âyet okur ve halka nasihat ederdi.”³⁴ Hiz. Peygamber hutbelerde, kendi hitabet tarzına uygun bir biçimde son derece özlü konuşur, kısa nasihatlerde bulunurdu.³⁵ Hutbenin

²⁷ B86 Buhârî, İlim, 24; M2091 Müslim, Küsûf, 3.

²⁸ B923 Buhârî, Cum’a, 29.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/102.

³⁰ Nisâ, 4/1.

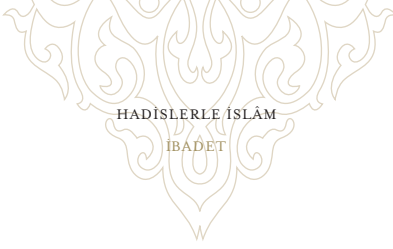
³¹ Ahzâb, 33/70-71; N1405 Nesâî, Cum’a, 24; DM2233 Dârimî, Nikâh, 20; HN3/105 Hâşiyetü’s-Sindî ale’n-Nesâî, III, 105.

³² T3639 Tirmizî, Menâkıb, 9; D4839 Ebû Dâvûd, Edeb, 18.

³³ TŞ226 Tirmizî, Şemâil, 97.

³⁴ D1101 Ebû Dâvûd, Salât, 221, 223.

³⁵ D1107 Ebû Dâvûd, Salât, 223, 225.

kısa tutulmasını da emrederdi.³⁶ Bu emre uyan Ammâr b. Yâsir bir gün hutbe okumuş, Peygamberimiz gibi hutbeyi hem kısa tutmuş hem de güzel konuşmuştu. Hutbeden hoşlanan cemaat, “Keşke biraz daha uzatsaydın!” diyerek temennilerini dile getirmişti. Ammâr b. Yâsir onların bu isteklerine Resûlullah’tan işittiği şu hadisle karşılık vermişti: “Şüphesiz ki kişinin namazını uzun, hutbesini kısa tutması anlayışlı olmasının işaretidir. (Siz de) namazı uzun, hutbeyi kısa tutun. Çünkü (kısa da olsa) bazı sözler büyüleyicidir.”³⁷

Bazı zamanlar, Hz. Peygamber’in hutbe esnasında ara vererek kendisine soru soranlara cevap verdiği görülürdü.³⁸ Ama buna her zaman müsaade etmez, kimi zaman da böyle yapanlara tepki gösterirdi. Enes b. Mâlik’in anlattığına göre, bir cuma günü Hz. Peygamber minberde iken bir adam mescide girer ve onun konuşmasını keserek, “Ey Allah’ın Resûlü, kıyamet ne zaman kopacak?” diye sorar. Cemaat gizlice adama susmasını işaret ederlerse de adam aynı soruyu üç kez tekrarlar. Ona cevap vermeyen Efendimiz, namazı kıldırdıktan sonra, “Kıyametin kopuşunu soran kişi nerede?” diye sorar. Adam, “Benim, Yâ Resûlallah.” der. Ardından Hz. Peygamber, “Kıyamet için ne hazırladın?” diye sorar. Adam, “Kıyamet için çok fazla namaz ve oruç hazırlayamadım ama Allah’ı ve Resûlü’nü seviyorum.” der. Resûlullah, “Kişi sevdiğiyle beraberdir, sen de sevdiğinle beraber olacaksın.” buyurur.³⁹

Hz. Peygamber’in konuşmasını etkileyici kılan samimiyeti ve cemaatle olan yakın ilişkisiydi. O, konuşurken cemaatin yüzüne bakar,⁴⁰ yani onlarla göz teması sağlar, sözlerine uygun olarak el hareketleri de değiştirirdi.⁴¹ Hamd ve senâdan sonra sesini yükseltirdi.⁴² Meselâ, kıyameti anlattığı bir hutbesinde, gözleri kızarmış, sesi yükselmiş ve hiddetlenmişti. Kıyametin yakınlığını ifade etmek için de işaret parmağıyla orta parmağını yan yana getirmişti.⁴³ Kısacası o, etkileyici bir hatip için gerekli olan bütün vasıfları taşımaktaydı.

Hz. Peygamber sadece hutbe irad etmez aynı zamanda daha sağlıklı bir dinleme ortamı oluşması için kendi konumuna ve cemaatin yerleşim düzenine dikkat ederdi.⁴⁴ Nebî (sav), önceleri mescitte bulunan bir hurma kütüğüne dayanarak hutbelerini ayakta irad ederdi. Bir gün, “Ayakta durmak bana zor gelmeye başladı.” diyerek ayaklarındaki zayıflıktan şikâyet edince, ashâbdan Temîm ed-Dârî, ona bir minber yapmayı önerdi. Böylelikle hem cemaat Peygamber’i daha iyi görebilecek ve duyabilecek hem de Efendimiz yorulmadan hutbesini irad edebilecekti. Bu öneriyi ashâbıyla istişare eden Hz. Peygamber, amcası Abbâs’ın kölesi Minâ’ya biri oturma

³⁶ D1106 Ebû Dâvûd, Salât, 223, 225.

³⁷ M2009 Müslim, Cum’a, 47.

³⁸ N5379 Nesâî, Zînet, 122; D3631 Ebû Dâvûd, Kadâ’ (Akdiye), 29.

³⁹ T2385 Tirmizî, Zühd, 50; BS5930 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 318; SH1796 İbn Huzeyme, Sahih, III, 149.

⁴⁰ T509 Tirmizî, Cum’a, 14.

⁴¹ T5226 Tirmizî, Şemâil, 97; N1413 Nesâî, Cum’a, 29; M2005 Müslim, Cum’a, 43.

⁴² M2006 Müslim, Cum’a, 44.

⁴³ M2005 Müslim, Cum’a, 43.

⁴⁴ B927 Buhârî, Cum’a, 29; BS5916 Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ, III, 314.

yeri olarak da kullanılan üç basamaktan ibaret sade bir minber yaptırdı. Hz. Peygamber'in hutbelerini bu minberde irad etmeye başlamasından sonra önceleri yaslandığı hurma kütüğünün üzüntüsünden inlediğine dair hadis kaynaklarında birçok rivayet bulunmaktadır.⁴⁵

Allah Resûlü, cemaatin iyi işitmesi ve kendisini görmesi için duruma göre bazen de binek üzerinde konuşurdu. Açık havada gerçekleşen bu hutbelerin kimi zaman kalabalık bir dinleyici grubu bulunurdu. Bu nedenle de Peygamberimiz sesin uzaklara ulaştırılması için birisine yüksek sesle tekrar ettirirdi. Meselâ, Hz. Peygamber, üstünde kırmızı bir giysi ile katır üzerinde Mina'da konuşma yaparken, Hz. Ali, tüm dinleyenlerin işitmesi için Resûlullah'ın sözlerini yüksek sesle tekrarlamıştı.⁴⁶ Hatta bir bayram günü hanımların hutbeyi işitemediğini fark edince onlara ayrıca bazı nasihatlerde bulunarak⁴⁷ cemaate olan ilgisini ve duyarlılığını göstermişti. Yine hutbe okurken güneşte kalan bir adamın gölgeye gitmesini istemesi de bunun bir başka örneği idi.⁴⁸

Hz. Peygamber (sav) hutbenin ciddiyet içinde ve sakin bir tavırla dinlenmesi konusunda titiz davranırdı. Çünkü hutbe Allah'ı zikirdir ve meleklerin dinlediği gibi⁴⁹ bizim de hutbe okuyan imamı dinlememiz gerekir. Câbir b. Abdullah'ın anlattığına göre, Peygamber Efendimiz bir cuma günü hutbe okuyordu. Bu sırada Şam'dan bir ticaret kervanı gelmişti. Dikkati dağılan cemaat kervana doğru koşmuş, namazda sadece on iki kişi kalmıştı.⁵⁰ Bu olay, Sevgili Peygamberimizi üzmesinin yanı sıra şu âyetin de inmesine neden olmuştu: *“(Durum böyle iken) onlar bir ticaret veya bir eğlence gördükleri zaman hemen dağılıp ona koştular ve seni ayakta bıraktılar. De ki: ‘Allah’ın yanında bulunan, eğlence ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.’”*⁵¹

Yüce Allah, *“Kur’an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.”*⁵² buyurarak, biz kullarının namaz ve hutbede imamı sessizce dinlemesini istemiştir.⁵³ Hz. Peygamber, *“Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına ‘Sus!’ bile desen, boş bir söz söylemiş olursun.”*⁵⁴ şeklindeki açıklamasıyla insanların bütün dikkatlerini hutbeye vermelerini istemiştir. Ayrıca başkasını susturmak için bile olsa konuşmanın mekruh olması ve cumadan alınacak sevabı azaltması bu konuda ne denli hassasiyet göstermemiz gerektiğini ortaya koymaktadır.

Resûlullah, *“Kim abdest alır ve abdesti güzelce almaya özen gösterir sonra cumaya gelir ve (hutbeye) kulak verip sessizce dinlerse o cuma ile gelecek cuma*

⁴⁵ İM1414 İbn Mâce, İkâmet, 199; B3585 Buhârî, Menâkıb, 25; T505 Tirmizî, Cum'a, 10; DM32 Dârimî, Mukaddime, 6.

⁴⁶ D4073 Ebû Dâvûd, Libâs, 18.

⁴⁷ M2045 Müslim, İdeyn, 2.

⁴⁸ BS5914 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, III, 313; HM15600 İbn Hanbel, III, 427.

⁴⁹ B881 Buhârî, Cum'a, 4.

⁵⁰ M1997 Müslim, Cum'a, 36.

⁵¹ Cum'a, 62/ 11.

⁵² Arâf, 7/204.

⁵³ TT13/350 Taberî, Câmiu'l-beyân, XIII, 350.

⁵⁴ M1965 Müslim, Cum'a, 11.

arasındaki günahları ve üç günlük (günahı) daha affolunur. Kim de (hutbeyi dinlemeyip yerdeki) çakıl taşlarıyla meşgul olursa boş bir şey yapmıştır.”⁵⁵ buyurarak cumaya gelmenin, hutbeyi can kulağıyla ve sükûnet içinde dinlemenin mükâfatını ifade etmiştir. Hz. Peygamber’in cuma günü hutbe okurken cemaatin arasından geçerek ilerleyen bir adamı, “*Otur artık! Hem eziyet ettin, hem de geç geldin.*”⁵⁶ diye uyarması ise hutbe dinlemenin âdâbına dair önemli bir ders niteliği taşımaktadır. Bir diğer hadisinde Allah Resûlü, “*Zikirde (hutbede) hazır bulunun. İmama yaklaşın. Çünkü kişi (cumadan ve hutbeden) uzak kaldıkça, cennete girecekse bile oraya girişi gecikir.*”⁵⁷ uyarısında bulunmuştur.

Allah Resûlü hutbe dinlemenin âdâbına dair de birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. İnsanların, imam cuma günü hutbe okurken dizlerini dikip, ayaklarını elbisenin içine alarak oturmasını muhtemelen uykuyu getirmesi, elbisenin açılması veya abdestin bozulması gibi mahzurlarından dolayı yasaklamıştır.⁵⁸ Ayrıca o (sav), imam hutbedeyken veya hutbe için minbere çıkmışken mescide gelen kişinin iki rekât namaz kılmasını,⁵⁹ mescitte uykusu gelenin ise başka bir tarafa dönmesini ya da yerini değiştirip başka bir yere oturmasını istemiştir.⁶⁰

Veda Hutbesi başta olmak üzere Hz. Peygamber’in bütün hutbeleri hayatın maddî ve mânevî ihtiyaçlarıyla yakından ilgili olur, ferdî veya içtimaî problemlerin çözümüne yönelik mesajlar içerirdi. Nitekim İslâm kültür ve ibadet tarihinde de hutbeler toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmuş, hutbeyi dinleyen cemaatin ihtiyaçları dikkate alınmaya devam edilmiştir. Aynı zamanda hutbeler Peygamber Efendimizin ve kendisinden sonra da âlimlerin Müslümanlara yönelik olarak gerçekleştirdiği eğitim ve öğretim sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Hutbelerde daima insanî ve dinî değerlerin öne çıkarıldığı, toplumda birlik ve beraberliğin teşvik edildiği konuşmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bugün de samimiyeti ve doğru bilgisiyle orantılı olarak inandırıcılığı ve etkisi artan hatip, Peygamberin üslûbu olan müjdeleyici, uyarıcı, ümit verici, bilgilendirici, hoşgörülû ve her kesimden insanın anlayacağı açıklıkta bir üslûp kullanmalı; ümit kırıcı, sert, cemaati gerginliğe ve münakaşaya taşıyacak, onları camiden ve ibadetten uzaklaştıracak bir tarz benimsemekten kaçınmalıdır. Hatip, hutbenin içerdiği bilgilerin doğruluğu, tutarlılığı ve anlamlı bir akış içinde sunulması kadar, sunum esnasındaki tonlama, vurgulama, jest ve mimiklerin de etkili bir hutbe için gayet mühim olduğunu bilmeli ve bu konuda kendini geliştirme gayreti içerisinde bulunmalıdır.

⁵⁵ M1988 Müslim, Cum’a, 27.

⁵⁶ İM1115 İbn Mâce, İkâmet, 88.

⁵⁷ D1108 Ebû Dâvûd, Salât, 224, 226; AV3/321 Azimâbâdî, Avnû’l-ma’bûd, III, 321.

⁵⁸ D1110 Ebû Dâvûd, Salât, 226, 228; T514 Tirmizî, Cum’a, 18; TA3/37 Mubârekpûrî, Tuhfetü’l-ahvezî, III, 37.

⁵⁹ B1166 Buhârî, Teheccüd, 25.

⁶⁰ HM4741 İbn Hanbel, II, 23; D1119 Ebû Dâvûd, Salât, 231, 233.

Hutbenin, haftalık olarak Müslümanlara sunulacak özlü dersler ve öncelikli mesajlar içermesi, toplumun talep ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir muhtevaya sahip olması gerekmektedir. Her hafta milyonlarca insanın dinlediği hutbeler, aynı zamanda düzenli ve sürekli olarak verilen en etkili yaygın öğretim örneğidir. Bu nedenledir ki, hem hutbeleri hazırlayan ve sunanların hem de bu hutbelerle dinî bilgiler edinen cemaatin, söz konusu öğretim fırsatını en güzel şekilde değerlendirme konusunda duyarlı olmaları gerekir.

CENAZE NAMAZI MÜMİN KARDEŞ İÇİN YAPILAN SON GÖREV

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”لِلْمُؤْمِنِ عَلَى الْمُؤْمِنِ سِتُّ خِصَالٍ:
يُعُودُهُ إِذَا مَرَضَ، وَيَشْهَدُهُ إِذَا مَاتَ، وَيُجِيبُهُ إِذَا دَعَاهُ، وَيُسَلِّمُ عَلَيْهِ إِذَا لَقِيَهُ،
وَيُشَمِّتُهُ إِذَا عَطَسَ، وَيَنْصَحُ لَهُ إِذَا غَابَ أَوْ شَهِدَ.“

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre,

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“Müminin mümin üzerinde altı hakkı vardır: Hastalandığında onu ziyaret eder,
öldüğünde cenazesinde bulunur, kendisini davet ettiğinde davetine icabet eder,
onunla karşılaştığında selâm verir, aksırdığında ona hayır duada bulunur,
yanında ve gıyabında onun için samimi davranır.”

(T2737 Tirmizî, Edeb, 1; N1940 Nesâî, Cenâiz, 52)

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ :
”مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّيَ فَلَهُ قِيرَاطٌ وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ
قِيرَاطَانِ.“ قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: ”مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ:
”إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ.“

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَصَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ
يَقُولُ: ”اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ،
وَأَغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلَجٍ وَبَرْدٍ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنْقَى الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ،
وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَقِهِ فِتْنَةً
الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ.“

Ebû Hüreyre'nin (ra) bildirdiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: *“Kim namazı kılınana kadar cenazenin yanında bulunursa, ona bir kîrat; kim de defnedilinceye kadar cenazenin yanında bulunursa, ona iki kîrat sevap vardır.”* “İki kîrat ne (kadardır)?” diye sorulduğunda Hz. Peygamber, *“İki büyük dağ kadardır.”* cevabını vermiştir.

(B1325 Buhârî, Cenâiz, 58; M2189 Müslim, Cenâiz 52)

Ebû Hüreyre'nin işitip rivayet ettiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Cenaze namazı kıldığınız zaman, onun için samimiyetle dua edin.”*

(D3199 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 54, 56)

Avf b. Mâlik el-Eşcaî anlatıyor: “Hz. Peygamber'in (sav) bir cenaze için namaz kılarken şöyle dua ettiğini işittim: *‘Allah’ım! Onu bağışla, ona acı ve onu affet, ona afiyet ver, vardığı yerde ona ikramda bulun, yerini (kabrini) geniş eyle. Onu su, kar ve dolu ile yıka. Beyaz elbisenin kirden arınması gibi onu hatalarından arındır. Ona bu dünyadaki evinden daha hayırlı bir ev, ailesinden daha hayırlı bir aile, eşinden daha hayırlı bir eş ver. Onu kabir imtihanından ve cehennem azabından koru.’*”

(M2234 Müslim, Cenâiz, 86)

Peygamber Efendimiz bir gün ashâbı ile otururken önlerinden bir cenaze geçer. Orada bulunanlar vefat eden kişiyi güzel hatıralarla anarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber üç defa “*Vacip oldu.*” der. Başka bir cenaze geçerken de orada bulunanlar ölen kişiyi kötülükleriyle anarlar. Hz. Peygamber bu sefer de üç kere “*Vacip oldu.*” buyurur. Bunun üzerine Hz. Ömer durumu merak ederek, “Anam babam sana feda olsun ey Allah’ın Resûlü, cenaze geçip, hayırla yâd edilince üç sefer ‘Vacip oldu.’ dediniz; cenaze geçip, kötülükle yâd edilince de ‘Vacip oldu.’ buyurdunuz?” deyince Allah Resûlü, “*Siz kimi hayırla anarsanız ona cennet, kimi de kötülükle anarsanız ona cehennem vacip olur. Zira sizler yeryüzünde Allah’ın şahitlerisiniz.*” sözleriyle karşılık verir.¹

Cenaze namazı, müminlerin vefat eden kardeşlerini âhirete uğurlamadan önce, ona karşı son görevleri, son tanıklıkları ve son dualarıdır. Sevdikleriyle olan bu son birlikteliğinde cenaze namazına katılanların kendisi hakkında hüsn-i şehâdetle bulunmaları, yani iyi bir insan olduğunu dile getirmeleri, Allah’tan günahlarının affını isteyerek rahmet ve mağfiretle karşılanması için niyazda bulunmaları, dünya hayatına veda eden mümin için bir tezkiyedir.

Allah Resûlü iki kişi tarafından da olsa hakkında yapılan hüsn-i şehâdetin ölüye cenneti kazandıracağını ifade etmiş,² ölünün cenaze namazını kalabalık bir cemaatin kılması ve böylece onun için af dilemesi hâlinde edilen bu duaların kabul edileceğini bildirmiştir.³ Müslümanların üç saf olarak kıldığı cenaze namazının da ölünün bağışlanması ve cennete girmesi için bir vesile olacağını müjdelemiştir.⁴ Bu nedenle Hz. Peygamber “*Her ölünün namazını kılın.*”⁵ buyurarak, âhirete göçen her müminin cenaze namazına katılmayı emretmiş ve bunu inananların birbirlerine karşı görevleri arasında saymıştır.⁶ Resûl-i Ekrem, “*Kim namazı kılınana kadar cenazenin yanında bulunursa, ona bir kîrat; kim de defnedilinceye kadar cenazenin yanında bulunursa, ona iki kîrat sevap vardır.*” buyurmuş, “İki kîrat ne (kadardır)?” diye sorulduğunda ise, “*İki büyük dağ kadardır.*” cevabını vermiştir.⁷ Yine Sevgili Peygamberimiz, “*Kim bir ölüyü yıkar, kefenler, kefe-*

¹ M2200 Müslim, Cenâiz, 60.

² T1059 Tirmizî, Cenâiz, 63.

³ M2198 Müslim, Cenâiz, 58; İM1489 İbn Mâce, Cenâiz, 19.

⁴ D3166 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 38, 39; T1028 Tirmizî, Cenâiz, 40.

⁵ İM1525 İbn Mâce, Cenâiz, 31.

⁶ T2737 Tirmizî, Edeb, 1; N1940 Nesâî, Cenâiz, 52.

⁷ B1325 Buhârî, Cenâiz, 58; M2189 Müslim, Cenâiz 52.

nine güzel koku saçar, cenazesini taşır, namazını kılar ve onun üzerinde gördüğü özel durumları yaymazsa, anasından doğduğu gibi hatalarından arınmış olur.”⁸ sözleriyle de cenaze namazının ölen kimseye rahmet olduğu gibi, kılanlara da sevap kazandıran bir amel olduğunu haber vermiştir.

Her ne kadar tüm ayrıntılarıyla kılınış şekli rivayetlerde yer almasa da diğer namazlar gibi cenaze namazı da asr-ı saadetten günümüze amelî bir uygulama şeklinde kesintisiz olarak gelmiştir. Hz. Peygamber’in, rükûu ve secdesi olmayan, kıyam hâlinde kılınan dua mahiyetindeki bu namazı ellerini bağlayarak,⁹ Fâtiha¹⁰ ve diğer duaları okumak suretiyle çoğunlukla dört tekbirle¹¹ kıldığı belirtilmiştir. Genellikle namazın sonunda, “Allah’ım! Dirimize ve ölümüne, küçüğümüze ve büyüğümüze, erkeğimize ve kadınıma, burada hazır olanlarımıza ve olmayanlarımıza mağfiret eyle. Allah’ım! Bizden yaşattığın kimseleri İslâm dini üzere yaşat. Bizden öldüreceklerini de iman üzere öldür. Allah’ım! Bu cenazenin ecrinden bizi mahrum etme ve ondan sonra bizi dalâlete götürme.”¹² diye niyaz eden Peygamber Efendimiz, ölen kimse için hayır dua etmeye de büyük önem atfetmiştir. “Cenaze namazı kıldığınız zaman, onun için samimiyetle dua edin.”¹³ buyurmuş, kendisi de Yüce Allah’a, duyanlara ölünün yerinde olmayı arzu ettirecek kadar güzel ve uzun yakarışlarda bulunmuştur. Nitekim cenaze namazlarının birinde Resûlullah’ın ölen mümin için ettiği şu duaya hayran kalan Avf b. Mâlik, “Keşke bu ölen ben olsaydım.” demekten kendini alamamıştır: “Allah’ım! Onu bağışla, ona acı ve onu affet, ona afiyet ver, vardığı yerde ona ikramda bulun, yerini (kabrini) geniş eyle. Onu su, kar ve dolu ile yıka. Beyaz elbisenin kirden arınması gibi onu hatalarından arındır. Ona bu dünyadaki evinden daha hayırlı bir ev, ailesinden daha hayırlı bir aile, eşinden daha hayırlı bir eş ver. Onu kabir imtihanından ve cehennem azabından koru.”¹⁴

Allah Resûlü cenaze namazını kılmak için belirli bir vakit tayin etmemiş olmakla beraber,¹⁵ kerahet vakti olarak bilinen vakitlerde, yani güneş doğarken, tam tepedeyken ve batarken cenaze namazı kılınmasını ve cenazenin defnedilmesini yasaklamıştır.¹⁶ Bu nedenle hiçbir namazın kılınmadığı bu üç vakit dışında, gece de olsa¹⁷ her zaman cenaze namazı kılınabilir.

Cenaze namazları, Hz. Peygamber (sav) döneminden günümüze dek genellikle mescitlerin dışında kılınagelmiştir. Ancak mescidin içinde cenaze namazı kılınamayacağını bildiren bir yasaktan da bahsedilmemiştir. Hatta Allah Resûlü’nün kendisi Süheyl b. Beyzâ’nın cenaze namazını mescitte kıldırması,¹⁸ sahâbe de bazı zamanlarda bu şekilde davranmıştır.¹⁹ Bu

⁸ İM1462 İbn Mâce, Cenâiz, 8.

⁹ T1077 Tirmizî, Cenâiz, 75.

¹⁰ B1335 Buhârî, Cenâiz, 65;

İM1495 İbn Mâce, Cenâiz, 22.

¹¹ M2211 Müslim, Cenâiz, 68;

T1022 Tirmizî, Cenâiz, 37;

İM1502 İbn Mâce, Cenâiz,

24.

¹² D3201 Ebû Dâvûd, Cenâiz,

54, 56; İM1498 İbn Mâce,

Cenâiz, 23.

¹³ D3199 Ebû Dâvûd, Cenâiz,

54, 56.

¹⁴ M2234 Müslim, Cenâiz, 86.

¹⁵ İM1501 İbn Mâce, Cenâiz, 23.

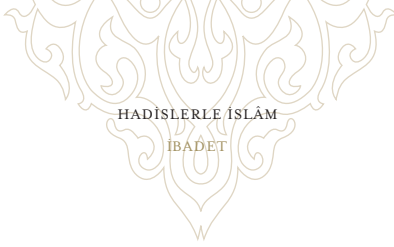
¹⁶ M1929 Müslim, Mûsâfirîn,

293.

¹⁷ İM1522 İbn Mâce, Cenâiz, 30.

¹⁸ M2253 Müslim, Cenâiz, 100.

¹⁹ MU545 Muvatta’, Cenâiz, 8.

uygulamalar, gerekli görüldüğünde camilerde de cenaze namazının kılınabileceğini göstermektedir.

Cenaze namazının kılınması Müslümanlar üzerine farz-ı kifayedir; yani Müslümanların tek tek değil de toplum olarak sorumlu oldukları ve bazılarının yapmasının yeterli olduğu bir vazifedir. Cemaatle kılınan diğer namazlarda olduğu gibi, kadınlar da bu namaza iştirak edebilirler. Nitekim Hz. Peygamber'in hanımlarının da cenaze namazına katılmayı uygun gördükleri bilinmektedir.²⁰ Sonraki dönemlerde cenaze namazlarında kadınların yer almaması, yer sıkıntısı gibi bazı zorunluluklardan ve birtakım toplumsal telakkilerden kaynaklanmıştır.

Ashâbına cenaze namazını kılmayı hararetle tavsiye eden Allah Resûlü, bizzat kendisi bu konuda oldukça hassas davranmış; çocuklar,²¹ hatta bebekler²² de dâhil olmak üzere genç yaşlı, kadın erkek ayırt etmeden, mümkün olduğunca vefat eden her Müslüman'ın cenazesinde hazır bulunarak namazlarını kıldırması; cenaze işlemleriyle bizzat meşgul olmuş²³ ve aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere ölen kimselere rahmet etmesi için Yüce Allah'a niyazda bulunmuştur.

Resûlullah bir gün Medine Mescidi'nin temizliğiyle ilgilenen siyahî bir kadını göremeyince ashâba onun nerede olduğunu sormuştu. Ümmü Mihcen isimli bu kadının gece vefat ettiği söylenince Rahmet Elçisi, “*Neden bana haber vermediniz?*” diyerek sitemlerini bildirmişti. Muhtemelen cenazeyi kaldırmakta acele edilmesi gerektiğini²⁴ bilen ashâb, o sırada uyumakta olan Allah Resûlü'nü, çok önemli görmedikleri böyle bir mesele için rahatsız etmek istememişlerdi. Fakat aralarında hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün inananları eşit gören Hz. Peygamber, mescidine emek veren bu hizmetçi hanımın kabrine giderek onun için bizzat cenaze namazı kıldı ve şöyle dedi: “*Bu kabirler, sahipleri için karanlıkla doludur. Şüphesiz ki Yüce Allah benim kendileri için kıldığım namaz vesilesiyle onları aydınlatır.*”²⁵

Bir defasında da Bakî' kabristanının yanından geçerken yeni kapatılmış bir mezar gören Resûlullah, burada yatanın kim olduğunu sormuş, azatlı bir köle olduğunu ve kendisi öğle uykusundayken defnedildiğini, rahatsız etmemek için kendisine haber verilmediğini öğrenince onun cenaze namazını kıldırması ve “*Ben aranızda olduğum sürece bir kişi öldüğünde bana haber verin. Benim o kimseye cenaze namazı kılmam rahmettir.*” buyurmuştu.²⁶ Bu tutumuyla Hz. Peygamber toplum içindeki konumu ne olursa olsun, ölen mümin için cenaze namazı kılmanın gerekliliğine vurgu yapmıştır.

²⁰ M2252 Müslim, Cenâiz, 99; M2253 Müslim, Cenâiz, 100.

²¹ N1949 Nesâî, Cenâiz, 58; İM1509 İbn Mâce, Cenâiz, 26.

²² D3188 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 48, 49.

²³ D2539 Ebû Dâvûd, Cihâd, 38; T997 Tirmizî, Cenâiz, 20.

²⁴ T171 Tirmizî, Salât, 13.

²⁵ M2215 Müslim, Cenâiz, 71; İM1533 İbn Mâce, Cenâiz, 32; BS7119 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 78.

²⁶ N2024 Nesâî, Cenâiz, 94; İM1528 İbn Mâce, Cenâiz, 32.

Aynı zamanda kendi duasının müminler için ne kadar önemli olduğuna işaret etmiş, bu şekilde çeşitli nedenlerden ötürü cenazesine katılamadığı kimselerin namazını, kendi duasının onlar için af ve mağfiret vesilesi olacağı düşüncesiyle tekrar kılmıştır.²⁷

Ölen her Müslüman'ın cenazesine katılıp namazını kılmaya önem veren, hiç kimseyi duasından mahrum bırakmak istemeyen Allah Resûlü, uzak olması nedeniyle cenazesine katılmasının mümkün olmadığı Habeşistan kralı Necâşî'nin vefat ettiği gün sahâbileri açık bir alanda (namazgâhta) toplayarak onun için gıyabî cenaze namazı kıldırmıştır.²⁸ Ancak Hz. Peygamber'in bir bakıma Necâşî'ye olan vefa borcunu yerine getirmesi anlamına gelen bu uygulamasından, uzakta olup da her ölenin gıyabî cenaze namazını kıldığı ve bunu sünnet hâline getirdiği anlaşılmalıdır. Çünkü Peygamber Efendimiz uzaklarda olup da ölen birçok sahâbî için cenaze namazı kılmamıştır.²⁹ Dolayısıyla çeşitli sebeplerle namazı kılınamamış kimselere gıyabî cenaze namazı kılınabilse de bu bir zorunluluk değildir. Ayrıca esasen her cenaze için özel olarak namaz kılmak gerekirken, doğal afetler ya da savaşlar sonucu birçok insanın aynı anda vefat etmesi durumunda bu kimselerin cenaze namazları toplu olarak eda edilebilir.³⁰

Resûlullah'ın, Uhud şehitlerinin yıkanmadan, namazları kılınmadan, kanlarıyla beraber gömülmesini emrettiğine dair hadisler mevcuttur.³¹ Bu emir doğrultusunda, günahlarının bağışlanmış olması ve canları karşılığında cenneti satın aldıkları gerekçesiyle şehitler için cenaze namazı kılınmayacağı görüşü öne sürülmüştür. Ancak Hz. Peygamber'in bu sözünü, içinde bulunulan koşulların gereği kabul edip, genel bir emir gibi anlamak daha doğru olur. Savaşta yeni çıkmış olmanın verdiği yorgunluk, henüz savaş meydanında olmanın getirdiği tedirginlik ve savaş hâinden kaynaklanan maddî imkânsızlıklar³² göz önüne alındığında onlarca şehidin olağan zamanlardaki cenazeler gibi yıkanıp gömülmesi, cenaze namazlarının kılınması mümkün olmayabilir. Dolayısıyla Resûlullah'ın şehitler için namaz kılınmadan gömülmeleri ile ilgili verdiği talimatı dönemin şartlarıyla alâkalı olarak yorumlayıp bugün de benzer sebepler ortaya çıktığında böyle davranılabileceğini gösteren bir ruhsat olarak okumak daha yerinde olur. Nitekim hadis kaynaklarının çoğunda Hz. Peygamber'in Uhud'da şehit olan amcası Hz. Hamza'nın namazını orada kıldığı,³³ diğer şehitler için de sonradan cenaze namazı kıldığı bildirilmiştir.³⁴ Zira cenaze

²⁷ N2024 Nesâî, Cenâiz, 94; T1037 Tirmizî, Cenâiz, 47.

²⁸ B1333 Buhârî, Cenâiz, 64.

²⁹ Bkz. ZD1/519 İbn Kayyim, *Zâdû'l-meâd*, I, 519.

³⁰ N1979 Nesâî, Cenâiz, 74; MU546 *Muvatta'*, Cenâiz, 9.

³¹ B1343 Buhârî, Cenâiz, 72.

³² T1016 Tirmizî, Cenâiz, 31.

³³ D3137 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 26, 27.

³⁴ D3224 Ebû Dâvûd, Cenâiz, 69, 71.

namazı kılmak mümin kişiyi hayır dualarla bu dünyadan uğurlamaktır. Günahsız bebekler dâhil hiçbir mümin bu son duadan, son beraberlikten mahrum bırakılmazken şehitlerin cenaze namazının kılınmaması doğru bir tutum olmayacaktır. Nitekim geçmiş ve gelecek tüm günahlarının bağışlandığı bildirilen, Allah'ın en sevgili kulu Sevgili Peygamberimiz vefat ettiğinde Müslümanlar onun için de cenaze namazı kılmışlardır.³⁵

Hız. Peygamber, hayattayken inancı her ne olursa olsun ölmüş her insana değer vermiş,³⁶ hatta kalben inanmayan fakat kendisini Müslüman olarak gösteren kişilerin bile cenazelerine katılmıştır. Hatta o, pek çok riwayetin bildirdiğine göre, münafıkların liderlerinden Abdullah b. Übey b. Selûl'ün cenazesini kıldırmıştır. Ancak bu olaydan sonra vahiyle uyarıldığı için³⁷ bir daha hiçbir münafığın cenaze namazını kıl(dır)mamıştır.³⁸

İslâm dini, kul hakkına ayrı bir önem vermiştir. Mümin kişi din kardeşleriyle helâlleşmek suretiyle üzerinde bir hak kalmamış hâlde Allah'ın huzuruna gelmelidir. Cenaze namazlarında cemaatin imam rehberliğinde haklarını ölü için helâl ettiklerini açıkça beyan etmelerinin gayesi, onu tertemiz bir şekilde son yolculuğuna uğurlamaktır. Nitekim Resûlullah, kamu malını üzerine geçiren veya borçlu olarak vefat eden kimselerin cenaze namazını kılmaktan kaçınmış, bu kişilerin cenaze namazını kılma işini arkadaşlarına havale etmiştir.³⁹

Örneğin Eşca' kabilesinden bir Müslüman Hayber Savaşı'nda vefat etmiş, ancak Hız. Peygamber her zamankinin aksine bu cenaze için namaz kılmaktan geri durmuş ve orada bulunanlara, "*Arkadaşınızın namazını siz kılın.*" buyurmuştu. Resûlullah'ın bu tavrına bir anlam veremeyen ashâbın şaşkınlıkları yüzlerine yansımıştı. Onların bu hâlini gören Allah Resûlü cenaze için takındığı menfî tutumun sebebini şöyle açıkladı: "*Sizin arkadaşınız Allah yolunda elde edilen ganimet malından çaldı.*"⁴⁰ Aynı şekilde Allah Resûlü, önüne bir cenaze getirildiğinde öncelikle bu kimsenin bir borcu olup olmadığını araştırmış, ölen kişinin bu borcu kapatacak kadar mal bırakması ya da cemaatten onun borcunu ödeyebileceğini taahhüt eden birinin çıkması hâlinde namazını kıldırmış,⁴¹ aksi takdirde kendisi namaza iştirak etmeyerek bu görevi yerine getirme işini ashâba bırakmıştır.⁴² Bu tavrıyla Sevgili Peygamberimiz kul haklarını geciktirmeden ödemenin ve insanlarla helâlleşerek Allah'ın huzuruna tertemiz çıkmanın gereğine işaret etmiş; devlet yeterince zenginleştğinde, "*Ben bütün müminlere kendi öz nefislerinden daha yakınım, binaenaleyh artık her kim üzerinde bir borç*

³⁵ İM1628 İbn Mâce, Cenâiz, 65.

³⁶ M2225 Müslim, Cenâiz, 81; N1922 Nesâî, Cenâiz, 46.

³⁷ Teybe, 9/84.

³⁸ B5796 Buhârî, Libâs, 8.

³⁹ M4157 Müslim, Ferâiz, 14.

⁴⁰ D2710 Ebû Dâvûd, Cihâd, 133; İM2848 İbn Mâce, Cihâd, 34.

⁴¹ N1963 Nesâî, Cenâiz, 67.

⁴² T1070 Tirmizî, Cenâiz, 69.

bırakarak ölürse o borcu ödemek bana aittir. Her kim de bir mal bırakırsa, o mal kendi mirasçılara aittir.” buyurarak borçlu olarak ölenlerin borcunu hazineden ödemek suretiyle Rableriyle üzerlerinde hiçbir hak kalmadan buluşmalarını sağlamıştır.⁴³

Hız. Peygamber’in intihar edenlerin cenaze namazlarını da kıldırma-
dığı bilinmektedir. Örneğin yaralı birinin yarasının acısına dayanama-
dığı için kendi oklarıyla intihar ettiğini öğrendiğinde, Resûlullah onun
cenaze namazını kıldırılmamıştır.⁴⁴ Ancak onun bu davranışının, intihar
edenin namazının kılınmayacağı anlamına gelmeyeceği, bilakis insanları
bu konuda belli bir duyarlılığa yönlendirmeyi amaçladığı belirtilmiştir.⁴⁵
Allah Resûlü intiharın ne kadar büyük bir günah olduğuna dikkatleri çe-
kerek bu filli asla tasvip etmediğini göstermek ve Müslümanları böyle bir
davranışa yeltenmekten sakındırmak istemiştir.⁴⁶ Dolayısıyla Müslüman
olduğu hâlde ölen herkes için cenaze namazı kılındığı gibi, intihar eden
kimselere de cenaze namazı kılınır. Nitekim Hız. Peygamber zina gibi bü-
yük bir günahı işlediği hâlde tevbe ettikten sonra ölen kimselerin cenaze
namazını kıl(dır)mıştır.⁴⁷

Resûlullah’ın cenaze namazlarını kılma hususunda gösterdiği hassasi-
yet, günümüzde yerini büyük bir gevşekliğe ve umursamazlığa bırakmıştır.
İletişim ve haberleşmenin son derece kolaylaştığı günümüzde Müslüman-
lar, sorumluluk bilincinin zayıflamasıyla dünyada bir daha görme imkânı
bulamayacakları kardeşlerini son yolculuklarında dahi yalnız bırakmak-
tan rahatsızlık duymamaya, cenaze haberlerini büyük bir soğukkanlılıkla
ve umursamazlıkla karşılamaya başlamışlardır. Halbuki cenaze namazına
katılmak, insana, akıp giden hayatta bir an olsun ölümü hatırlayarak ken-
dini gözden geçirmek için bir fırsat ve aynı sonla yüzleşeceğini hatırlatan
etkileyici bir ibrettir. Ölen kimseyi bu dünyadan yeni bir hayata, hayır du-
alarla, güzel temennilerle uğurlamak ve ona olan vefa borcunu ödemek,
geride kalan ailenin acısını bir nebze olsun hafifletmek için de bir vesiledir.
Ayrıca cenaze sahiplerinin bu hüznü zamanında yanında ve yardımında
olmak, onlara maddî ve mânevî anlamda destek sağlamak toplumsal birlik
ve beraberliği perçinleyen tutum ve davranışlardandır. Dolayısıyla cenaze
namazı Resûlullah’ın önemle üzerinde durduğu bir ibadet olduğu gibi aynı
zamanda onun müminlere yüklediği bir kardeşlik görevidir. Bu görev hem
bireyler arası sevginin, hem de toplumun birlikteliğinin tezahürüdür.

⁴³ B2298 Buhârî, Kefâlet, 5;
M4157 Müslim, Ferâiz, 14.

⁴⁴ M2262 Müslim, Cenâiz,
107; İM1526 İbn Mâce,
Cenâiz, 31.

⁴⁵ İM1526 İbn Mâce, Cenâiz,
31.

⁴⁶ İM1526 İbn Mâce, Cenâiz,
31.

⁴⁷ M4433 Müslim, Hudûd,
24; N1959 Nesâî, Cenâiz, 64.

NAFILE NAMAZ ALLAH'A YAKLAŖTIRAN SECDELER

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ صَلَاتُهُ فَإِنْ
كَانَ أَكْمَلَهَا وَإِلَّا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: انْظُرُوا لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَإِنْ وَجَدَ لَهُ تَطَوُّعًا
قَالَ: أَكْمَلُوا بِهِ الْفَرِيضَةَ.“

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre,

Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

“(Kıyamet günü) kulun ilk hesaba çekileceğı şey namazıdır. Eğer bunu tam olarak yapmışsa (ne âlâ!) Ama (farz namazları tamam) değilse Yüce Allah, ‘Kulumun nafilelerine bakın.’ buyurur. Eğer nafile namazı bulunursa, ‘Onunla farzları tamamlayın.’ buyurur.”

(N468 Nesâî, Salât, 9)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَافُلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنْ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيدَنَّهُ..."

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ عَنْ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، عَنْ تَطَوُّعِهِ؟ فَقَالَتْ: كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِي قَبْلَ الظُّهْرِ أَرْبَعًا، ثُمَّ يَخْرُجُ فَيُصَلِّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، وَكَانَ يُصَلِّي بِالنَّاسِ الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَدْخُلُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، وَيُصَلِّي بِالنَّاسِ الْعِشَاءَ، وَيَدْخُلُ بَيْتِي فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، وَكَانَ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ تِسْعَ رَكَعَاتٍ، فِيهِنَّ الْوُتْرُ...

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "إِذَا أَيْقَظَ الرَّجُلُ أَهْلَهُ مِنَ اللَّيْلِ فَصَلَّيَا أَوْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَمِيعًا كُتِبَا فِي الذَّاكِرِينَ وَالذَّاكِرَاتِ."

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ؟ فَقَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ، وَلَا فِي غَيْرِهَا عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةٍ، يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا...

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Allah şöyle buyurdu: ‘Kim benim bir velî kuluma (dostuma) düşmanlık ederse, ben de ona harp ilân ederim. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığınırsa muhakkak onu korur ve kollarım...”*

(B6502 Buhâri, Rikâk, 38)

Abdullah b. Şakîk anlatıyor: “Hz. Âişe’ye, Resûlullah’ın (sav) nafile namazlarını sordum. Şöyle dedi: ‘Resûlullah benim evimde öğleden evvel dört rekât (nafile namaz) kılar, sonra (mescide) çıkarak insanlara namaz kıldırır, ardından gelir ve iki rekât (nafile daha) kılardı. Cemaate akşam namazını kıldırır, sonra (benim evime) gelir, iki rekât nafile kılardı. Cemaate yatsıyı kıldırır ve yine benim evime gelir, iki rekât (nafile) kılardı. Geceleyin vitirle beraber olmak üzere dokuz rekât namaz kılardı...”

(M1699 Müslim, Müsâfirin, 105; D1251 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 1)

Ebû Saîd ve Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Bir kimse geceleyin hanımını uyandırır da ikisi de namaz kılarsa veya birlikte iki rekât namaz kılarılarsa zâkirîn ve zâkirâtın (Allah’i çokça anan erkekler ve hanımların) arasına yazılırlar.”*

(D1309 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 18)

Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hz. Âişe’ye (ra), “Resûlullah’ın (sav) Ramazan’da kıldığı namazlar nasıldı?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Resûlullah Ramazan’da da Ramazan dışındaki gecelerde de on bir rekâtтан fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı ki o rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra da üç rekât (vitir namazı) kılardı...”

(B2013 Buhâri, Salâtü’t-terâvîh, 1; M1723 Müslim, Müsâfirin, 125)

Asrının ileri gelenlerinden Atâ b. Ebû Rebâh ile Ubeyd b. Umeyr, bir gün Resûl-i Ekrem'i en yakından tanıyan sevgili eşi Hz. Âişe'ye gelirler. Ubeyd b. Umeyr, "Anneciğim! Resûl-i Ekrem'de gördüğün en hayretâmez davranışı bize anlatır mısın?" diye sorar. Hz. Âişe bir müddet sessiz kaldıktan sonra şöyle anlatır: Bir gece bana, "Ey Âişe! İzin verirsen, kalkıp bu gece Rabbime ibadet edeyim." dedi. Ben de, "Vallahi sana yakın olmayı severim ve senin hoşuna giden şeyleri de severim." diyerek ona müsaade ettim. Kalkıp abdest aldı. Sonra namaza başladı. Namazda o denli ağladı ki gözyaşları göğsünü, sakalını ve secde ettiği yeri ıslattı. Daha sonra Bilâl-i Habeşî sabah namazı için ezan okumaya geldi. Allah Resûlü'nün ağladığını görünce, "Yâ Resûlallah! Yüce Allah geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affettiği hâlde niçin ağlıyorsun?" dedi. Allah Resûlü ona şu cevabı verdi: "Allah'a çok şükreden bir kul olmayayım mı? Bu gece bana bir âyet indirildi. Onu okuyup da tefekkür etmeyene ne yazık: 'Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiği yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre âmâde bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.'"¹

Hız. Peygamber'in (sav) mübarek ayakları şişinceye kadar,² yaşlı gözlerle sabahlara kadar namaz kılması, günahlarını affettirmek için değil, Rabbine yakınlaşmak, O'na karşı şükrünü en güzel şekilde yerine getirmek içindi. Nitekim Cenâb-ı Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Resûlü'ne geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığını söylüyordu.³ "Rabbinin nimetini an."⁴ emrine muhatap olan Hız. Peygamber (sav), farzların dışında da namaz kılmak suretiyle Rabbinin bu emrini yerine getiriyor ve şükrünü ifade ediyordu.

Peygamber Efendimiz, nafîle namazı yalnızca Rabbine karşı bir şükür olarak değil, aynı zamanda ümmeti için Allah'ın sevgisini kazanmanın, ona yakınlaşmanın bir aracı olarak da görüyordu. Nitekim Efendimiz kudsi bir hadisinde şöyle buyurmaktaydı: "Allah şöyle buyurdu: 'Kim benim bir velî kuluma (dostuma) düşmanlık ederse, ben de ona harp ilân ederim. Ku-

¹ Bakara, 2/164; Sı620 İbn Hibbân, *Sahih*, II, 386.

² B1130 Buhârî, *Teheccüd*, 6; M7124 Müslim, *Sıfâtü'l-münâfikîn*, 79.

³ Fetih, 48/2.

⁴ Duhâ, 93/11.

lum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kulum nafile ibadetlerle de bana yaklaşılmaya devam eder, ta ki ben onu severim. (Sevince de) artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benden isterse muhakkak ona (istediğini) veririm. Bana sığınırorsa muhakkak onu korur ve kollarım...”⁵

Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber (sav) yalnızca kendisi nafile namaz kılmakla kalmıyor, ashâbına da bol bol namaz kılmayı tavsiye ediyordu: “(Kıyamet günü) kulun ilk hesaba çekileceği şey namazıdır. Eğer bunu tam olarak yapmışsa (ne âlâ!) Ama (farz namazları tamam) değilse Yüce Allah, ‘Kulumun nafilelerine bakın.’ buyurur. Eğer nafile namazı bulunursa, ‘Onunla farzları tamamlayın.’ buyurur.”⁶

Kişinin yerine getirmekle yükümlü olduğu “farz namazlar”ın dışında kalan namazlar nafile ibadetlerdir. Nitekim farz namazların dışında başka namaz kılması gerekip gerekmediğini soran bir kimseye Peygamber Efendimizin cevabı, “Hayır, ancak istersen nafile namaz da kılabilirsin.”⁷ olmuştur. Fakat Peygamber Efendimizin hadislerinden anlaşıldığına göre nafile namazlar, farz namazların eksiklerini tamamlar, dahası kulu Rabbine yakınlaştırarak O’nun sevgisinin kazanılmasına, hatta günahların bağışlanmasına vesile olur. Bu sebeptendir ki Efendimiz her fırsatta ashâbına nafile namazı tavsiye etmiş, kendisi de günün muhtelif vakitlerinde bu namazları kılarak ümmetine örnek olmuştur.

Peygamberimizin nafile olarak kılmaya devam ettiği namazlar arasında farz namazların öncesi ve sonrasında kılınan namazlar büyük önem taşımaktadır. Her ezan ile kâmet arasında kılmak isteyen kimse için bir nafile namaz olduğunu⁸ ifade eden Peygamberimiz, Allah Teâlâ’nın günlük on iki rekât nafile namaz kılan kimse için cennette bir ev bina edeceğini müjdelemektedir.⁹ Efendimiz beş vakit farz namazın sünnetleri olarak kılınan bu on iki rekât namazın vakitlerini şöyle açıklamıştır: “...Dört rekât öğle namazı(nın farzı)ndan önce, iki rekât da (farzından) sonra, iki rekât akşam namazı(nın farzı)ndan sonra, iki rekât yatsı namazı(nın farzı)ndan sonra ve iki rekât sabah namazı(nın farzı)ndan önce.”¹⁰

Resûl-i Ekrem’in farz namazlarla birlikte kıldığı namazlar bunlarla sınırlı değildir. Namaz kılınacak andaki hâl ve şartlara göre bu namazların uzunluğu, rekât sayıları değişebilmektedir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in (sav) kendisi ile beraber iken farz namazlarla birlikte kıldığı nafile namazları şöyle anlatmaktadır: “Resûlullah benim evimde öğleden evvel dört

⁵B6502 Buhârî, Rikâk, 38.

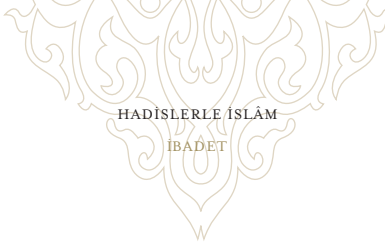
⁶N468 Nesâî, Salât, 9; İM1425 İbn Mâce, İkâmet, 202.

⁷B46 Buhârî, İmân, 34; M100 Müslim, İmân, 8.

⁸B624 Buhârî, Ezân, 14; M1940 Müslim, Müsâfirîn, 304.

⁹M1696 Müslim, Müsâfirîn, 103; D1250 Ebû Dâvûd, Tatavvü’, 1.

¹⁰T415 Tirmizî, Salât, 189; İM1140 İbn Mâce, İkâmet, 100.

rekât (nafile namaz) kılar, sonra (mescide) çıkarak insanlara namaz kıldırır, ardından gelir ve iki rekât (nafile daha) kılardı. Cemaate akşam namazını kıldırır, sonra gelir, iki rekât nafile kılardı. Cemaate yatsıyı kıldırır ve yine benim evime gelir, iki rekât (nafile) kılardı. Geceleyin vitirle beraber olmak üzere dokuz rekât namaz kılardı. Bazı geceler namazı ayakta, uzun kılar, bazı geceler de oturarak uzun kılardı. Ayakta kılarırken okursa, ayakta olduğu hâlde rûkû ve secde ederdi; otururken okursa, oturduğu hâlde rûkû ve secde ederdi. Sabah namazı vakti girince, iki rekât (nafile namaz) kılardı.”¹¹ Hadisin başka bir rivayetinde ise, “İkindi namazından önce iki rekât namaz kılardı.” ilâvesi yer almaktadır.¹²

Peygamber Efendimizin (sav) farz namazlar ile birlikte kıldığı nafile namazlar içerisinde en çok önem verdiği, sabah namazının farzından önceki iki rekât namazdı.¹³ Peygamberimiz sabah namazının sünneti olarak kılınan bu iki rekât hakkında, “*Bunlar gerçekten benim için bütün dünyadan daha sevimlidir.*”¹⁴ buyurmuş ve ashâbına şu tavsiyede bulunmuştu: “*Sizi atlılar kovalasa dahi bu iki rekâtı bırakmayın!*”¹⁵ Efendimiz, bu iki rekâta o kadar önem vermişti ki uyuyakalıp kaçırdığında bile güneş doğduktan sonra kaza etmişti.¹⁶ Resûlullah (sav) sabahın sünnetini fazla uzatmadan kılar¹⁷ ve çoğunlukla Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu.¹⁸ Namazdan sonra kâmet getirinceye kadar mescidin bitişiğinde bulunan evinde sağ yanı üzerine uzanıp istirahat eder,¹⁹ bazen uyur bazen de eşiyle sohbet ederek kâmet getirilmesini beklerdi.²⁰

Hız. Peygamber’in sabah namazından sonra kıldığı diğer bir namaz ise güneşin doğmasından yaklaşık kırk beş dakika sonra kılınabilecek olan “duhâ” diğer bir ifadeyle “kuşluk” veya “işrak namazı” idi. Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar mescitten ayrılmayan Efendimiz, namaz kılmanın yasak olduğu bu vakitlerde²¹ dostlarıyla sohbet eder,²² güneş yükseldiğinde ise duhâ namazı kılardı. Duhâ namazını dört rekât kılar, dilerse uzatırdı.²³ Nitekim Mekke’nin fethi günü sekiz rekât namaz kılmış,²⁴ her iki rekâta bir selâm vermişti.²⁵

Allah Resûlü ashâbına da duhâ namazı kılmayı tavsiye ediyor²⁶ ve bu namazın fazileti hakkında onlara müjdelere veriyordu: “*Duhâ namazının iki rekâtını düzenli olarak kılan kimsenin günahları denizin köpüğü kadar olsa dahi bağışlanır.*”²⁷ “*On iki rekât duhâ namazı kılan kimse için Allah Teâlâ cennette altından bir köşk bina eder.*”²⁸ “*Sizden birinizin vücudundaki bütün eklemler için her gün sadaka vermesi gerekir. İşte bu sebeple her tesbih bir sadaka, her hamd bir*

¹¹ M1699 Müslim, Müsâfirîn, 105; D1251 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 1.

¹² HM26339 İbn Hanbel, VI, 216.

¹³ B1169 Buhârî, Teheccüd, 27; M1686 Müslim, Müsâfirîn, 94.

¹⁴ M1689 Müslim, Müsâfirîn, 97.

¹⁵ D1258 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 3.

¹⁶ İM1155 İbn Mâce, İkâmet, 104.

¹⁷ M1681 Müslim, Müsâfirîn, 90.

¹⁸ M1690 Müslim, Müsâfirîn, 98; T417 Tirmizî, Salât, 191.

¹⁹ B1123 Buhârî, Teheccüd, 3.

²⁰ HM24573 İbn Hanbel, VI, 36.

²¹ B586 Buhârî, Mevâkitü’s-salât, 31; M1923 Müslim, Müsâfirîn, 288.

²² M1525, M1526 Müslim, Mesâcid, 286-287.

²³ M1663 Müslim, Müsâfirîn, 78.

²⁴ B1103 Buhârî, Taksîrüs-salât, 12; M1667 Müslim, Müsâfirîn, 80.

²⁵ D1290 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 12; İM1323 İbn Mâce, İkâmet, 172.

²⁶ B1178 Buhârî, Teheccüd, 33; M1675 Müslim, Müsâfirîn, 86.

²⁷ İM1382 İbn Mâce, İkâmet, 187; T476 Tirmizî, Vitr, 15.

²⁸ İM1380 İbn Mâce İkâmetü’s-salavât, 187; T473 Tirmizî, Vitr, 15.

*sadaka, her tehlîl (lâ ilâhe illâllâh demek) bir sadaka, her tekbir bir sadaka, iyiliği emretmek bir sadaka, kötülükten sakındırmak bir sadakadır. Fakat duhâ vakti kılınan iki rekât namaz bunların yerini tutar.*²⁹ Peygamber Efendimiz bu namazı devamlı kılmaya gayret etse de farz gibi algılanmaması için zaman zaman kasıtlı olarak terk etmiştir.³⁰ Duhâ namazı güneş tepeye yükselinceye kadar kılınabilir. Güneş tepede iken ise namaz kılmak mekruh görülmüştür.³¹

Peygamber Efendimiz öğle vakti girince öğle namazının farzının öncesinde dört, sonrasında iki rekât nafîle namaz kılmaktaydı. Öğle namazının farzından önceki dört rekâtlık nafîle namazı terk etmeyen Hz. Peygamber,³² bu dört rekâtı çoğu zaman mescidin bitişiğinde bulunan evinde kılardı. Daha sonra mescide gelip farzı kıldırdıktan sonra tekrar evine döner son iki rekâtı orada kılardı.³³ Bu dört rekâtı bir sebeple kılmazsa farzdan sonraki iki rekâtın arkasından kılardı.³⁴ Ashâbına da bu namazları kılmalarını öğütleyen Hz. Peygamber bu namazı kılma sebebini ise şöyle açıklamaktaydı: “O vakit gök kapılarının açıldığı bir saattir. Ben de salih amelimin o saatte Allah’a yükselmesini arzu ederim.”³⁵

Cuma günleri ise Allah Resûlü cuma namazının farzından önce dört rekât nafîle namaz kılardı.³⁶ Farzı kıldıktan sonra evine döner ve orada iki rekât nafîle namaz kılardı.³⁷ Cumadan sonra nafîle namaz kılmak isteyenlere ise dört rekât kılmalarını tavsiye ederdi.³⁸

İkinci vakti girince de aynı şekilde farzdan önce dört rekât kılar³⁹ ve “İkinci namazının farzından önce dört rekât (namaz) kılan kimseye Allah rahmet etsin.” buyururdu.⁴⁰ Hz. Peygamber’in, ikindinin farzından önce kıldığı bu namazı bazen iki rekât kıldığı da olurdu.⁴¹ İkindiden sonra güneş batımına yani akşam namazının vakti girinceye kadar namaz kılmayı ise yasaklamıştı.⁴²

Akşam namazının vakti girdiğinde Peygamber Efendimizin akşam namazının öncesinde ve sonrasında nafîle namaz kıldığına dair hadisler bulunmaktadır. Bu hadisler arasında, akşam namazının farzından önce Peygamber Efendimizin iki rekât nafîle namaz kılmayı tavsiye ettiğine⁴³ ve bazı sahâbîlerin ezan ile kâmet arasındaki kısa sürede iki rekâtlık namaz kıldıklarına⁴⁴ dair rivayetler olmakla birlikte daha çok akşam namazının farzından sonra kıldığı iki rekâtlık namaza vurgu yapılmaktadır.⁴⁵ Resûlullah akşam namazının farzından sonraki bu iki rekât nafileyi evinde kılar⁴⁶ ve namazdaki kıraatini cemaat mescitten dağılıncaya kadar da uzatır,⁴⁷ genellikle de Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okurdu.⁴⁸

²⁹ M1671 Müslim, Mûsâfirîn, 84.

³⁰ MU361 Muvatta’, Kasru’s-salât, 8; T477 Tirmizî, Vitr, 15.

³¹ N566 Nesâî, Mevâkît, 34.

³² N1758 Nesâî, Kiyâmü’l-leyl, 56.

³³ D1251 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 1.

³⁴ İM1158 İbn Mâce, İkâmet, 106.

³⁵ T478 Tirmizî, Vitr, 16; HM23947 İbn Hanbel, V, 419.

³⁶ İM1129 İbn Mâce, İkâmet, 94.

³⁷ B937 Buhârî, Cum’a, 39; M2040 Müslim, Cum’a, 71.

³⁸ M2037 Müslim, Cum’a, 68; DM1609 Dârimî, Salât, 207.

³⁹ N875 Nesâî, İmâmet, 65.

⁴⁰ D1271 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 8; T430 Tirmizî, Salât, 201.

⁴¹ D1272 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 8.

⁴² M1920 Müslim, Mûsâfirîn, 285.

⁴³ D1281 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 11; HM20826 İbn Hanbel, V, 55.

⁴⁴ B625 Buhârî, Ezân, 14.

⁴⁵ B1172 Buhârî, Teheccüd, 29; D1251 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 1.

⁴⁶ İM1164 İbn Mâce, İkâmet, 111.

⁴⁷ D1301 Ebû Dâvûd, Tatavvu’, 15.

⁴⁸ İM1166 İbn Mâce, İkâmet, 112.

Allah Resûlû'nün yatsı namazından önce nafile namaz kıldığına dair muteber hadis kaynaklarında bir rivayet olmasa da, onun her ezan ile kâmet arasında kılmak isteyen kimse için bir nafile namaz olduğuna dair hadisi⁴⁹ yatsı namazının farzından önce de nafile namaz kılınabileceğini göstermektedir. Yatsının farzından sonra ise Peygamberimizin evine dönerek iki rekât nafile namaz kıldığı bilinmektedir.⁵⁰

Hiz. Peygamber yatsı namazını kıldıktan sonra, bazı zamanlar yatmadan önce dört rekât veya daha fazla namaz kılardı.⁵¹ Daha sonra yatıp uyur ve gecenin bir vaktinde Rabbinin emri gereği kalkıp teheccüd namazı kılardı. Allah Teâlâ, Habîbi'ne şöyle buyurmuştu: *“Kalk, birazı hariç olmak üzere geceyi, yarısını ibadetle geçir. Yahut bundan biraz eksilt.”*⁵² *“Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd'a ulaştırsın.”*⁵³ Âyette Hiz. Peygamber'e mahsus bir yükümlülük olduğu belirtilmekle birlikte, Peygamberimiz teheccüd namazının feyzinden ve bereketinden ümmetinin de istifade etmesini istemiş ve ashâbına bu namazı nafile olarak kılmalarını tavsiye etmiştir: *“Ey insanlar, aranızda selâmı yayın, yemek yedin, herkes uyurken gece namaz kılın. Böylece selâmetle cennete girin!”*⁵⁴ Efendimiz, farz namazlardan sonra en faziletli namazın gece namazı olduğunu da bildirerek⁵⁵ ashâbını bu namazı kılmaya teşvik etmiştir.

Allah'ın Elçisi kendi ailesine de gece namazına devam etmelerini öğütlüyordu. Hatta gece yarısı Hiz. Ali ile Hiz. Fâtıma'nın evine gidip, *“Namaz kılmıyor musunuz?”* diyerek gece namazı kılmaya davet ederdi.⁵⁶ Aynı şekilde ashâbını da eşlerini gece namazına kaldırmaları konusunda teşvik etmekteydi: *“Gecenin bir kısmında kalkıp namaz kılan ve hanımını da uyandıran, kalkmak istemediği zaman yüzüne su serpen kimseye Allah rahmetini ihsan etsin! Gece kalkıp namaz kılan ve beyini de uyandıran, kalkmak istemediği zaman yüzüne su serpen hanıma Allah rahmetini ihsan etsin!”*⁵⁷ Başka bir rivayette ise, Sevgili Peygamberimiz şöyle buyurmuştu: *“Bir kimse geceleyin hanımını uyandırır da ikisi de namaz kılsa veya birlikte iki rekât namaz kılarlarsa zâkirin ve zâkirâtın (Allah'ı çokça anan erkekler ve hanımların) arasına yazılırlar.”*⁵⁸ Yüce Rabbimiz de gecenin bir yarısında kalkıp namaz kılan, ibadet eden müminleri övmekteydi: *“Yoksa geceleyin secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden, âhiretten çekinen ve Rabbinin rahmetini dileyen kimse (o inkârcı gibi) midir? (Resûlüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür.”*⁵⁹

⁴⁹ B624 Buhârî, Ezân, 14; M1940 Müslim, Mûsâfirîn, 304.

⁵⁰ B1172 Buhârî, Teheccüd, 29; D1251 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 1.

⁵¹ B117 Buhârî, İlim, 41; N1629 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 13.

⁵² Müzzemmil, 73/2-3.

⁵³ İsrâ, 17/79; İnsân, 76/26; Zâriyât, 51/17-18.

⁵⁴ İM1334 İbn Mâce, İkâmet, 174.

⁵⁵ M2755 Müslim, Sıyâm, 202; D2429 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 55.

⁵⁶ B1127 Buhârî, Teheccüd, 5; M1818 Müslim, Mûsâfirîn, 206.

⁵⁷ D1308 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 18; N1611 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 5.

⁵⁸ D1309 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 18.

⁵⁹ Zümer, 39/9.

Gece namazına kalkmak sevap olduğu kadar, zor bir ibadettir. İnsanın uykusunu bölüp uyanması o kadar zordur ki Efendimiz uyuyan kimse ile şeytanın mücadelesini şöyle anlatır: “Sizden biriniz (gece) uyuyunca şeytan, onun ensesine üç düğüm atar ve her düğümde de, ‘Uzun bir gece var, dinlen!’ der. O kimse uyanıp da Allah’ı zikrettiğinde bir düğüm, abdest aldığı anda bir düğüm, namaz kıldığında bir düğüm çözülür ve artık sevinçle ve gönlü hoş olarak sabaha çıkar. Aksi takdirde huzursuz ve uyuşuk olarak sabahlar.”⁶⁰ Fakat Efendimiz gece namazının insana bir işkence hâline gelmesini de istemez, uykulu kılınan namazın da tam olarak kılınamayacağını ifade ederdi: “Namazda uykusu gelen kimse uykusu geçinceye kadar uyusun. Çünkü uykulu hâlde namaz kılsa, istiğfar edeyim derken belki de (bilmeden) kendisine hakaret ediverir.”⁶¹ “Sizden biri ibadet etmek için gece kalkar da uyku sebebiyle dili dolaşır, Kur’an’dan ne okuduğunu bilemezse yatıp uyusun.”⁶²

Hiz. Peygamber (sav) gecenin tamamında uyanık durup ibadetle geçirmek isteyenleri ise zaman zaman uyarır⁶³ ve onlara Hiz. Dâvûd’un namazını tavsiye ederdi: “Allah katında en sevimli namaz, Dâvûd’un (as) namazıdır. Allah katında en sevimli oruç da Dâvûd’un (as) orucudur. O, gecenin yarısına kadar uyur, üçte birini ibadetle, altıda birinde ise tekrar uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı.”⁶⁴ Hiz. Peygamber (sav) kendisi de gecenin tamamını namaz kılarak geçirmek yerine bir kısmında uyur bir kısmında da namaz kılardı. Genellikle gecenin ilk kısmını uyuyarak, son kısmını ise ibadet ile geçirirdi.⁶⁵

Peygamber Efendimiz gece teheccüd için kalktığında öncelikle dişlerini misvaklar⁶⁶ ve abdestini alırdı.⁶⁷ Namaza durmadan önce çeşitli dualar ve zikirler yapardı. Kimi zaman on defa tekbir getirir, on defa hamdeder, on defa tesbih eder, on defa tevbe eder ve şu duayı okuyarak kıyamet gününün sıkıntılarından Allah’a sığınır: “Allah’ım! Bana mağfiret eyle. Beni daima hidayet üzere eyle. Beni rızıklandır ve bana afiyet ihsan eyle.”⁶⁸ Kimi zaman ise başka dualar yapardı.⁶⁹

Allah Resûlü gece namazını ikişer rekât hâlinde kılmayı tavsiye etmiş,⁷⁰ ilk iki rekâtın kısa tutulmasını öğütlemişti: “Biriniz geceleyin kalktığında, namaz kılmaya önce kısa iki rekâtla başlasın.”⁷¹ O (sav), gece namazını bazen evinde⁷² bazen de mescitte kılardı.⁷³ Namaza durduğunda kıraati bazen gizli bazen açıktan yapardı.⁷⁴ Peygamber Efendimiz kıyamı uzun olan namazın daha faziletli olduğunu söyler⁷⁵ ve özellikle nafile namazlarda kıraati uzatırdı.

⁶⁰ B1142 Buhârî, Teheccüd, 12; M1819 Müslim, Müsâfirîn, 207.

⁶¹ B212 Buhârî, Vudû’, 53; M1835 Müslim, Müsâfirîn, 222.

⁶² M1836 Müslim, Müsâfirîn, 223.

⁶³ B1975 Buhârî, Savm, 54; M2743 Müslim, Sıyâm, 193.

⁶⁴ B1131 Buhârî, Teheccüd, 7; M2739 Müslim, Sıyâm, 189.

⁶⁵ B1146 Buhârî, Teheccüd, 15; M1728 Müslim, Müsâfirîn, 129.

⁶⁶ B1136 Buhârî, Teheccüd, 9; M593 Müslim, Tahâret, 46.

⁶⁷ B183 Buhârî, Vudû’, 36; M1789 Müslim, Müsâfirîn, 182.

⁶⁸ İM1356 İbn Mâce, İkâmet, 180; N1618 Nesâî, Kıyâmü’l-leyl, 9.

⁶⁹ B1120 Buhârî, Teheccüd, 1; M1808 Müslim, Müsâfirîn, 199.

⁷⁰ N1692 Nesâî, Kıyâmü’l-leyl, 34.

⁷¹ M1807 Müslim, Müsâfirîn, 198.

⁷² M1090 Müslim, Salât, 222.

⁷³ N1652 Nesâî, Kıyâmü’l-leyl, 18.

⁷⁴ N1663 Nesâî, Kıyâmü’l-leyl, 23; HM25675 İbn Hanbel, VI, 149.

⁷⁵ M1769 Müslim, Müsâfirîn, 165.

H. Peygamber'in arkadaşlarından Huzeyfe b. Yemân, onun arkasında kıldığı bir gece namazını şöyle anlatmıştı: "Bir gece Peygamber (sav) ile namaza durdum. Bakara sûresini okumaya başladı. Yüz âyet okuyunca rûkûa varır dedim, ama devam etti. Bir rekâtını Bakara sûresi ile kılar dedim, fakat devam etti. Sûreyi bitirince rûkûa varır dedim, Nisâ sûresine başladı. Onu okuduktan sonra Âl-i İmrân'a başladı, onu da okudu. Hem de ağır ağır okuyor, tesbih âyetleri gelince tesbih ediyor, dua âyetleri gelince Allah'a dua ediyor, Allah'a sığınma âyetleri geldiğinde ise Allah'a sığınıyordu. Sonra rûkûa vardı, 'Sûbhâne rabbiye'l-azîm.' demeye başladı. Rûkûu da kıyamı kadar uzundu. Sonra, 'Semiallâhu li men hamideh.' dedi doğruldu ve rûkûda kaldığına yakın uzunca bir süre ayakta kaldı. Sonra secde etti ve 'Sûbhâne rabbiye'l-a'lâ.' dedi. Secdeleri de kıyamına yakın uzunluktaydı."⁷⁶

Peygamber Efendimiz, namaz esnasında uzun uzun secdeler yapar,⁷⁷ secdeler arasında da bazı zamanlar dilinden şu dua dökülürdü: "Rabbim bana mağfiret et, bana rahmet et, beni yücelt, bana rızık ver ve beni hidayet üzere eyle."⁷⁸ Gözleri uykudan kapanır ya da rahatsız olursa namaz kılmazdı.⁷⁹ Hasta veya yorgun olduğu zamanlar namazı oturarak kıldığı olurdu.⁸⁰ Gece namazını bazen dört, bazen altı,⁸¹ bazen de sekiz rekât kılardı.⁸²

Resûl-i Ekrem gece namazının sonunda ise vitir namazı kılmayı tavsiye etmişti.⁸³ Kendisi vitri bazen üç,⁸⁴ bazen de bir rekât kılardı.⁸⁵ Ashâbına da, "Vitir (namaz) haktır. Dileyen yedi, dileyen beş, dileyen üç, dileyen de bir rekât olarak kılsın."⁸⁶ buyurmakta, böylece nafîle bir ibadet olmasından dolayı kişinin kendi durumuna göre farklı şekillerde kılabilceğini bildirmekteydi. Vitir namazının, gece namazının ardından kılınması tavsiye edilmesine rağmen uyanamama ihtimaline karşı yatmadan önce veya yatsının ardından kılınması Efendimiz tarafından uygun görülmüştü: "Gecenin sonunda kalkamaya-çağından korkan kimse, vitir namazını gecenin evvelinde kılsın. Gecenin sonunda uyanacağını ümit eden ise gecenin sonunda kılsın. Zira gecenin sonunda kılınan namaz şahitlidir (onda melekler hazır bulunur). İşte bu, daha faziletlidir."⁸⁷ Vitir namazı, diğer farzlar gibi kesin olarak emredilmiş değildi. Fakat Resûlullah (sav) onu kılmayı sünnet edinmiş⁸⁸ ve "Ey Kur'an ehli, (tek rekâtlı) vitir namazını kılın. Çünkü Allah tektir ve teki sever."⁸⁹ buyurmuştu.⁹⁰

H. Peygamber'in (sav) günlük, düzenli olarak kılmaya gayret ettiği bu nafîle namazlardan başka her gün olmasa da bazı özel gün ve zamanlarda kıldığı namazlar da bulunmaktaydı. Nitekim Ramazan'da yatsı namazının ardından uzun uzun çoğunlukla sekiz rekât namaz kılardı.⁹⁰

⁷⁶ M1814 Müslim, Müsâfirîn, 203.

⁷⁷ B1123 Buhârî, Teheccüd, 3.

⁷⁸ HM2897 İbn Hanbel, I, 316.

⁷⁹ HM25284 İbn Hanbel, VI, 109.

⁸⁰ D1307 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 18; HM26643 İbn Hanbel, VI, 250.

⁸¹ D1303 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 16.

⁸² N1652 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 18.

⁸³ N1683 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 30.

⁸⁴ N1708 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 39; İM1361 İbn Mâce, İkâmet, 181.

⁸⁵ B995 Buhârî, Vitir, 2; M1761 Müslim, Müsâfirîn, 157.

⁸⁶ N1711 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 40.

⁸⁷ M1766 Müslim, Müsâfirîn, 162.

⁸⁸ T454 Tirmizî, Vitir, 2; N1677 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 27.

⁸⁹ D1416 Ebû Dâvûd, Vitir, 1; İM1170 İbn Mâce, İkâmet, 114.

⁹⁰ B2013 Buhârî, Salâtü't-teravîh, 1.

Hız. Peygamber'in Ramazan'da kıldığı gece namazı sorulduğunda Hz. Âişe şöyle demişti: "Resûlullah Ramazan'da da Ramazan dışındaki gecelerde de on bir rekâtta fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kıları ki o rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekât daha kıları. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra da üç rekât (vitir namazı) kıları..."⁹¹

Peygamber Efendimizin, Ramazan'da gece namazını cemaatle kıldığını da olurdu.⁹² Fakat vahyin henüz inmeye devam ettiğini bir ortamda insanların nafîle namaz kılmaya arzulu olmalarının bu nafîle namazların farz kılınmasına yol açacağı ve sonunda ümmetinin kaldıramayacakları bir yük altına gireceğine dair endişeleri onu bu namazı devamlı olarak mescitte cemaatle kılmaktan alıkoymuştu.

Nitekim Peygamber Efendimiz birkaç gece üst üste mescitte cemaatle kıldığını teravih namazını eda etmek için bir gece mescide gitmemişti. Bu durum karşısında meraklanan, uyuyakaldığını zannederek onu uyandırmaya çalışan ashâbına ise şu açıklamayı yapmıştı: "Sizin bu namaz konusundaki ısrarlı hâlinizi gördüm ve onun size farz kılınacağını zannedip korktum. Şayet size farz kılınırsa bunu yerine getiremezsiniz. Ey insanlar! Siz bu namazı evlerinizde kılınız. Çünkü kişinin farz namazın dışında kıldığını namazların en hayırlısı, evinde kıldığını namazdır."⁹³ Allah Resûlü bu açıklamasıyla bir yandan teravih namazının nafîle bir namaz olduğunu vurgulamış, diğer yandan da nafîle namazların evde kılınmasının daha uygun olacağını belirtmişti. Nafîlelerin evde kılınması, ibadete riyanın karışmaması açısından önemliydi. Evde, kimse- nin görmediğini bir ortamda kulun Allah ile baş başa kıldığını namazın huşû ve huzuru elbette bir başkaydı. Bu sebeple Efendimiz, "Sizin farz namaz dışında en faziletli namazınız evinizde kıldığınız namazdır."⁹⁴ buyurmuştu.

Efendimiz bir mescide girdiğini zaman, mescidi selâmlama anlamında iki rekât "tahıyyetü'l-mescid" namazı kıları. "Sizden birisi mescide girdiğinde, oturmadan önce iki rekât namaz kılın."⁹⁵ buyurarak ashâbını da buna teşvik eder, cuma namazından önce mescide gelip de bu iki rekâtlık namazı kılmadan oturanları bizzat uyarırdı.⁹⁶ Efendimiz bir yolculuktan döndüğünde öncelikle mescide gelir ve iki rekât namaz kılar,⁹⁷ yolculuktan dönen kimselere de iki rekât namaz kılmalarını tavsiye ederdi.⁹⁸

Rahmet Elçisi, "Benim aldığım gibi abdest alan, sonra da aklından kötü bir şey geçirmeden iki rekât namaz kılan kimsenin geçmiş günahları affolunur."⁹⁹ buyurarak abdest aldıktan sonra iki rekât nafîle namaz kılmayı ashâbına

⁹¹ B2013 Buhârî, Salâtü't-terâvih, 1; M1723 Müslim, Mûsâfirîn, 125.

⁹² N1607 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 4; HM18592 İbn Hanbel, IV, 273.

⁹³ B7290 Buhârî, İ'tisâm, 3; M1825 Müslim, Mûsâfirîn, 213.

⁹⁴ T450 Tirmizî, Salât, 213.

⁹⁵ B444 Buhârî, Salât, 60; M1654 Müslim, Mûsâfirîn, 69.

⁹⁶ B930 Buhârî, Cum'a, 32; M2018 Müslim, Cum'a, 54.

⁹⁷ B3088 Buhârî, Cihâd, 198; M1659 Müslim, Mûsâfirîn, 74.

⁹⁸ B3090 Buhârî, Cihâd, 199; M1658 Müslim, Mûsâfirîn, 73.

⁹⁹ M538 Müslim, Tahâret, 3.

tavsiye ederdi. Onun bu tavsiyesini her abdest aldığında yerine getiren Bilâl-i Habeşî'ye, *“Ey Bilâl! Bana Müslüman olduğun dönemde işlediğin ve çok faydasını umduğun bir amelini söyle! Zira ben bu gece cennette önümde senin namınlarının sesini işittim!”* buyurmuş, Bilâl (ra) ise, *“Yâ Resûlallah! Gece olsun gündüz olsun, her abdest aldığımda kılabilirdiğim kadar namaz kılarım. İşte en fazla ümit bağladığım amel budur.”* cevabını vermişti.¹⁰⁰

Hz. Peygamber (sav), bir ihtiyacı olan kimsenin Rabbine dua edeceği zaman güzelce abdest alıp iki rekât namaz kılmasını, ondan sonra dua etmesini,¹⁰¹ aynı şekilde bir konuda kararsız kalan kimsenin iki rekât namaz kılıp ardından istihare (hayırlı olanı isteme) duası yapmasını tavsiye etmiştir.¹⁰² Gunahtan tevbe hususunda da Efendimiz nafîle namazı tavsiye ederek, *“Günah işleyen bir Müslüman abdest alıp iki rekât namaz kılarak Allah'tan bağışlanma dilerse Allah onu mutlaka affeder.”* buyurmuş ve arkasından şu âyetleri okumuştur: *“Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe/istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler.”*¹⁰³ *“Kim bir kötülük yapar yahut nefisine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve merhamet edici bulacaktır.”*¹⁰⁴

Peygamber Efendimiz sevinçli bir haber aldığında veya bir nimet elde ettiğinde Rabbine şükür için iki rekât namaz kılar¹⁰⁵ yahut şükür secdesi yapardı.¹⁰⁶ Kuraklık gibi sıkıntı zamanlarında da yağmur duası için namazgâha gidip cübbesini ters çevirerek dua ettikten sonra iki rekât namaz kılardı.¹⁰⁷ Yine kûsûf (güneş tutulması) ve husûf (ay tutulması) esnasında namaz kılarak Allah'a sığınırdı.¹⁰⁸

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamber'in Rabbinin rızası ve kendisine verdiği nimetler karşısında şükreden bir kul olmak için her fırsatta nafîle namaz kıldığı görülmektedir. Resûl-i Ekrem Efendimiz, kıldığı nafîle namazların kimisini mübarek ayakları şişecek ve çatlayacak kadar uzun, kimisini ise insanı yormayacak kadar hafif tutuyor; bazı namazları iki rekât, bazı namazları ise sekiz hatta daha fazla rekât hâlinde kılıyordu. Kimi namazları aksatmadan devamlı olarak, kimi namazları ise ara sıra veya nadiren kılıyordu. Efendimizin bu çeşitli uygulamaları nafîle namazlarda farzlardaki kadar kesin kurallar olmadığını, bu namazların kişinin o andaki durumuna göre uygun miktarda ve uzunlukta kılınabileceğini göstermektedir.

¹⁰⁰ B1149 Buhârî, Teheccüd, 17; M6324 Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 108.
¹⁰¹ T479 Tirmizî, Vitr, 17; İM1384 İbn Mâce, İkâmet, 189.
¹⁰² B1162 Buhârî, Teheccüd, 25.
¹⁰³ Âl-i İmrân, 3/135.
¹⁰⁴ Nisâ, 4/110; HM47 İbn Hanbel, I, 9.
¹⁰⁵ İM1391 İbn Mâce İkâmetü's-salavât, 192.
¹⁰⁶ İM1392 İbn Mâce İkâmetü's-salavât, 192.
¹⁰⁷ M2073 Müslim, İstiskâ, 4; B1012 Buhârî, İstiskâ, 4.
¹⁰⁸ B1042 Buhârî, Kûsûf, 1; B184 Buhârî, Vudû', 37.

Hız. Peygamber'in (sav) kıldığı nafîle namazlarda titizlikle üzerinde durduğu husus ise, ailesi ile olan ilişkilerinden uzak kalmamak, onların ve diğer insanların haklarını çiğnememektir.¹⁰⁹ Ayrıca Allah Resûlü, ibadet eden kimsenin kendini harap etmesini de hoş karşılamamış, nafîle ibadetlerin çok olmasını değil kişinin gücü ölçüsünde olmasını arzu etmişti.¹¹⁰

Biz Müslümanlara düşen ise Hız. Peygamber'i örnek alarak onun kıldığı nafîle namazları gücümüz yettiğince kılmaktır. Hız. Peygamber'in sünnetine uymak Allah'ın sevgisini kazanmaya vesile olduğu gibi,¹¹¹ onun yaptığı üzere nafîle ibadetlere özen göstermek de Rabbimize yaklaşmanın ve O'nun rızasına ermenin bir vesilesidir.¹¹² Peygamber Efendimizin nafîle ibadetler hususunda ümmetine tavsiyesi ise diğer amellerde olduğu gibi nafîle namazların da az da olsa ihlâslı ve devamlı olmasıdır: Zira, *"Allah katında amellerin en sevimsisi az da olsa devamlı olanıdır."*¹¹³

¹⁰⁹ B5063 Buhârî, Nikâh, 1; M2743 Müslim, Siyâm, 193.

¹¹⁰ D1312 Ebû Dâvûd, Tatavvu', 18; HM13725 İbn Hanbel, III, 255.

¹¹¹ Âl-i İmrân, 3/31.

¹¹² B6502 Buhârî, Rikâk, 38.

¹¹³ B6464 Buhârî, Rikâk, 18;

M1827 Müslim, Müsâfirîn, 215.

TERAVİH NAMAZI RAMAZAN GECELERİNİN İHYASI

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ... فَقَالَ: ”مَا زَالَ بِكُمْ الَّذِي رَأَيْتُمْ مِنْ صَنِيعِكُمْ، حَتَّى خَشِيتُ أَنْ يُكْتَبَ عَلَيْكُمْ، وَلَوْ كُتِبَ عَلَيْكُمْ مَا قُمْتُمْ بِهِ، فَصَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ صَلَاةِ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ، إِلَّا الصَّلَاةَ الْمَكْتُوبَةَ.“

Zeyd b. Sâbit'ten rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) (teravih namazını mescitte kılmakta ısrarcı olanlara) şöyle buyurmuştur:
“Ey insanlar! Sizin bu namaz konusundaki ısrarlı tutumunuzu gördüm ve onun size farz kılınmasından endişe duydum. Şayet farz kılınsa eda etmekte zorlanacaktınız. Siz bu namazı evlerinizde kılın. Çünkü kişinin farz namaz dışında kıldığı en faziletli namaz, evinde kıldığı namazdır.”

(B7290 Buhârî, İ'tisâm, 3)

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا كَيْفَ كَانَتْ
صَلَاةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ؟ قَالَتْ: مَا كَانَ يَزِيدُ فِي
رَمَضَانَ، وَلَا فِي غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةِ رَكْعَةً، يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا
تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ
وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا...

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:
”مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ
إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.“

Ebû Seleme b. Abdurrahman, Hz. Âişe'ye (ra), “Resûlullah'ın (sav) Ramazan'da kıldığı namazlar nasıldı?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Resûlullah Ramazan'da da Ramazan dışındaki gecelerde de on bir rekâttan fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı ki o rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra da üç rekât (vitir namazı) kılardı...”

(B2013 Buhârî, Salâtü't-terâvîh, 1)

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “İnanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan orucunu tutan kimsenin geçmiş günahları bağışlanır. İnanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir gecesini ihya eden kimsenin de geçmiş günahları bağışlanır.”

(B2014 Buhârî, Fadlû leyleti'l-kadr, 1)

Peygamber Efendimizi en iyi tanıyan sevgili eşi Hz. Âişe anlatıyor: “İnsanlar, Ramazan geceleri Resûlullah’ın (sav) mescidinde gruplar hâlinde namaz kılardı. Kur’an’dan biraz (ezberi) olan bir kişinin arkasında beş-altı kişi toplanır ve ona uyarak namazı birlikte kılardı. Resûlullah (sav) bir gece bana odamın kapısının önüne bir hasır sermemi söyledi ve ben de serdim. Kendisi yatsı namazını kıldıktan sonra bu hasırın üzerine geçti. Mescitte bulunanlar da etrafında toplandı. Bunun üzerine Resûlullah (sav) onlara o gece uzunca namaz kıldırdı ve hasırı orada öylece bırakarak yanlarından ayrılıp odaya girdi. Sabah olunca insanlar Resûlullah’ın (sav) o gece mescitte bulunan kimselerle birlikte kıldığı namazı konuşmaya başladılar. Akşam mescit insanlarla doldu. Hz. Peygamber onlara yatsı namazını kıldırdı ve evine girdi. İnsanlar ise dağılmayıp mescitte kaldı. Resûlullah (sav) bana, ‘Ey Âişe! İnsanların bu durumu da nedir?’ diye sordu. Ben de, ‘Yâ Resûlallah! İnsanlar dün gece mescitte bulunanlara kıldırıldığı namazı işitmişler ve kendilerine de kıldırman için toplandılar.’ dedim. Bunun üzerine, ‘Hasırını dürüp kaldır Ey Âişe!’ buyurdu, ben de dediğini yaptım. Resûlullah (sav) o geceyi de ibadetle geçirdi, insanlar ise Efendimiz sabahleyin yanlarına çıkıncaya kadar mescitte öylece beklediler. Sonra onlara, ‘Ey insanlar! Allah’a hamdolsun ki, vallahi ben bu geceyi gaflet içinde geçirmediğim gibi, durumunuzdan da habersiz değildim. Fakat bu namazın size farz kılınmasından endişelendim (ve bu nedenle beklediğiniz namazı kıldırmağa çıkmadım). Siz, gücünüzün yeteceği amelleri yapın! Allah usanmaz, ama siz usanırsınız!’ buyurdu.”¹

Başka bir rivayette ise, Hz. Âişe, yeğeni Urve’ye bu namazı şöyle anlatır: “Resûlullah (sav) bir gece yarısı evinden çıkıp mescitte namaz kıldı. Bu durumu gören bazı insanlar da ona uyarak beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar birbirlerine geceleyin Hz. Peygamber’in mescitte namaz kıldığını anlattılar. Bu haber yayılınca ertesi gece daha çok insan toplandı ve Hz. Peygamber ile birlikte namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar bunu yine aralarında konuşup yaydılar. Üçüncü gece mescitte halk iyice çoğaldı. Resûlullah yine çıkıp namaz kıldı, insanlar da onun namazına

¹HM26838 İbn Hanbel, VI, 267.

uyup namaz kıldılar. Dördüncü gece mescit, toplanan insanları zor aldı. Fakat Resûlullah o gece ancak sabah namazını kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca cemaate yönelerek şehâdet kelimelerini söyledikten sonra, o gece, namaza çıkmama gerekçesini şöyle açıkladı: *‘Sizin mescitte toplanmanızdan habersiz değildim. Fakat bu namazın üzerinize farz kılınmasından ve onu yerine getirmeye gücünüzün yetmemesinden endişelendim (ve bu yüzden yanınıza gelmedim).’*²

Diğer anlatımlarda ise şu detaylar yer almaktadır: Ashâbı, hasırla çevrili odasından sesini işitmeyince Resûlullah’ın uyuduğunu zannettiler.³ Dördüncü gece Resûlullah’ın (sav) namaza çıkmaması üzerine cemaatten bazı kimseler, “Namaz! Namaz!” diye seslenmeye başladılar,⁴ bazıları öksürdüler, seslerini yükselttiler, hatta kimileri onun kapısına küçük çakıl taşları attılar.⁵ Bunun üzerine Resûlullah (sav) kızgın bir hâlde yanlarına çıkıp, *“Ey insanlar! Sizin bu namaz konusundaki ısrarlı tutumunuzu gördüm ve onun size farz kılınmasından endişe duydum. Şayet farz kılınsa eda etmekte zorlanacaktınız. Siz bu namazı evlerinizde kılın. Çünkü kişinin farz namazın dışında kıldığı en hayırlı namaz, evinde kıldığı namazdır.”*⁶

Hız. Peygamber’in Ramazan gecelerinde kıldırdığı namazı anlatan sahâbîlerden biri olan Ebû Zer ise şunları nakleder: “Resûlullah (sav) ile beraber oruç tuttuk. Ramazan ayının son haftasına kadar bize farz namazlardan başka herhangi bir namaz kıldırmadı. Ramazan’ın son on günü olunca Resûlullah (sav) mescitte itikâfa girdi. Yirmi ikinci gün ikindi namazını kıldırdıktan sonra, *‘İnşallah bu gece kalkıp namaz kılacağız. Sizden arzu eden kalkıp bu namazı kılsın.’* dedi. Ramazan’ın bitmesine bir hafta kala (yirmi üçüncü) gecenin üçte biri geçinceye kadar namaz kıldırdı. Yirmi dördüncü gece namaz kıldırmadı. Yirmi beşinci gecenin yarısına kadar bize namaz kıldırdı. Biz dedik ki: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Bu gecenin geri kalan kısmında da bize nafîle namaz kıldırırsanız?’ Bunun üzerine şöyle buyurdu: *‘İmam namazı bitirinceye kadar onunla namaz kılan kimseye, geceyi ibadet etmiş gibi sevap yazılır.’* Sonra Ramazan ayının son üç günü kalıncaya kadar bize namaz kıldırmadı. Yirmi yedinci gece yine namaz kıldırdı, çocuklarını ve eşlerini de çağırdı ve “Felâh”ı geçirme korkusuna düşünceye kadar bize namaz kıldırdı.” Ebû Zerr’e “Felâh nedir?” diye sorulduğunda “Sahur” demiştir.⁷

Benzer bir anlatımı, Hız. Peygamber’e, çocukken yetişen sahâbîlerden Nu’mân b. Beşîr uzun seneler sonra Humus’ta minberden dile getirmişti.

²B2012 Buhârî, Salâtü’t-terâvîh, 1.

³B2790 Buhârî, İtisâm, 3.

⁴M1784 Müslim, Müsâfirîn, 178.

⁵D1447 Ebû Dâvûd, Vitr, 11; M1825 Müslim, Müsâfirîn, 213; B6113 Buhârî, Edeb, 75.

⁶B7290 Buhârî, İtisâm, 3;

D1447 Ebû Dâvûd, Vitr, 11.

⁷T806 Tirmizî, Savm, 81.

Nu'mân, rivayetinin sonunda, "Yirmi yedinci gece kıldığımız namazı o derece uzattı ki, sahurı kaçıracağımızı zannettik." demişti.⁸

Nu'mân b. Beşîr'in hicretten on dört ay sonra doğduğu dikkate alınırsa, Hz. Peygamber ile birlikte kıldıkları bu namazın Resûl-i Ekrem'in hayatının son yıllarında olması ihtimali güç kazanacaktır. Hicrî sekizinci yılda Mekke'nin fethi, hicrî dokuzuncu yılda ise Tebük Seferi Ramazan ayında gerçekleştiğine göre, sözü edilen namazın Hicrî onuncu yılda yani Peygamberimizin son Ramazan'ında yaşandığı tahmininde bulunulabilir. Son Ramazan'da Kutlu Elçi'nin Cebraîl (as) ile Kur'an'ı iki defa mukabele ettiği de hatırlanırsa, anlatılan bu gecelerin ihyasının, hicretin onuncu yılında olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda rivayeti nakleden Nu'mân, namazı kavrayacak kıvamda, sekiz dokuz yaşlarında olmalıdır.

Çocukluğunu Peygamberimizin yanında geçiren Enes b. Mâlik ise şöyle anlatmaktadır: "Resûlullah (sav) Ramazan'da namaz kılıyordu. Geldim ve arkasına namaza durdum. Bir adam da gelip benim yanıma namaza durdu. Sonra başka biri geldi ve neticede on kişiye yakın bir grup olduk. Arkasında bizim olduğumuzu hisseden Resûlullah (sav) namazı kısa tuttu. Sonra kalkıp evine girerek namazını bizim yanımızda kılmadığı şekilde uzunca kıldı. Sabah olunca biz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Gece bizi fark ettin mi?' dedik. O, 'Evet, zaten benim yaptığımıza da bu neden oldu.' buyurdu."⁹

Bu rivayetlerden, Rahmet Elçisi'nin, ümmetine zahmet vermemek için teravih namazını düzenli bir şekilde kıldırmadığı, namaza çok düşkün olan ashâbının devamlılığını görünce farz olması endişesiyle onlara bu namazı kıldırmaktan vazgeçtiği, Enes rivayetinde olduğu üzere, onlara kıldırırken kısa tuttuğu, ancak Kadir gecesi olma ihtimalini dikkate alarak 23. 25. ve 27. geceleri süreyi gittikçe artırıp saatler süren uzunlukta namaz kıldırıldığı anlaşılmaktadır. Peygamber Efendimizin Ramazan'da nafile olan gece namazını her gece düzenli olarak kıldırmamasının, hatta evlerde kılınmasını tavsiye etmesinin ardında yatan sebep, farz kılınır da, sonra ümmetinin bunu yerine getirmeye gücü yetmez şeklindeki endişesidir.

Ebû Hüreyre'nin anlattığına göre Ramazan'da insanlardan bir kısmı, mescidin bir kenarında namaz kılıyorlardı. Resûlullah (sav) mescide çıkıp da onları görünce, ne yaptıklarını sordu. Cevaben, Kur'an'dan fazla ezberi olmayan kimselerin Übey b. Kâ'b'ın arkasında toplanıp birlikte namaz kıldıkları söylenince Rahmet Elçisi, "Doğru! Doğru yapmışlar! Ne de güzel yapmışlar!" buyurdu.¹⁰ Peygamberimizin Übey b. Kâ'b'ın bu gayretini

⁸ N1607 Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 4.

⁹ M2570 Müslim, Sıyâm, 59.

¹⁰ D1377 Ebû Dâvûd, Şehru Ramazân, 1.

tasvip etmesi, aslında onun, bu namazın cemaatle kılınmasını arzu ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Ramazan gecelerinde kılınan bu namaza “rahatlatmak, dinlendirmek” anlamına gelen “teravih” isminin verilmesi ise daha sonralara rastlar. Dolayısıyla Peygamberimizin dilinde bu kullanıma, çok zayıf bazı rivayetler dışında, rastlanmaz. Hadislerde bu namaz “kıyâmü'l-leyl” olarak geçer ve bununla, Ramazan gecelerinde kılınan teravih namazı veya gecenin namaz kılınarak kıyamı, kıvamı, ihyası ve değerlendirilmesi kastedilir.

Peygamberimizin yirmi rekât kıldığına dair bazı rivayetler varsa da, sahih ve sabit olan onun bu namazı sekiz rekât kıldığıdır. Nitekim Hz. Âişe bunu açıkça ifade etmekte, bu sekiz rekâtın uzunluğundan ve güzelliğinden övgüyle söz ederek şöyle demektedir: “Resûlullah Ramazan’da da Ramazan dışındaki gecelerde de on bir rekâttan fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı ki o rekâtların güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra dört rekât daha kılardı. Bunların da güzelliğini ve uzunluğunu sorma! Sonra da üç rekât (vitir namazı) kılardı.”¹¹

Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka husus da, Peygamberimizin ancak sekiz Ramazan geçirdiğidir. Oruç, hicretin ikinci senesinde farz kılınmıştır. Aynı senenin Ramazan ayında Bedir Savaşı gerçekleşmiştir.¹² Hicretin sekizinci yılı Ramazan ayında da Mekke’nin fethi vuku bulmuştur.¹³ Bu savaşlar esnasında büyük bir ihtimal ile Hz. Peygamber ve ashâbı teravih namazı kılmaya fırsat bulamamıştır. Dolayısıyla teravih namazının oldukça uzun süre sekiz rekât olarak kılınması Allah Resûlü’nün sünneti olup, yirmi rekâta tamamlanması ise sahâbenin uygun gördüğü üzere asırlarca yaşatılan bir Ramazan geleneğidir.

Hz. Peygamber’in pek çok hadisini nakleden tâbiînin büyük hadisçisi İbn Şihâb ez-Zührî’nin dediği gibi, Resûlullah vefat ettiğinde teravih namazının durumu yukarıda anlatıldığı gibiydi. Hz. Ebû Bekir’in hilâfetinde ve Hz. Ömer’in hilâfetinin ilk zamanlarında da böyle devam etti.¹⁴

İnsanları teravih namazı için tek bir imamın arkasında ilk toplayan Hz. Ömer oldu.¹⁵ II. Halife, hicretin on dördüncü senesinde, bütün bölgelere tebliğat göndererek teravih namazı kılmalarını emretti. Erkeklere ayrı, hanımlara ayrı imamlar tayin etti.¹⁶ Hz. Ömer’in ilk defa Medine’de böyle bir kararı nasıl aldığını, Hz. Peygamber döneminde doğduğunu bildiğimiz Abdurrahman b. Abd el-Kârî şöyle anlatır: “Bir Ramazan gecesi Ömer ile birlikte mescide çıktık. Bir de baktık ki, insanların kimisi kendi başına namaz kılıyor, kimi-

¹¹ B2013 Buhârî, *Salâtü't-terâvîh*, I.

¹² T714 Tirmizî, *Savm*, 20; BN3/369 İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 370.

¹³ MA9738 Abdürrezzâk, *Musannef*, V, 372.

¹⁴ MU248 Muvatta’, *Ramazân*, I.

¹⁵ MA7735 Abdürrezzâk, *Musannef*, IV, 262.

¹⁶ TB2/569 Taberî, *Târîh*, II, 569.

si de başkalarının namazına uyarak kılıyordu. Hz. Ömer, ‘Dağınık şekilde namaz kılan bu insanları tek bir imamın arkasında toplarsam sanırım daha iyi olacak.’ dedi. Sonra buna kesin kararını verdi ve (ertesi gece) onları Übey b. Kâ’b’ın imamlığı arkasında topladı (ve böylece teravih namazı cemaatle kılınmağa başlandı). Sonra bir başka gece yine Hz. Ömer ile beraber mescide çıktık. İnsanlar imamlarına uyup namaz kılıyorlardı. Hz. Ömer bu manzarayı görünce: ‘Ni’meti’l-bid’atü hâzihî! (Teravihin böyle cemaatle kılınması) ne güzel bir yenilik (bid’at) oldu! Fakat şimdi uyuyup, gecenin sonunda kalkıp kılanlarınki, şu anda kılanlarınkinden daha faziletlidir.’ dedi. Çünkü o (cemaatle kılan) insanlar, bu namazı gecenin evvelinde kılıyorlardı.”¹⁷

Hz. Ömer, insanların mescitte tek tek veya gruplar hâlinde namaz kıldıklarını görünce, Hz. Peygamber’in Ramazan’da topluca nafîle namaz kılmaya devam etmesine engel olan “farz kılınma endişesinin” ortadan kalktığını, şayet onlar dağınık bir şekilde devam ederlerse, zamanla Müslümanların bu mübarek ayın ihyası konusunda gevşeyebileceklerini düşünmüş olmalıdır. Ayrıca o, mescittekileri tek bir cemaat yapmanın, Müslümanların birliği açısından önemli mesajları içerdiğinin bilincindedir ve bu doğrultuda hareket etmeyi daha yararlı bulmuştur.

Rivayetlerde, Hz. Ömer dönemindeki teravih uygulamasının detayları da yer almaktadır. Tâbiînin büyük âlimlerinden Hasan-ı Basrî’den rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer, insanları Übey b. Kâ’b’ın arkasında topladı. Übey onlara yirmi gece teravih kıldırır, son on gün mescitten ayrılıp namazını evinde kılardı. Bunun üzerine insanlar da “Übey kaçtı!” derlerdi.¹⁸

Hz. Ömer döneminde Medine çarşısının sorumlularından biri olan Sâib b. Yezid anlatıyor: “Halife Ömer, Übey b. Kâ’b ve Temîm ed-Dârî’ye Ramazan geceleri cemaate imam olarak on bir rekât namaz kıldırma emretti. İmam namazda âyet sayısı yüzden fazla olan sûrelerden okuyordu, öyle ki uzun süre ayakta durmaya mecalimiz kalmıyor, bastonlara dayanıyorduk. Namazdan ancak şafak yaklaşınca dönüyorduk.”¹⁹ “İmam, Bakara sûresini sekiz rekât teravih namazında okuyordu. Bu sûreyi on iki rekâtta okuduğu vakit, cemaat (İmam) kısa tuttu.’ diye düşünüyorlardı.”²⁰ Bazı rivayetlere göre, Müslümanlar Hz. Ömer’in hilâfeti zamanında Ramazan’da vitir dâhil yirmi üç rekât namaz kılıyorlardı.²¹ Hz. Osman ve Hz. Ali zamanında ve daha sonraları da uygulama bu şekilde devam etmişti.

İmam Tirmizî’nin de tespit ettiği üzere, Ramazan gecelerindeki bu ibadet konusunda âlimler arasında farklı görüşler ve uygulamalar söz ko-

¹⁷ B2010 Buhârî, Salâtü’t-terâvîh, 1.

¹⁸ D1429 Ebû Dâvûd, Vitr, 5.

¹⁹ MU250 Muvatta’, Ramazân, 2.

²⁰ MU252 Muvatta’, Ramazân, 2.

²¹ MU251 Muvatta’, Ramazân, 2.

nusudur. İlim adamlarının bir kısmı tarafından vitir ile birlikte “kırk bir” rekât kılınması gibi görüşler ifade edilmiş olsa da, Peygamber Efendimizin ashâbından Hz. Ömer, Hz. Ali ve başkaları tarafından rivayet edilen “yirmi” rekât kılınması görüşü muteber kabul edilmiş ve asırlardır uygulama bu şekilde gerçekleşmiştir. Bazı ilim adamları, Ramazan’da gece namazının imamla kılınması gerektiğini söylemişler, bazıları ise, Kur’an kıraati düzgün olan kimsenin kendi başına kılabilceği görüşünü tercih etmektedir.²²

Asırlardır Kâbe’de ve Medine’deki Peygamberimizin mescidinde teravih namazı yirmi rekât olarak kılınmaktadır. İslâm dünyasının birçok bölgesinde oldukça canlı bir şekilde kılınan bu namaz, bazı bölgelerde hatimle kıldırılırken, bazı bölgelerde ise sekiz rekât olarak eda edilmektedir. Özellikle ülkemizde namazın şartlarını ve rükünlerini zorlayarak çok hızlı kılınan yirmi rekâta karşı, birçok Arap ülkesinde kılınan sekiz rekât teravih namazı en az iki üç saati bulmaktadır.

Sonuç olarak, teravih namazında asıl olan, Kur’ân-ı Kerîm’in hatmi ve Ramazan gecelerinin ihyasıdır. Kadir gecesine rastlama ihtimali yüksek olan bu mübarek geceleri ibadetle değerlendirme hedeflenmelidir. “İnanarak ve sevabını Allah’tan umarak Ramazan orucunu tutan kimsenin geçmiş günahları bağışlanır. İnanarak ve sevabını Allah’tan umarak Kadir gecesini ihya eden kimsenin de geçmiş günahları bağışlanır.”²³ buyuran Hz. Peygamber Ramazan gecelerini namaz ile değerlendirmiştir. Bu nedenle, teravih namazını geçiştirme yerine, mümkün mertebe bu namaza daha fazla zaman ayırma, ecrinden daha fazla yararlanma cihetine gidilmelidir. Böylece gündüzünü sıyam (oruç) ile gecelerini de kıyam (teravih) ile Ramazan dolu dolu geçirilmiş ve bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesini ihya edilmiş olacaktır.

İmam Buhârî’nin teravih namazı ile ilgili bir hadis için koymuş olduğu başlık dikkat çekicidir: “Ramazan gecelerinde kılınan nafil namaz, imandandır.”²⁴

²² T806 Tirmizî, Savm, 81.

²³ B2014 Buhârî, Fadlû leyleti’l-kadr, 1.

²⁴ B37 Buhârî, İmân, 27 –bab başlığı–.

MÜBAREK VAKİTLER ALLAH'IN RIZASINI KAZANMA FIRSATLARI

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:
”مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ، وَمَنْ صَامَ رَمَضَانَ
إِيْمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.“

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre,

Hız. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

“Her kim inanarak ve (sevabını Allah'tan) umarak Kadir gecesini ibadetle geçirirse geçmiş günahları bağışlanır. Her kim Ramazan orucunu inanarak ve (mükâfatını Allah'tan) umarak tutarsa geçmiş günahları bağışlanır.”

(B1901 Buhârî, Savm, 6)

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ”مَا مِنْ أَيَّامٍ الْعَمَلُ الصَّالِحُ فِيهِنَّ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ هَذِهِ الْأَيَّامِ الْعَشْرِ.“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: ”خَيْرُ يَوْمٍ طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ...“

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ”يَنْتَزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ يَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ.“

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ يَقُولُ: ثَلَاثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ، أَوْ أَنْ نَقْبُرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا: حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَارِعَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ، وَحِينَ يَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَمِيلَ الشَّمْسُ، وَحِينَ تَضَيِّفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ حَتَّى تَغْرُبَ.

İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: *“Salih amelin Allah katında en sevimli olduğu günler (Zilhicce'nin ilk) on günüdür.”*

(T757 Tirmizî, Savm, 52; İM1727 İbn Mâce, Sıyâm, 39)

Ebû Hüreyre'den nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *“Güneşin doğduğu en hayırlı gün, cuma günüdür...”*

(M1977 Müslim, Cum'a, 18)

Ebû Hüreyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: *“Yüce Rabbimiz, her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünya semasına iner (rahmet nazarıyla bakar) ve şöyle buyurur: ‘Bana dua eden yok mu duasını kabul edeyim! Benden bir şey isteyen yok mu ona dilediğini vereyim! Benden mağfiret isteyen yok mu onu bağışlayayım!’”*

(B6321 Buhârî, Deavât, 14)

Ukbe b. Âmir el-Cühenî şöyle demiştir: *“Üç vakit vardır ki, Resûlullah (sav) o vakitlerde namaz kılmamızı ve cenazelerimizi defnetmemizi bize yasaklardı: Güneşin doğmaya başlamasından yükselmesine kadar; güneş tam gökyüzünün ortasında iken (batıya) meyledinceye kadar; bir de batmaya başlamasından itibaren batıncaya kadar.”*

(M1929 Müslim, Mûsâfirîn, 293)

“E

y Allah’ın Resûlü, (Allah’a) diğer vakitlerden daha yakın olunacak bir vakit var mıdır ya da özel olarak tercih edilecek bir zaman var mıdır?” Amr b. Abese’nin yönelttiği bu soruya Peygamberimiz şöyle cevap vermişti: “Evet. Azîz ve Celîl olan Allah’ın kula en yakın olduğu vakit, gecenin sonlarına doğru olan vakittir. O saatlerde Allah’ı ananlardan olmayı istersen, bunu yap! Kuşkusuz o vakitlerde kılınan namazlarda melekler hazır bulunup şahitlik yaparlar.”¹ Ardından ibadet için uygun olmayan vakitleri de sıralayan Sevgili Peygamberimiz, Amr b. Abese’ye güneşin doğduğu, gün ortasında tam tepe noktaya geldiği ve battığı anda namaz kılmasının yasak olduğunu öğretmişti. Demek ki, günün bereketli, hayırlı ve değerli zamanları olduğu gibi, ibadete uygun olmayan zamanları da vardı...

Peygamberimizin Amr’a verdiği cevapta, yirmi dört saatlik bir zaman dilimi içerisindeki mübarek ve mekruh vakitlerden söz edilmektedir. Allah Resûlü diğer pek çok sözünde hafta, ay ya da yıl içerisinde bulunan özel zaman dilimlerine de işaret etmiştir. Bu bağlamda Ramazan ayı, mübarek aylar içindeki en faziletli aydır. Ramazan, orucuyla teravihiyle, sahuruyla iftarıyla, gecesiyile gündüzüyle, akşamıyla sabahıyla, hâsılı her ânıyla Hz. Peygamber’in yoğun bir dinî coşku içinde geçirdiği bir aydır. Bu ayın ihya edilmesi sonucunda elde edilecek kazancı Sevgili Peygamberimiz şöyle müjdelemektedir: “Yüce Allah Ramazan ayında oruç tutmayı size farz kıldı. Ramazan gecelerini namazla geçirmek de benim sünnetimdir. Kim inanarak ve (sevabını yalnızca Allah’tan) umarak Ramazan ayında oruç tutup, geceleri de namaz (teravih) kılarsa, annesinden doğduğu günkü gibi günahlarından arınmış olur.”²

Ramazan ayının mübarekliği, Kadir gecesinin bu ay içerisinde yer alması ile yakından ilgilidir. Peygamber Efendimiz, “... Bu ayda öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan, bin ayın hayrından mahrum kalmış gibidir.”³ buyurarak Kadir gecesinin önemi hakkında bize ipuçları vermektedir.

Kadir gecesinin mübarekliği ise, Kur’ân-ı Kerîm’in bu gecede indirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kadir sûresinde bu husus şöyle anlatılmaktadır: “Şüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir gecesini bin aydan daha hayırlı-

¹ N573 Nesâî, Mevâkîr, 35.

² N2212 Nesâî, Sıyâm, 40.

³ N2108 Nesâî, Sıyâm, 5.

dır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.”⁴ Ayrıca Duhân sûresinde yer alan, “Biz onu (Kur’an’ı) mübarek bir gecede indirdik.”⁵ âyetinde de Kadir gecesinin kastedildiği belirtilmektedir.⁶

Böylesine faziletli bir gece hakkında Resûlullah (sav), “Her kim inanarak ve (sevabını Allah’tan) umarak Kadir gecesini ibadetle geçirirse geçmiş günahları bağışlanır. Her kim Ramazan orucunu, inanarak ve (mükâfatını Allah’tan) umarak tutarsa geçmiş günahları bağışlanır.”⁷ buyurmuş ve Kadir gecesinde hangi duayı okuyacağını soran Hz. Âişe’ye, “Allah’ım! Sen affediscisin, ikram sahibisin, affetmeyi seversin, beni de affet.” şeklinde dua etmesini tavsiye etmiştir.⁸ Fakat Peygamber Efendimiz Kadir gecesinin hangi gece olduğunu kesin olarak bize bildirmemiş, bu eşsiz gecenin Ramazan’ın son on günü içindeki tek sayılı gecelerde aranmasını tavsiye etmiştir.⁹ Bazı hadis rivayetlerinde Kadir gecesinin Ramazan’ın yirmi yedinci geces olduğu ifade edildiği için¹⁰ İslâm âleminde ağırlıklı olarak bu gece ibadetle değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Aslında Kadir gecesinin kesin olarak belirlenmemiş olması, Ramazan’ın her gecesinin Kadir gecesini imiş gibi geçirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. “Her geleni Hızır, her geceyi Kadir bil!” sözü de bunu ifade etmektedir.

Ramazan ayına değer katan diğer özellikler arasında, bu ayda tutulan orucun farz olması,¹¹ Peygamber Efendimizin itikâf ibadetini bu ayda yapması¹² ve teravih namazının bu ayda kılınması¹³ sayılabilir.

Ramazan’ı ibadetlerle geçiren kulun mükâfatı, mübarek günlerden oluşan Ramazan Bayramı’dır. Bayram günleri, oruç tutmanın yasak olduğu günlerdir.¹⁴ Kendisine has bir namazın, bayram namazının bulunması bu günün değerinin bir göstergesidir.

Ramazan Bayramı’nın ardından Şevval ayı içerisinde altı gün oruç tutulması Peygamberimiz tarafından tavsiye edilmiş ve Peygamberimiz Ramazan ile birlikte Şevval’de altı gün oruç tutan kimsenin tüm seneyi oruçlu geçirmiş gibi sevap kazanacağını müjdelemiştir.¹⁵

Mübarek aylar arasında, kulları ruhen ve bedenlen Ramazan’a hazırlayan Receb ve Şâban aylarının ayrı bir önemi vardır. Receb ayı girdiğinde, “Allah’ım! Receb ve Şâban’ı hakkımızda mübarek eyle, bizi Ramazan’a ulaştır...”¹⁶ şeklinde dua eden Resûlullah (sav), üç ayları sevinç içerisinde karşılamıştır.

Receb ayının değerini yücelten önemli bir hâdise de Mi’rac’tır. Peygamber Efendimizin Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya gittiğini ifade

⁴ Kadir, 97/1-5.

⁵ Duhân, 44/3.

⁶ İT7/245 İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII/245.

⁷ B1901 Buhârî, Savm, 6; B35 Buhârî, İmân, 25.

⁸ T3513 Tirmizî, Deavât, 84.

⁹ B1016 Buhârî, Fadlû leyleti’l-kadr, 2.

¹⁰ M1785 Müslim, Mûsâfirîn, 179.

¹¹ Bakara, 2/185.

¹² B2025 Buhârî, Fadlû leyleti’l-kadr, 5.

¹³ B731 Buhârî, Ezân, 81.

¹⁴ M2671 Müslim, Siyâm, 138; B1990 Buhârî, Savm, 66.

¹⁵ T759 Tirmizî, Savm, 53.

¹⁶ ME3939 Taberânî, *el-Mu’cemü’l-’evsat*, IV, 189.

eden İsrâ, oradan da yedi kat semaya yükseldiğini ifade eden Mi'rac olayı bir görüşe göre Receb ayında gerçekleşmiştir.¹⁷ Mi'rac'ta, Resûl-i Ekrem'e beş vakit namazın, Âmenerrasûlû olarak bilinen Bakara sûresinin son âyetlerinin ve "Allah'a şirk koştırmayanların büyük günahlarının bağışlanabileceği" müjdesinin verilmesi¹⁸ Receb ayı için bir bereket vesilesidir.

Receb ve Şâban ayları, Peygamber Efendimizin oruç tutmaya büyük önem verdiği aylardır.¹⁹ Fakat Hz. Peygamber, bütün ayı oruçlu geçirmenin Ramazan'ın şerefine özel bir durum olarak kalmasını istediğinden olsa gerek, Receb ayı orucundan bahsettiği bir hadisinde bu ayın tamamının oruçlu geçirilmesini hoş görmediğini belirtmiştir.²⁰

Hz. Peygamber Şâban ayı geldiğinde de oruç tutmaya özen gösterirdi.²¹ Çok sevdiği Zeyd'in oğlu Üsâme²² bunu fark etmiş, Şâban ayında tuttuğu kadar hiçbir ayda oruç tutmamasının sebebini sorduğunda Allah Resûl'ünden şu cevabı almıştı: "Bu ay Receb ile Ramazan arasında insanlarnın gafil bulundukları bir aydır. Bu ayda ameller âlemlerin Rabbi olan Allah'a arz olunur. Ben de amellerimin oruçlu iken Allah'a sunulmasını arzu ederim."²³ Kulun amellerinden Allah'ın haberdar olmaması düşünülemez. Fakat kulların amellerinin Allah'a belirli zamanlarda arz olunması, muhtemelen Allah'ın kullarına tevbe için fırsat tanınmasından kaynaklanmaktadır.

Şâban ayı içerisinde muhtelif günlerde oruç tutan Hz. Peygamber'in, Şâban'ın son günlerini oruçlu geçirerek Ramazan ayı ile birleştirdiği de olmuştur.²⁴ Bununla birlikte, Hz. Âişe validemiz Peygamber Efendimizin Ramazan haricindeki hiçbir ayı tamamen oruçlu geçirdiğine şahit olmadığını söylemektedir.²⁵ Bundan dolayı bu ayların tamamının oruçlu geçirilmesi yerine belirli günlerde oruç tutularak nefsin terbiye edilmesi ve Ramazan'a hazırlanması esas alınmalıdır.

Şâban ayının on beşinci gecesi ise, kültürümüzde Berât gecesi olarak adlandırılır. Peygamber Efendimiz, Şâban ayının yarısına denk gelen bu gecede Allah'a çok ibadet edilmesini, gündüzünde ise oruç tutulmasını tavsiye etmiş ve o gece güneş batınca Allah Teâlâ'nın dünyaya rahmetiyle tecellî ederek fecre kadar, "Bağışlanmak isteyen yok mu, onu bağışlayayım! Rızık isteyen yok mu, ona rızık vereyim! Belaya duçar olan yok mu, ona afiyet vereyim!.." buyurduğunu bizlere müjdelemiştir.²⁶

İşte böyle bir gecede uyanan Hz. Âişe, Resûlullah'ı (sav) yanında göremeyince dışarı çıkıp aramaya başlamış ve onu Bakî' mezarlığında başını gökyüzüne kaldırmış bir vaziyette bulmuştu. Peygamber Efendimiz,

¹⁷ İF7/203 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 203.

¹⁸ M431 Müslim, *İmân*, 279.

¹⁹ HM181 İbn Hanbel, I, 27; N2359 Nesâî, *Sıyâm*, 70.

²⁰ İM1743 İbn Mâce, *Sıyâm*, 43.

²¹ N2181 Nesâî, *Sıyâm*, 35.

²² B7187 Buhârî, *Ahkâm*, 33.

²³ N2359 Nesâî, *Sıyâm*, 70.

²⁴ İM1649 İbn Mâce, *Sıyâm*, 4.

²⁵ N2184 Nesâî, *Sıyâm*, 35.

²⁶ İM1388 İbn Mâce, *İkâmet*, 191.

Allah'ın rahmetinin bu gecede ne kadar geniş olduğunu anlatmak için Hz. Âişe'ye: “Şâban ayının yarısına denk gelen bu gece Allah dünya semasına iner (rahmetiyle tecelli eder) ve Kelb kabilesinin koyunlarının kıllarından daha çok sayıda günahkârı bağışlar.”²⁷ buyurmuştu.

Kur'ân-ı Kerîm'de Ramazan ayından bahsedildiği gibi, “mâlûm aylar” denilerek hac mevsiminden de bahsedilmektedir.²⁸ Peygamber Efendimiz “mâlûm aylar” ifadesini Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günü²⁹ olarak açıklamış olup, bunlar on iki aydan oluşan ve Muharrem ayı ile başlayan hicrî yılın son üç ayıdır. Hac ibadetinin yalnızca bu zaman zarfında yapılması³⁰ bu dönemin mübarekliğinin bir göstergesi olmalıdır.

“Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazgısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır.”³¹ âyetinde zikredilen “haram aylar” da mübarek aylar arasında yer almaktadır. Kan dökmenin ve savaşmanın yasak olduğu bu aylar³² Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Peygamber Efendimiz Veda Hutbesi'nde haram aylar hakkında şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz Allah, bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzü dokunulmaz (haram) kıldığı gibi kanlarınızı, mallarınızı ve ırzlarınızı da dokunulmaz (haram) kılmıştır.”³³

Hem hac mevsiminin hem de haram ayların içerisinde yer alan Zilhicce ayının ilk on gününün faziletini bizlere anlatan Peygamber Efendimiz, “Salih amelin Allah katında en sevimli olduğu günler (Zilhicce'nin ilk) on günüdür.”³⁴ buyurmaktadır. Bu sebeple o (sav), Zilhicce'nin dokuz gününü oruç tutarak değerlendirme yoluna gitmiştir.³⁵ Onuncu gününde ise Kurban Bayramı'nın ilk günü olduğu için oruç tutmamıştır.³⁶

Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif yerlerde “on gün” ifadesi geçmekte ve bu ifadelerin Zilhicce'nin on gününü kastettiği belirtilmektedir. Bunlardan ilki Hz. Musa'nın Allah Teâlâ ile buluşması için hazırlandığı süreyi anlatan, “Musa'ya otuz gece süre belirledik, buna on (gece) daha kattık. Böylece Rabbinin belirlediği vakit kırk geceye tamamlandı.”³⁷ âyetindeki on gecedir.³⁸ İkincisi, Fecr sûresinde geçen, “On geceye andolsun.”³⁹ âyetidir.⁴⁰ “Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar.”⁴¹ âyetinde yer alan “belirli günler” ifadesi de Zilhicce'nin on günü olarak yorumlanmaktadır.⁴²

Zilhicce'nin dokuzuncu günü, Kurban Bayramı arefesidir. Peygamberimiz hiçbir gecede bu gecede olduğu kadar çok sayıda kulun cehennemden azat edilmediğini müjdelemekte,⁴³ şeytanın ise hiçbir zaman, arefe

²⁷ T739 Tirmizî, Savm, 39; İM1389 İbn Mâce, İkâmet, 191.

²⁸ Bakara, 2/197.

²⁹ BS8791 BS8792 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, IV, 548.

³⁰ Bakara 2/197.

³¹ Tevbe, 9/36.

³² Bakara, 2/217.

³³ B6043 Buhârî, Edeb, 43; B6785 Buhârî, Hudûd, 9.

³⁴ T757 Tirmizî, Savm, 52; İM1727 İbn Mâce, Sıyâm, 39.

³⁵ D2437 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 61.

³⁶ N4235 Nesâî, Fer', 2; T756 Tirmizî, Savm, 51.

³⁷ Arâf, 7/142.

³⁸ İT3/468 İbn Kesîr, Tefsîr, III/468.

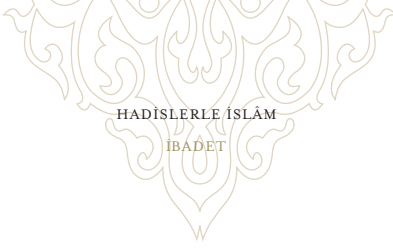
³⁹ Fecr, 89/2.

⁴⁰ HM14565 İbn Hanbel, III, 328.

⁴¹ Hac, 22/28.

⁴² İT5/415 İbn Kesîr, Tefsîr, V/415.

⁴³ M3288 Müslim, Hac, 436.

günü görüldüğünden daha küçük, daha hakir, daha zelil ve daha öfkeli görülmediğini belirtmektedir.⁴⁴ Ayrıca, “arefe günü tutulacak orucun önceki ve sonraki senenin günahlarına kefaret olacağını Allah’tan ümit ediyorum.”⁴⁵ buyurarak Allah’ın rahmetinin indiği bu bayrama hazırlık gününde oruç tutulmasını teşvik etmektedir. Fakat bu teşvik hac farızasını ifa etmekte olan hacılar için değildir. Hatta Peygamber Efendimiz, sıcaktan ve hac ibadetinin meşakkatlerinden dolayı hacıların hâlsiz kalıp hastalanabileceklerini düşünerek bu günde oruç tutmamalarını daha uygun bulmuştur.⁴⁶ Kendisi de hac yaparken arefe günü oruç tutmamıştır.⁴⁷

Arefe gününden sonra Kurban Bayramı başlar ki, Peygamber Efendimiz Allah katında günlerin en değerlisinin Kurban Bayramı’nın ilk günü, sonra ikinci günü olduğunu⁴⁸ ve bu günlerin Allah tarafından Ümmet-i Muhammed’e bayram kılındığını haber vermektedir.⁴⁹ Allah’ın Kutlu Elçisi, bu günleri Müslümanların bayramı olması dolayısıyla (oruç değil) yeme-içme ve Allah’ı zikretme günleri olarak nitelemiş,⁵⁰ Hz. Âişe de, onun (sav) bu günlerde oruç tuttuğunu hiç görmediğini söylemiştir.⁵¹

Zilhicce ayından sonra, hicrî yılın ilk ayı olan Muharrem ayı gelmektedir. Hz. Peygamber, “Ramazan ayından sonra en kıymetli oruç Allah’ın ayı olan Muharrem ayında tutulan oruçtur.”⁵² buyurarak bu ayı “Allah’ın ayı” şeklinde nitelemiştir. Muharrem’i değerli kılan diğer bir husus ise, içerisinde Âşûrâ gününün bulunmasıdır. Peygamberimiz, “Âşûrâ günü orucunun, bir önceki yılın günahlarına kefaret olmasını Allah’tan ümit ediyorum.” diyerek Âşûrâ orucu tutmaya teşvik etmiştir.⁵³ Hatta Peygamberimiz zamanında çocukların bile bu ibadete alışmasını arzu eden anneler, onlarla birlikte oruç tutmuşlar, onlara yünden oyuncaklar yaparak açlıklarını unutturmaya çalışmışlardır.⁵⁴ Âşûrâ orucu, câhiliye döneminde de bilinen ve tutulan bir oruçtur. Peygamber Efendimiz Medine’ye geldiğinde yahudilerin bu günde oruç tuttıklarını görmüş, sebebini sorduğunda yahudiler, “Bugün Musa ile İsrâiloğulları’nın Firavun’dan kurtuldukları gündür. Biz onu kutlamak için bu günde oruç tutuyoruz.” cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Allah Resûlü; “Biz Musa’ya sizden daha yakınız.” buyurarak Âşûrâ gününde oruç tutulmasını emretmiştir.⁵⁵

Ramazan orucu farz kılınmadan önce Müslümanlar Âşûrâ orucunu hep birlikte tutuyorlardı. Fakat Ramazan orucunun farz olmasının ardından Peygamber Efendimiz Müslümanları bu orucu tutma konusunda serbest bırakmıştır; dileyen bu gün oruç tutmuş dileyen tutmamıştır.⁵⁶ İbn Abbâs,

⁴⁴ MU950 Muvatta’, Hac, 81.

⁴⁵ T749 Tirmizî, Savm, 46; İM1730-İM1731 İbn Mâce, Sıyâm, 40.

⁴⁶ D2440 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 63; AV7/75 Azîmâbâdî, Avnû’l-ma’bûd, VII/75.

⁴⁷ B1658 Buhârî, Hac, 85; M2632 Müslim, Sıyâm, 110.

⁴⁸ D1765 Ebû Dâvûd, Menâsik, 19.

⁴⁹ D2789 Ebû Dâvûd, Dahâyâ, 1.

⁵⁰ N4235 Nesâî, Fer’, 2.

⁵¹ T756 Tirmizî, Savm, 51.

⁵² T740 Tirmizî, Savm, 40; D2429 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 55.

⁵³ T752 Tirmizî, Savm, 48.

⁵⁴ B1960 Buhârî, Savm, 47; M2669 Müslim, Sıyâm, 136.

⁵⁵ B2004 Buhârî, Savm, 69; M2656 Müslim, Sıyâm, 127.

⁵⁶ B1592 Buhârî, Hac, 47; M2641 Müslim, Sıyâm, 116.

Âşûrâ günü ile birlikte bir gün öncesinin de oruçlu geçirilmesini, böylece yahudilere muhalefet edilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir.⁵⁷

Buraya kadar anlattığımız mübarek zaman dilimleri, yılda bir defa yaşayabildiğimiz aylar ve günlerdir. Bunlardan başka bir de her hafta istifade imkânı bulduğumuz mübarek vakitler vardır ki, bunların başında haftalık toplanma vakti olan cuma günü gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'deki sûrelerden birinin isminin 'Cuma' olması ve yine aynı sûrede Cuma namazından açıkça bahsedilmesi⁵⁸ bu vaktin önemini göstermektedir. Peygamber Efendimiz, cumanın "Müslümanların bayramı"⁵⁹ ve "üzerine güneş doğan en hayırlı gün" olduğunu, Hz. Âdem'in bu günde yaratıldığını, cennete girdiğini ve tekrar cennetten çıkartıldığını ifade etmektedir.⁶⁰ Yine Peygamberimiz, "Cuma günü öyle bir an vardır ki, şayet bir Müslüman kul namaz kılarken o âna rastlar da Allah'tan bir şey dilerse, Allah mutlaka ona dilediğini verir." buyurarak⁶¹ cumanın icabet ânına dikkat çekmektedir. Bir hadiste bu kıymetli vaktin, imamın hutbe için minbere çıkması ile namazın eda edilmesi arasındaki vakit olabileceği⁶² ifade edilmekteyse de icabet ânının kesin bir şekilde belirlenmemesi, cuma gününün tümüne değer verilmesi gerektiğini göstermektedir. Şu hâlde cuma günü her ânını Allah'ın rızasına uygun bir şekilde geçiren kimsenin bu vakti yakalaması ve Allah'ın da onun dileklerini yerine getirmesi umulur.

Pazartesi ve perşembe günlerinin önemine de dikkat çeken Peygamber Efendimiz, "İnsanların amelleri pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere haftada iki defa (Allah'a) arz olunur ve inanan her kula mağfiret buyrulur. Yalnız din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kul müstesna! (Onlar hakkında), 'Bu iki kişiyi (barışa) dönünceye kadar bırakın.' denilir." buyurmaktadır.⁶³ Hz. Âişe'nin ifadesiyle pazartesi ve perşembe günü oruçlarını dört gözle bekleyen Allah Resûlü,⁶⁴ çevresindekilere de bu günleri oruçlu geçirmeyi tavsiye etmiştir.⁶⁵

Her hafta yaşadığımız mübarek vakitler olduğu gibi her gün karşılaştığımız bazı özel anlar da bulunmaktadır. Bunların başında, gecenin son üçte birine yani imsaktan önceki zamana rastlayan seher vakti gelmektedir. Amr b. Abese isimli sahâbî, bir gün Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek Allah'a yakın olabilmek için gözetilmesi gereken ve diğer zamanlardan daha mübarek olan vakitlerin bulunup bulunmadığını sormuş, Allah Resûlü de, "Evet!" demiş ve sözlerine şöyle devam etmişti: "Allah'ın kula en yakın olduğu vakit, gecenin sonlarına doğru olan vakittir. Eğer bu saatlerde Yüce

⁵⁷ T755 Tirmizî, Savm, 50.

⁵⁸ Cuma, 62/9.

⁵⁹ MU144 Muvatta', Tahâret, 32.

⁶⁰ M1976 Müslim, Cum'a, 17.

⁶¹ M1969 Müslim, Cum'a, 13.

⁶² M1975 Müslim, Cum'a, 16.

⁶³ M6547 Müslim, Birr, 36.

⁶⁴ T745 Tirmizî, Savm, 44;

HM25014 İbn Hanbel, VI,

80.

⁶⁵ D2452 Ebû Dâvûd, Sıyâm, 69.

Allah'ı anan kişilerden olmayı başarabilirsen, bunu yap..."⁶⁶ Ebû Hüreyre'den (ra) nakledildiğine göre, Resûlullah (sav) bir başka hadisinde gecenin bu anlarını ibadet ve taatla geçirenler hakkında ilâhî rahmetin tecelli edeceği müjdesini vermiştir: "Yüce Rabbimiz, her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünya semasına iner (rahmet nazarıyla bakar) ve şöyle buyurur: 'Bana dua eden yok mu ki duasını kabul edeyim! Benden bir şey isteyen yok mu ki ona dilediğini vereyim! Benden mağfîret isteyen yok mu ki onu bağışlayayım!'"⁶⁷ Kur'ân-ı Kerim'de cennetle mükâfatlandırılacak kimseler sıralanırken, "seherlerde Allah'tan bağışlanma dileyenler"ın de sayılması⁶⁸ günün berekete uyanan bu ilk saatlerinin gaflet içinde geçirilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Seher vaktinin kıymeti hakkında bilgi veren Peygamber Efendimiz, bu nadide zaman diliminin gece namazı kılınarak değerlendirilmesini tavsiye etmiş, geçmişte yaşamış salih kişilerin de ısrarla buna devam ettiklerini söylemiş ve gece namazının Allah'a yakınlık sağlayacağını, günahlardan sakındıracağını, kötülükleri örteceğini ve vücudu hastalıklara karşı koruyacağını haber vermiştir.⁶⁹

Allah'a ibadetin her zamankinden daha kazançlı ve daha kıymetli olduğu böylesine faziletli vakitler yanında, ibadet etmenin yasaklandığı vakitler de vardır. Bunlara "mekruh vakitler" veya "kerahet vakitleri" denmektedir. Peygamberimizin namaz kılmayı ve cenazeleri defnetmeyi yasakladığı üç vakit; güneşin doğduğu, tam tepede olduğu ve battığı vakitlerdir.⁷⁰ Bu üç vakitte namaz kılmanın mekruh oluşu, güneşe tapan insanların, güneşin doğuş, zirve ve batış ânını güneşe tapınma vakitleri olarak belirlemiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Allah Resûlü onlara benzememek için Müslümanların bu vakitlerde ibadet etmelerini hoş görmemiştir.⁷¹

Bazı rivayetlerden, bu yasağın, insanların namazı keyfî ve mazeretsiz olarak bu üç vakte kadar ertelemelerini engellemeye yönelik olduğu da anlaşılmaktadır. İbn Ömer, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Hiçbiriniz bekleyip bekleyip de güneş doğarken ve güneş batarken namaz kılmasın."⁷²

"Mekruh vakitler tamamen ibadetten uzak ve boş geçirilmesi gereken vakitler midir?" gibi bir soru akla gelebilir. Kerahet vakitleri, lüzumsuz veya işe yaramaz vakitler olmayıp, sadece namaz açısından mahzurlu kabul edilen vakitlerdir. Dolayısıyla Kur'an okuma, zikretme gibi ibadetlerle meşgul olmakta bir sakınca yoktur.

Bazı vakitlerin, kendilerinde cereyan eden hâdiseler sebebiyle diğer vakitlerden daha mübarek oldukları Kur'an ve sünnetin bizlere bildirdiği

⁶⁶ N573 Nesâî, Mevâkîr, 35.

⁶⁷ B6321 Buhârî, Deavât, 14.

⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/17.

⁶⁹ T3549 Tirmizî, Deavât, 101.

⁷⁰ M1929 Müslim, Mûsâfirîn, 293.

⁷¹ M1930 Müslim, Mûsâfirîn, 294.

⁷² N564 Nesâî, Mevâkîr, 33.

bir gerçektir. Ancak bu vakitlerin insanlar için de bereketli olabilmesinin en temel şartı; Allah’a kulluk bilinciyle geçirilmeleridir. Yine yılın hangi ayı, günü ve saati olursa olsun kulluk bilinciyle geçirilirse o zaman dilimi azizdir, mübarektir, özeldir. Nice mübarek vakitler vardır ki, değerini bilmeyip gafil olanlar için ancak bir kayıptır.

Bütün vakitler, Allah’ın insanlara sunduğu birer nimettir. İnsan değerlendiremediği müddetçe vaktin mübarek olmasının ona bir fayda sağlamayacağı da bilinmesi gereken bir gerçektir. Bu vakitlerin huzur, bereket, af ve mağfiretinden yararlanabilmenin yolu; Peygamber Efendimizin öğrettiği gibi, Allah’ın rızasına erişebilmek için az da olsa devamlı ibadet etmektir.⁷³ Her ânında Allah’ın hoşnutluğunu gözeten bir kul, hangi gün olduğu tam olarak bilinemeyen Kadir gecesine de erişecek, diğer mübarek vakitleri de hakkıyla ihya edebilecektir.

İnanan insanlar, Kur’an ve sünnet ölçüsüne göre zamanını şekillendirmeli; kulluk şuuruyla, hizmet bilinciyle geçirilmeyen her ânın zarar ve ziyan olacağı gerçeğini unutmamalıdır.

⁷³ T2856 Tirmizî, Edeb, 73.

NAMAZLARIN KAZASI KILINAMAYAN NAMAZIN TELÂFİSİ

عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ الْعِزَّارِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ قَالَ: حَدَّثَنِي صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ
-وَأَشَارَ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ- قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى
اللَّهِ؟ قَالَ: ”الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا“ قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: ”ثُمَّ بُرُّ الْوَالِدَيْنِ“ قُلْتُ: ثُمَّ
أَيُّ؟ قَالَ: ”ثُمَّ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.“

Velîd b. Ayzâr, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin,
Abdullah'ın evini göstererek şöyle dediğini işitmiştir:
Bana şu evin sahibi (Abdullah b. Mes'ûd) şöyle dedi: “Resûlullah’a (sav),
‘Allah katında en güzel amel hangisidir?’ diye sordum. ‘Vaktinde kılınan
namaz.’ buyurdu. ‘Sonra hangisidir?’ dedim, ‘Sonra, anne babaya iyilik
yapmak.’ buyurdu. ‘Sonra hangisidir?’ deyince,
‘Sonra, Allah yolunda cihad etmek.’ buyurdu.”

(M254 Müslim, İmân, 139; B5970 Buhârî, Edeb, 1)

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّ إِذَا ذَكَرَهَا،
لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ..."

حَدَّثَنِي أَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ فَارِسُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
... قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يَرْكَعُ رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيَرْكَعْهُمَا."

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ:
... "أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ، إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ حَتَّى
يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْأُخْرَى، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَلْيُصَلِّهَا حِينَ يَنْتَبِهْ لَهَا، فَإِذَا كَانَ
الْغَدُ فَلْيُصَلِّهَا عِنْدَ وَقْتِهَا..."

Enes (b. Mâlik)'in naklettiğine göre,
Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:
*“Kim bir namazı unutursa onu hatırladığında kılsın.
Zira onun kefareti ancak budur...”*

(B597 Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 37; M1566 Müslim, Mesâcid, 314)

Resûlullah'ın (sav) süvarisi Ebû Katâde el-Ensârî'nin naklettiğine göre,
Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:
*“Sizden, sabah namazının (sünnet olan) iki rekâtını devamlı kılmakta olanlar, o
ikisini (kazaya kaldığında da) kılsın.”*

(D438 Ebû Dâvûd, Salât, 11)

Ebû Katâde şöyle diyor:
“Resûlullah (sav) bize bir hutbe irad etti ve şöyle buyurdu:
*‘...Bilin ki! Uykudan dolayı (namazı kılamamak) bir kusur değildir. Esas kusur,
ancak diğer namazın vakti gelinceye kadar namazını kılmayan kimsenin
davranışdır. Buna göre kim (uyuyup kalır da) namazını kılamazsa uyandığı
zaman o namazı kılsın! Ertesi gün o namazı vaktinde kılsın!’”*

(M1562 Müslim, Mesâcid, 311)

R

âhmet Peygamberi'nin ağzından belki de ilk kez böyle cümleler dökülüyordu: *"Allah onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun!"*¹ Risâlet görevini üstlenmeden önce de sonra da insanlara karşı sonsuz sevgi ve merhameti, onu beddua etmekten hep uzak tutmuştu. Peygamberlik görevinin ilk yıllarında yanındaki bir avuç inananıyla birlikte çektiği onca sıkıntıya rağmen, hatta Tâif'te yollarına dikenler serildiğinde, taşlandığında bile merhametle davranmıştı.² Zira Yüce Allah, *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*³ buyurmaktaydı. Ancak şimdi söz konusu olan kendi nefsi değil, kendisine dünyada sevdiren şeyleri saydıktan sonra, *"iki gözümün nuru"* diye vasıflandırdığı⁴ namazdı. Günün en bereketli zamanlarında Allah'ın huzuruna durup namaz kılması engellenmişti. İşte Efendimiz bu yüzden Hendek Savaşı günü harbin kızışması sebebiyle öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılamamanın üzüntüsünü yaşamış⁵ ve müşriklere, *"Bizi orta namazından –yani ikindi namazından– alıkoydular. Allah da onların evlerini ve kabirlerini ateşle doldursun."*⁶ diye beddua etmişti. Tek dayanağı olan Yüce Rabbinden onları cezalandırmasını istemişti.

Allah katında en güzel amelin ne olduğunu soran Abdullah b. Mes'ûd'a Resûlullah'ın cevabı şöyle olmuştu: *"Vaktinde kılınan namaz."* İbn Mes'ûd sorularına devam etti: *"Sonra hangisidir?"* *"Sonra, anne babaya iyilik yapmak."* buyurdu Allah'ın Resûlü. Ondan sonra da, *"Allah yolunda cihad etmek"* geliyordu.⁷ Böylece Hz. Peygamber, *"dinin direği"* olarak tanımlandığı⁸ namazın Allah nezdindeki yerine işaret ediyor, onu tayin edilen vakitte kılmanın, anne babaya iyilik ve cihad gibi son derece faziletli amellerden bile daha önemli olduğunu bildiriyordu. Nitekim Yüce Allah, kurtuluşa erecek olan müminlerin vasıflarını sayarken, *"Onlar ki, namazlarını kılmaya devam ederler."*⁹ buyurarak inananların namazlarını vaktinde ve devamlı olarak kılmaya özen göstermeleri gerektiğine işaret etmekteydi.

Namaz, Müslümanlara *"belirli vakitlerde"* farz kılınmıştı.¹⁰ İnsana sıkıntı veren yolculuk hâli ve hatta daha ağır şartların hâkim olduğu savaş ortamı bile namazı aksatmaya neden olacak bir mazeret olarak görülemezdi. Yüce Allah, her türlü olumsuzluğa rağmen yolculuk esnasında namazın terk edilmesine müsaade etmemiş, ancak kısaltılabileceğini bildirmişti.¹¹ Aynı şekilde savaş esnasında namazların nasıl eda edileceğini de açıklamıştı.¹² Hz. Peygamber de belirtilen esaslar doğrultusunda

¹ B2931 Buhârî, Cihâd, 98; M1425 Müslim, Mesâcid, 205.

² HS2/267 İbn Hişâm, *Sîret*, II, 267-268.

³ Enbiyâ, 21/107.

⁴ N3391 Nesâî, *İşratü'n-nisâ*, 1; HM12318 İbn Hanbel, III, 128.

⁵ N623 Nesâî, *Mevâkît*, 55.

⁶ D409 Ebû Dâvûd, *Salât*, 5.

⁷ M254 Müslim, *İmân*, 139; B5970 Buhârî, *Edeb*, 1.

⁸ BŞ2807 Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 3, 39.

⁹ Mû'minûn, 23/9.

¹⁰ Nisâ, 4/103.

¹¹ Nisâ, 4/101.

¹² Nisâ, 4/102.

hem sefer esnasında¹³ hem de savaş devam ederken¹⁴ namaz kıldırarak ashâbına rehberlik etmişti.

Namazın, tembellik, ihmal ya da başka basit sebeplerden dolayı terk edilmesi, aksatılması ya da geciktirilmesi, değil Allah'ın Resûlü'ne, onun ümmetine bile yakışmayan bir davranıştı. Ancak hatadan, eksik ve kusurdan tamamen arınması mümkün olmayan insanın, birtakım nedenlerden ötürü bazen namazını vaktinde kılamadığı da bir gerçektir. İşte böyle bir durumda ne yapmaları gerektiğini müminler yine Resûlullah'tan öğreneceklerdi. Allah Resûlü'nün hayatında namazın vaktinde kılınmaması gibi bir durum sadece birkaç kez gerçekleşmişti. Bunlardan biri Hendek Savaşı esnasında yaşanmıştı. Bütün şiddetiyle savaşı yaşayan Peygamber ve beraberindeki arkadaşlarının, emredildikleri üzere Allah yolunda canlarıyla cihad etmekten, Allah'ın mesajını yüceltmekten başka bir amaçları yoktu. Bu uğurda kılıç sallarken namazı unutmaları gibi bir durum da söz konusu olamazdı. Ancak düşman sürekli saldırıyordu. Peygamber Efendimiz, bir türlü savaşa ara verip saf tutamamıştı. İşte çarpışmanın şiddetlendiği böyle bir zamanda Allah Resûlü ve ashâbı ikindi namazını kılmaya fırsat bulamamışlardı. Allah'ın bir başka emrini yerine getirme uğruna bile olsa Resûlullah'ın farz namazı vaktinde kılamamış olması, hem kendisini hem de ashâbını son derece hüznlendirmiş ve o Rahmet Peygamberi, bu olaya sebep olanlara beddua etmişti.¹⁵ Aynı savaş sırasında Hz. Ömer, Resûlullah'a gelerek ikindi namazını vaktinde kılamadığını bildirmiş hatta Kureyş müşriklerine ağır hakaretler ederek öfkesini dile getirmişti. Resûlullah da namazı kılmadığını söyleyip Buthân vadisine inerek abdest almış ve beraberindekilere namazı orada kıldırılmıştı.¹⁶

Hendek Savaşı sırasında namazların vaktinde kılınamayışının hüznünü Abdullah b. Mes'ûd (ra) şöyle dile getirmişti: "Resûlullah (sav) ile birlikte idik. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılmamız engellenmişti. Bu bana çok ağır geldi ve kendi kendime şöyle dedim: 'Allah'ın Resûlü ile beraberiz, Allah yolunda cihad ediyoruz (hem de namazları vaktinde kılamıyoruz)! Sonra Resûlullah (sav) Bilâl'e emretti, o da kâmet getirdi ve Resûlullah bize öğle namazını kıldırdı. Daha sonra Bilâl yine kâmet getirdi, Resûlullah bize ikindi namazını kıldırdı. Ardından Bilâl yine kâmet getirdi, Resûlullah akşam namazını kıldırdı. En son olarak Bilâl tekrar kâmet getirdi, Resûlullah da yatsı namazını kıldırdı. Resûlullah çevremizde dolaşp şöyle buyurdu: *"Şu anda yeryüzünde sizden başka Allah'ı zikreden bir topluluk yoktur."*¹⁷

¹³ B1081 Buhârî, Takstru's-salât, 1; M1583 Müslim, Müsâfirîn, 12.

¹⁴ B942 Buhârî, Salâtü'l-havf, 1; M1942 Müslim, Müsâfirîn, 305.

¹⁵ B2931 Buhârî, Cihâd, 98; M1425 Müslim, Mesâcid, 205.

¹⁶ B596 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 36; M1430 Müslim, Mesâcid, 209.

¹⁷ N623 Nesâî, Mevâkit, 55; HM4013 İbn Hanbel, I, 423.

Peygamberimizin arkadaşlarından Abdullah b. Mes'ûd'un dilinde ifadesini bulan bu sözler aslında bütün sahâbîlerin ortak duygularını yansıtmaktaydı. Çünkü Allah Resûlü gibi namazı vaktinde kılamamak her Müslüman'a ağır gelirdi. Ancak görülen o ki, hem Efendimizin hem de ashâbının, adı geçen namazları vaktinde kılma imkânları yoktu ve bu sebepten dolayı bu dört vakit namaz ertelenerek kılınmıştı. Bu namazlar, Resûlullah'ın ve ashâbının kendi ihmal veya tercihiyle değil, özel bir zorluktan dolayı vaktinde kılınamamıştı. Başlarındaki o büyük sıkıntı hafifler hafiflemeyen niyazlarını Rablerine sunmak amacıyla kılamadıkları bütün namazları sırasıyla kaza etmişlerdi. İşte en güzel örnek olan Allah Resûlü, vaktinde eda edilemeyen namazlarla ilgili olarak ümmetine çözüm yolunu böylece göstermişti. Buna göre geçirilen namazlar normal sırasına göre, kâmet getirilerek kılınacaktı.

Peygamberimizin hayatında, namazın vaktinde kılınmasına engel olan başka bir sebebe daha işaret edilir ki bu da her insanın karşılaşılabileceği sıradan bir durumdur. Efendimiz, *"Kim bir namazı unutursa onu hatırladığında kılın. Zira onun kefareti ancak budur..."*¹⁸ buyurmuştu. O, uyumak ya da unutmak gibi mazeretler sonucu vaktinde eda edilemeyen namazların hatırlanır hatırlanmaz kılınmasını istemekte ve böylece aslında biz Müslümanlara büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Çünkü kişi namazını vaktinde kılma konusunda ne kadar hassas davranırsa davranırsa bu tür durumlarla karşılaşabilir.

Nitekim gösterdiği onca titizliğine rağmen bir defasında Peygamberimiz de uyuyakalmış ve sabah namazını vaktinde kılamamıştır. Resûlullah, ashâbıyla birlikte zorlu bir seferde yol alırken artık dayanamayacak hâle gelen kafilenden birisi, kendisinden gecenin sonuna doğru mola vermesini ister. Peygamberimiz namazlarının geçmesinden endişe ettiğini söylemişse de sahâbîler gerçekten yorulmuş ve bu molayı hak etmiştir. Namaz vakti girdiğinde kendilerini uyandırmak üzere Bilâl-i Habeşî'yi nöbetçi bırakarak sabaha yakın saatlerde hep birlikte uykuya dalarlar. Ancak aynı meşakkatli yolculuğu yapmasına rağmen gönüllü olarak nöbet tutmak isteyen Bilâl de gözlerinin kapanmasını engelleyemez ve uyuyakalır. Uyandıklarında sabah namazının vakti geçmiş hatta güneş bir miktar yükselmiştir. Bilâl (ra) uyuyup kalmasından ve kendisiyle beraber diğerlerinin de namazlarını kılamayışlarından kendini sorumlu tutar ve üzülür. O zamana dek hiç bu kadar ağır bir uyku uyumadığını bildirir. Rahmet Peygamberi'nin,

¹⁸ B597 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 37; M1566 Müslim, Mesâcid, 314.

gönüllü nöbet tutmasına karşın elinde olmayan sebeplerle görevini yerine getirememiş olan Bilâl'i teselli eder mahiyette söylediği, “Şüphesiz Allah istediği zamanda ruhlarınızı aldı ve yine istediği zamanda onları size geri verdi.” sözü Bilâl'i rahatlatma adına gerçekten manidardır. Güneş ağarınca, yani tamamen yükselince de her zaman olduğu gibi müezzini Bilâl'den ezan okumasını ister ve abdestini alarak güneş yükselip gün tamamen ağardığı vakit namazını kılar.¹⁹

Uyku sebebiyle sabah namazını kılamadıkları bu olay esnasında, “Herkes devesinin başından (yularından) tutsun, buradan gidelim. Çünkü burada şeytan yanımızdadır.”²⁰ buyuran Resûlullah, namazın vaktinde kılınamamasının şeytanın işi olduğunu ve aynı gafleti tekrar yaşamamak için tedbir alınması gerektiğini bildirir. Gerekli tedbirlerin alınmasına rağmen namazı vaktinde kılamamak, uyanıkken, bilerek namazı kılmama gibi bir ihmal ve suç anlamına gelmemektedir. Kılınamayan namazın uyandıktan hemen sonra kaza edilmesi, hatayı telâfi etmek için yeterlidir. Hatta Peygamber Efendimiz, sünnet namazlarını düzenli olarak kılan ve elinde olmadan sabah namazını geçirenlerin, tıpkı namazı vaktinde kılıyor gibi davranmalarını istemiştir. Bir sefer dönüşünde uyuyakalıp ancak sabah güneş doğarken uyanan sahâbeyi güneş biraz yükselene kadar bekletmiş sonra da şöyle buyurmuştur: “Sizden, sabah namazının (sünnet olan) iki rekâtını devamlı kılmakta olanlar, o ikisini (kazaya kaldığında da) kılsın.”²¹

“Beni nasıl namaz kılıyor gördüyseniz, siz de namazı öyle kılınız.”²² ifadesiyle özetlenen, Peygamberimizin ibadet alanındaki örnekliği sayesinde, zamanında kılınamayan namazların ne zaman, hangi yolla telâfi edileceğini onun uygulamalarından öğrenmekteyiz. Buna göre bir mümin, dininin en temel hükümlerinden ve kulluğun en açık göstergelerinden olan namazını eksiksiz kılmaya özen göstermelidir. Ama gösterilen titizliğe rağmen bazen unutmak ya da uyuyakalmak gibi sebeplerden dolayı herhangi bir namaz vaktinde kılınamazsa, bu namazlar hatırlanır hatırlanmaz kılınmalıdır. Resûlullah'ın gösterdiği şekilde namazı kaza etme yolu, gerçekten elde olmayan sebeplerden dolayı vaktinde kılınamayan namazlar içindir. Zira, “Allah hiç kimseye gücünün yettiğinden fazlasını yüklemeyiz.”²³ hükmü gereğince bir kimse gücü dışında kalan durumlardan sorumlu değildir.

Ancak Efendimizin, “...Bilin ki! Uykudan dolayı (namazı kaçırmakta) bir kusur yoktur. Kusur, ancak diğer namazın vakti gelinceye kadar namazını kılmayan kimsenin davranışındadır. Buna göre kim (uyuyup kalır da) namazını kıla-

¹⁹ B595 Buhârî, Mevâkitü's-salât, 35.

²⁰ M1561 Müslim, Mesâcid, 310; N624 Nesâî, Mevâkit, 55.

²¹ D438 Ebû Dâvûd, Salât, 11.

²² B6008 Buhârî, Edeb, 27; DM1283 Dârimî, Salât, 42.

²³ Bakara, 2/286.

*mazsa (uyandığı zaman) o namazı kılsın! Ertesi gün o namazı vaktinde kılsın!”*²⁴ sözünde de ifadesini bulduğu gibi göz göre göre namazı terk etmek mümine yakışmayan bir hatadır. Namaz konusunda gönülsüz davranmanın ve tembellik göstermenin, Kur’an’da münafıkların özelliklerinden birisi olarak anlatıldığı²⁵ unutulmamalıdır. Namazı kılmayıp diğer vakit girinceye kadar geciktirmek ya da dünya meşgalesine kapılıp namazın vaktini aksatarak sonradan kaza etmeye güvenmek, samimi müminlere yakışan bir tavır değildir. Zira bir mümin için Rabbine olan sorumluluklarını yerine getirmek, her türlü telaş, heves ve ilgiden önce gelir. Hatta kişinin, namaz kadar ulvî bir ibadet için özel zaman ayırarak mescide gitmesi ve namazlarını cemaatle eda etmesi en güzeldir. Zira gönlü mescitlerde kalan, yani bir namaz vaktinin ardından diğerinin gelmesini hevesle bekleyen kimse, hiçbir himayenin olmadığı kıyamet gününün dehşetinde Allah Teâlâ’nın özel himayesinde olacaktır.²⁶

Gönülden istediğı hâlde cemaate devamda zorlanan müminin ise namazlarını vaktinde kılmaya özen göstermesi, ibadetinin aksamaması için gerekli tedbirleri almaya gayret etmesi lazımdır. Uyanamayacağını düşündüğünde Hz. Peygamber gibi kendisini uyarması için bir başkasından yardım isteyerek veya saatini kurarak ya da gece erken yatmaya özen göstererek²⁷ bireysel tedbirlere başvurmalıdır. Gün içinde mümkün olduğunca abdestli bulunmaya çalışarak Yaratan’ın huzuruna varacağı an için daima hazır olan Müslüman, hem namazını vakti içinde eda etmenin huzurunu yaşayacak, hem de her daim Rabbini hatırlayarak hayatını bereketlendirecektir.

²⁴ M1562 Müslim, Mesâcid, 311; D441 Ebû Dâvûd, Salât, 11.

²⁵ Nisâ, 4/142.

²⁶ B1423 Buhârî, Zekât, 16.

²⁷ HM3603 İbn Hanbel, I, 380.